

T.C.
KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

MEVLEVÎLİK VE KİLİS MEVLEVÎHÂNESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mücahit KARACİF

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Osman TÜRER

KİLİS
EKİM 2013

T.C.
KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

Mevlevîlik ve Kilis Mevlevîhânesi

Mücahit KARACİF

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

(Unvanı, Adı ve SOYADI)

Prof. Dr. Osman TÜRER (Danışman)

Doç. Dr. Metin AKİS (Jüri Başkanı)

Yrd. Doç. Dr. Mehmet KABACIK (Üye)

İmzası

_____

_____

_____

SBE Müdürü

Yrd.Doç. Dr. Halil ALDEMİR

T. C.
KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu ve bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.(.../.../2013)

Mücahit KARACİF

ÖZET

Mevlevîlik ve Kilis Mevlevîhânesi

KARACİF, Mücahit
Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Osman TÜRER
Ekim 2013, 96 sayfa

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî tarafından kurulan Mevleviyye Tarikatı, başlangıçta âdâb ve erkânı belirlenmiş ve tekke düzeni kurulmuş bir tarikat değildi. Tarikat adı altında kurumsallaşması, oğlu Sultan Veled ile başlamış, Osmanlılar döneminde zirveye ulaşmıştır. Selçuklu ve Osmanlı Dönemi'nde toplumun sosyal, siyasî, iktisadî ve kültürel hayatında büyük rol oynayan Mevlevîlik, günümüzde Hazreti Mevlânâ'nın eserleri ile hem ülkemizde, hem de yurt dışında geniş kesimlerce tanınmış ve kabul görmüştür. Kilis Mevlevîhânesi, 1543 yılında Kilis Mütessellimi Ali Ağa tarafından yaptırılmıştır. Antep-Halep, Antep-Hatay yolu üzerinde bulunması ve Hicaz'a açılan önemli çıkış kapılarından biri olması sebebiyle tarih boyunca bir 'Menzil Zaviyesi' olarak önemli fonksiyona sahip olmuştur. Kilis Mevlevîhânesi'nden günümüze sadece Semâhâne kısmı ayakta kalabilmiş ve mescit olarak kullanılmaktadır. 2005 yılında Kilis 'te kurulan Kilis Mevlevîhânesi'ni Yaşatma ve Kültür Derneği yaptığı etkinliklerle Mevlevîlik Kültürü'nü tanıtmak için çalışmalar yapmaktadır.

Anahtar kelimeler: Mevlânâ, Mevlevîlik, Kilis Mevlevîhânesi.

ABSTRACT

Mawlawism and the Kilis Mevlevihanesi (The house of Mawlawi Dervishes)

KARACİF, MÜCAHİT

Graduate Thesis, Department of History

Thesis Advisor: Prof. Dr. Osman TÜNER

October 2013, 96 Pages

The Mawlawi sect was founded by Mevlana Celaleddin-i Rumi and its rules and conventions were not originally specified in its earlier stage as a lodge order. Its institutionalization as a religious order has started at the time of Mevlana's son, Sultan Walad, and reached its peak during the Ottoman period. Mawlawism played a major role in social, political, economic, and cultural life of society during Seljuk and Ottoman period. It is now well-known and has wide spread acceptance both in Turkey and abroad by the works of Mevlana. Kilis Mevlevihanesi was built by Kilis deputy governor Ali Agha in 1543. Kilis Mevlevihanesi had an important function and operating corner because of being on the way of Gaziantep- Aleppo and Gaziantep-Hatay, which were the opening gates to Hijaz. The only surviving part of the Kilis Mevlevihanesi to present is Semahane (Whirling Hall) and it is now being used as a masjid. Established in 2005, Kilis Mevlevihanesi Memorial and Cultural Association has been working on promoting the culture of the Mawlawism.

Key Words : Mevlana, Mawlawism, Kilis Mevlevihanesi

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖNSÖZ.....	IV
KISALTMALAR.....	V
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN-İ RÛMÎ.....	5
1.1. Unvanı ve Soyu.....	5
1.2. Belh Şehri'nden Konya'ya Gelişi.....	6
1.3. Babası Bahâeddîn Veled'in Yolundan Gidişi ve Aldığı Eğitimler	8
1.4. Şems-i Tebrîzî Dönemi	10
1.5. Şems-i Tebrîzî'nin Kayboluşu ve Şeb-i Arus	12
1.6. Müridleri.....	14
1.7. Düşünce Dünyası.....	15
1.8. Eserleri.....	18
1.8.1. Divân-ı Kebîr (Divân-ı Şems-i Tebrîzî).....	18
1.8.2. Mesnevî.....	18
1.8.3. Fîhi mâ fih.....	18
1.8.4. Mecâ lis-i Seb'a.....	19
1.8.5. Mektûbât	19
İKİNCİ BÖLÜM	21
MEVLEVİYYE TARİKATI	21
2.1. Mevlevîliğin Başlangıcı ve Tarikatlaşması.....	21
2.2. Mevlevîliğin Yayılışı	22
2.2.1. Selçuklular Dönemi.....	22
2.2.2. Anadolu Beylikleri Dönemi.....	23
2.2.3. Osmanlı İmparatorluğu Dönem.....	24
2.2.4. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi	32
2.3. Mevlevîlik Teşkilatı ve Yönetimi.....	33
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	41
KİLİS MEVLEVÎHANESİ	41
3.1. Kilis Mevlevîhanesi'nin Tarihçesi.....	41
3.2. Kilis Mevlevîhanesi'nin Mimarisi	44
3.3. Kitabeleri ve Tarihlendirilmesi	47
3.4. Mevlevîhaneye ait belgeler ve Vakıf Kayıtları.....	53
3.4.1. Mevlevîhânenin Vakfiyeleri ve Yazışmalar.....	54
SONUÇ.....	59
KAYNAKLAR.....	61
EKLER	64
ÖZGEÇMİŞ.....	96
VITAE.....	97

ÖNSÖZ

Dini ilimlerin ve düşüncenin en önemlilerinden birisi de tasavvufur. Tasavvufî düşüncenin insanlara aktarıldığı kurumlar ise tarikatlardır. Bu tarikatlar içinde en önemli yere sahip olanlardan birisi ise Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye izafe edilen ve merkezi Konya'da olan Mevleviyye Tarikatı'dır. Bu tarikat hem Selçuklular, hem Anadolu Beylikleri hem de Osmanlılar döneminde en etkili olan tarikatlardan biri olma özelliğine sahip olmayı başarmıştır. Öyle ki dönemin yöneticileri dahi bu tarikatın birer üyesi olmuşlardır.

Mevleviyye Tarikatı müritlerine çeşitli il ve ilçelerde kurmuş oldukları Mevlevîhâneler ve zaviyeler vasıtasıyla ulaşmakta idi. Konya merkezli olarak yönetilen bu Mevlevîhânelerden birisi de Kilis Mevlevîhânesi'dir. Kilis Mevlevîhânesi ise hac yolculuğunda önemli bir merkez olması hasebiyle önemli Mevlevîhânelerden birisi olmuştur.

Bu konuları kısaca değerlendirme altına aldığımız Mevlevîlik ve Kilis Mevlevîhânesi adlı tezimiz, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Mevlevîliğin kurucusu olan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin hayatı ve yetişme tarzı üzerinde durulmuştur. İkinci Bölümde; Mevleviyye Tarikatı'nın tarihçesi ve özellikleri yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise; Kilis Mevlevîhânesi'nin tarihî ve mimarî özellikleri hakkında bazı bilgi ve belgeler sunulmuştur.

Yüksek Lisans Tez çalışmamda, hem tarih araştırmalarında usul bakımından hem de engin bilgileriyle yardım ve desteklerini benden esirgemeyen Sayın Danışmanın Prof. Dr. Osman TÜNER'e sonsuz teşekkür ederim.

KISALTMALAR

a.g.e. : adı geçen eser
a.g.m. : adı geçen makale
Bk.: Bakanız
C: Cilt
H: Hicrî
İA: İslam Ansiklopedisi
M: Miladî
Mad.: Madde
MEB: Milli Eğitim Bakanlığı
s: Sayfa
S: Sayı
TDV: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK: Türk Tarih Kurumu
vb: Ve benzeri
vs: Ve saire

GİRİŞ

Tasavvuf, dinin özünü bireyin iç dünyasında yaşanır hale getirme faaliyetidir. Bu nedenle tasavvuf “ilm-i hal” ve “fikh-ı batın” adıyla da anılmaktadır. Bir diğer ifade ile tasavvuf, sütün içine yayılmış yağ gibidir. Süt olmadan yağ elde edilemeyeceği gibi, İslam’ın ölçü ve kurallarına uymadan, tasavvufun önerdiği yaşama biçimine ulaşmak da mümkün değildir.

Dinin özünü yaşama süreci olan tasavvufun öngördüğü ruhi ve ahlaki arınma yolları, tarikatlar vasıtasıyla sistemli ve düzenli bir şekilde topluma kazandırılmıştır. İslam tarihi boyunca, yaşadıkları coğrafyanın kültürel, sosyal, ekonomik , siyasal alanda şekillenmesinde etkili olan tasavvuf ve tarikat önderleri, öngördükleri tasavvufî düşünceleri, tesis ettikleri tekkelerde işleyip derinleştirmişler ve halka sunmuşlardır. Bu çerçevede tekkeler, ilgililerine belli bir formasyon kazandırmışlardır.

Tasavvufun tam olarak “tarikat” adı altında kurumlaşması Selçuklularla başlar, gelişir ve Osmanlı’da deyim yerindeyse zirveye ulaşır. Tarikatların Osmanlı sosyal, siyasî, iktisadî ve kültürel hayatında ne büyük bir rol oynadığı hala yeterince araştırılmış ve anlaşılabilmiş değil. Benzer şekilde tasavvuf tarikatlarına bağlı şeyh ve müridlerin Anadolu ve Balkanlar’ın Müslümanlaşmasında belirleyici bir rol oynadığını ayrıca hatırlatmak gerekir. Endonezya, Malezya ve Afrika’nın iç bölgelerine de İslami tebliğ ve yayılmanın en güçlü aktörleri sufiler olmuştur.

İslami tebliği en güzel şekilde yapanlar ise tarikat önderleri olmuşlardır. İslami eğitimi en iyi şekilde almış olan bu manevi liderler, hem yaşadıkları dönem hem de sonraki dönemlerde çığır açmış ve manevi hayatımızın derinleşmesine çok büyük katkı sağlamışlardır. Ayrışmaya değil birleşmeye, kavgaya değil sevgiye, isyana değil kulluk bilincine ermeye ön ayak olmuşlardır.

Tarikatlar hakkında kısa bilgiler verecek olursak;

a. Bayramiyye: Ankara'nın Solfasol (zü'l-fadl) köyünde doğmuş olan Hacı Bayram Veli (Ö. Ankara, 833/1430) tarafından kurulmuş olan Bayramiye tarikatı Anadolu'nun en önemli tarikatlarından biridir. Özellikle tarikat kurucusu Hacı Bayram Veli çok önemli şahsiyetler yetiştirmiş bir sufüdür. Bayramiye tarikatının Ahi Teşkilatıyla da münasebeti vardır. Bayramiye tarikatının esasları muhabbet ve aşkla sırr-ı ilahiye ulaşmaktır. Günümüzde Nakşibendiye tarikatının izlerini taşır.

b. Bedeviyye: Fas doğumlu olan Ahmed bin Ali Bedevi (Ö. Tanta 675/1276) tarafından kurulan bu tarikat şeriata bağlı, zikre, Kur'an'a ve zühte (takva) önem veren bir tarikattır. Günümüzde Afrika ve Mısır'da kolları bulunmaktadır.

c. Bektaşîyye: Horasanlı olan Hacı Bektaş Veli (Ö. Hacıbektaş 669/1271) tarafından kurulmuştur. Anadolu'da özellikle yeniçeriler tarafından fazlaca benimsenmiştir. Kurucusu Sünni bir şeyh olmasına rağmen Bektaşîyye tarikatı zamanla Batıniye, Hurufiye, Alevilik, hatta Hıristiyanlık ve Şamanizm'in karışımı bir mistik cereyan haline gelmiştir. Dünyadaki tüm Bektaşiler merkez olan Hacıbektaş'taki tekkeye bağlıdırlar. 1826'da yeniçeri ocağı kaldırılınca Bektaşîlikde yasaklanmıştır.

d. Celvetiyye: Koçhisar'da doğmuş olan Aziz Mahmud Hüdayi (Ö. İstanbul 1038/1628) tarafından kurulmuştur. Celvetiye Bayramiye'nin bir kolu olarak ele alınabilir. İstanbul'da Üsküdar'da tekke-mescidini yaptırarak burada irşadla meşgul oldu.

e. Çeştiyye: Horasanlı olan Muinüddin Hasan Çeşti (Ö. Delhi 633/1236) tarafından kurulmuştur. Hindistan ve Pakistan'da hakim olan bir tarikattır. Buraların İslamlaşmasında büyük rol oynamıştır.

f. Desukiyye: Mısır'ın Desuk kasabasında doğan İbrahim Desuki (Ö. Mısır 693/1295) tarafından kurulmuştur. Mısır ve Kuzey Afrika'da yayılmış olan ilim merkezli bir tarikattır. Çizgisi, şeriat-tarikat-hakikat eğitimi üzerine olmuştur. Günümüzde diğer tarikatlar içinde eridiği söylenebilir.

g. Ekberiyye: Endülüs'te doğan Muhyiddin bin Arabi (Ö. Şam 638/1240) tarafından kurulmuştur. Eserleri ve fikirleri sonraki tarikalara yayılan bir şahsiyettir. Kadiriye'nin bir kolu olarak ta söylenebilir.

h. Halvetiyye: Ömer bin Ekmelüddin Halveti Lahici (Ö. Herat 800/1397) tarafından kurulan ve Halvete önem veren bu tarikat İbrahim Zahid Geylani tarafından kurulan

Zahidiye'nin bir kolu olarak ta kabul edilebilir. Günümüzde Mısır'da yaygın olan bu tarikatın en önemli esası zikirle meşgul olmaktır.

ı. Kadiriyye: Geylan'da doğmuş olan Abdülkadir Geylani (Ö. Bağdat 562/1160) tarafından kurulmuştur. Kadiriye tarikatı İslam dünyasının en yaygın olan tarikatlarından biridir. Dünyanın pek çok bölgesinde müritleri vardır. Hanbeli mezhebine mensup olan Geylani, üzerine en çok eser ve menkıbe yazılan sufidir. Tarikatta zikir ön plandadır ve sesli olarak, oturarak, ayakta sallanarak veya dönülerek yapılır.

i. Kübreviyye: Harezm'de doğmuş olan Necmuddin Kübra (Ö. Harezm 618/1221) tarafından kurulmuştur. Anadolu haricinde daha çok Orta Asya, İran ve Türkistan taraflarında yayılmıştır. Tarikatta zikir sesli ve bağdaş kurarak yapılır.

j. Medyeniyye: Endülüs'te doğmuş olan Ebu Meyden Şuayb bin Hüseyin (Ö. Tilemsan 590/1193) tarafından kurulmuştur. Çok yaygın olmayan bir tarikattır. Fakat doğuda Abdülkadir Geylani ne ise Kuzey Afrika'da Ebu Meyden odur.

k. Nakşibendiyye: Buhara'nın yakınlarında Kasr-ı Arifan'da dünyaya gelen Bahauddin Nakşibend (Ö. Buhara 791/1389) tarafından kurulmuştur. Şah-ı Nakşibend olarak anılan Bahauddin Nakşibend eğitimini Sammasi hazretleri ve Emir Külal'den almıştır. Ancak Abdülhalik Gücdüvani tarafından yetiştirildiği bilinmektedir. Şeyhleri sesli zikri tercih ettikleri halde Şah-ı Nakşibend sessiz zikri tercih etmiştir. Nakşibendiye tarikatı özellikle İmam Rabbani ile birlikte Müslümanlar arasında inanılmaz bir şekilde yayılmıştır. Daha sonraki yıllarda bu tarikatın en önemli kolu Mevlânâ Halit Bağdâdî tarafından kurulan Halidiye kolu olmuştur. Nakşibend Farsça nakış yapan demektir. Ve kalbin üzerine süsler işlediği için bu adı almıştır. Rabıtaya önem veren, sohbet esası üzerine kurulu olan bu tarikatın zikrine ise "hatm-ı hacedgan" denir.

l. Rifaiyye: Basra'da doğmuş olan Ahmed Rifai (Ö. Vasıt 578/1183) tarafından kurulmuştur. Rifaiye tarikatı Ortadoğu ve Anadolu'da yaygın bir tarikattır. Rifaiye tarikatının dikkat çekici yönü ilerleyen zamanlarda tarikat mensuplarının vücudun bazı yerlerine şiş sokmak, kılıcın keskin tarafına basmak, ateşte yürümek gibi kerametle ilgili tavırlarıdır. Sufilerin çoğu böyle davranışlara girmemişlerdir.

m.Sadiyye: Havran'da doğmuş olan Saduddin bin Musa Cebbavi (Ö. Cebba 700/1300) tarafından kurulmuştur. İstanbul'da kendine müritler bulmuş olan bir tarikattır.

n. Suhreverdiyye: Ebu Hafs Ömer Suhreverdi (Ö. Bağdat 632/ 1236) tarafından kurulmuştur. Bu tarikat daha çok İran, Afganistan, Hindistan ve Pakistan'da yayılmıştır. Tarikat halvet halinde "la ilahe illallah" zikrine devam etme esası üzerine kurulmuştur.

o.Şazeliyye: Ebu'l-Hasan Şazeli (Ö. Mısır 656/1258) tarafından kurulmuştur. Daha çok Kuzey Afrika'da yayılmış olan bir tarikattır.

ö.Yeseviyye: Yesi'de doğan Ahmed Yesevi (Ö. Yesi 562/1166) tarafından kurulmuştur. Eğitimini Buhara'da Yusuf Hamedani' den alarak ülkesine döndü ve Türklerin Müslüman olmasında önemli bir rol oynadı. Sesli zikir esası üzerine kurulu olan tarikat bir süre sonra hayatiyetini Nakşibendiye içine girerek sürdürmüştür.

Tez çalışmamızda bu tarikatların en önemlilerinden birisi olan Mevlevîyye Tarikatı, bu tarikatın kurucusu Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Kilis Mevlevîhânesi'nden bahsedeceğiz.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ

1.1. Unvanı ve Soyu

Mevleviyye tarikatının kurucusu olan büyük alim RebiülevveI 604 / 30 Eylül 1207 tarihinde Horasan'ın Belh şehrinde dünyaya geldi¹. Öte yandan Divan-ı Kebir'deki bir şiirinden hareketle Şems-i Tebrîzî ile buluştuğunda (642/1244) altmış iki yaşında olduğu, dolayısıyla doğum tarihinin 580 (1184) olması gerektiği ileri sürülmüşse de Hellmut Ritter bu iddiayı geçerli bulmamıştır. Mevlânâ, Mesnevî'nin girişinde adını Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin el-Belhi diye kaydetmiştir. Lakabı Celâleddîn'dir. "Efendimiz" anlamındaki "Mevlânâ" unvanı onu yüceltmek maksadıyla söylenmiştir. "Sultan" manasına gelen Farsça "Hüdavendigâr" unvanı da kendisine babası tarafından verilmiştir. Ayrıca doğduğu şehre nisbetle "Belhi" olarak anıldığı gibi hayatını geçirdiği Anadolu'ya nispetle "Rûmî, Mevlânâ-i Rum, Mevlânâ-i Rûmî" ve müderrisliği sebebiyle "Molla Hünkar, Molla-yı Rum" gibi unvanlarla da zikredilmektedir².

Eserlerinde verdiği bazı bilgiler dışında Mevlânâ ve çevresiyle ilgili bilgiler büyük ölçüde oğlu Sultan Veled'in "İbtidanâme" si (Velednâme), müridlerinden Feridun-i Sipehsalar'ın Risâle'si ve torunu Ulu Arif Çelebi'nin müridi Ahmed Eflakî'nin "Menakıbü'l-'Arifin"ine dayanır. Eflakî'nin çağdaşı Abdülkadir el-Kureşî de "el-Cevahirü'l-Mudiyye" adlı Hanefî ulemasına dair eserinde onunla ilgili kısa bilgi yer alır. İbtidanâme'deki bilgiler birinci elden olmakla birlikte kısa ve özeldir. Birçok hususta en ayrıntılı bilgileri içeren Eflakî'nin eserinde ise bazı abartı, çelişki ve hatalar mevcuttur. Mevlânâ'nın eserlerinde soyuna dair bilgi

¹ Mehmet Necmettin Bardakçı, "Mevlânâ'nın Tasavvufî Düşüncesinin Kaynakları", *Tasavvuf - İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl: 8 [2007], sayı: 19, s. 55; Mustafa Kara, "Tasavvuf", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 14, İstanbul, 1993, s. 431; Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı yay., Ankara, 1984, s. 217; Mehmet Önder, *Mevlânâ Jelaeddin Rûmî*, Ankara, 1990, s. 33; Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul, 2007, s. 22.

² Reşat Öngören, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", *İslam Ansiklopedisi*, C. 29, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s. 441.

bulunmamaktadır.

“Risâle-i Sipehsalar”da Mevlânâ’nın babası Bahâeddîn Veled’in Hz. Ebu Bekir soyundan geldiği belirtilmekte ve” el-Cevahirü’l-mudiyye” de Hz. Ebu Bekir’e varan şecere kaydedilmektedir. Eflaki ve sonraki müelliflerden Abdurrahman-ı Cami ile Devletşah da onun Hz. Ebu Bekir soyundan geldiğini kaydeder. Öte yandan Eflaki, Bahâeddîn Veled’in bir sözüne dayanarak onun soyunun anne tarafından Hz. Ali’ye ulaştığını söyler. Türklüğü ile ilgili tartışmalar ise son döneme ait olup büyük ölçüde, “Beni yabancı sanmayınız, ben bu mahalledenim. Sizin mahallenizde evimi arıyorum. Her ne kadar düşman görünüyorsam da düşman değilim. Her ne kadar Hintçe söylüyorsam da aslım Türk’tür” şeklindeki rubaisi çerçevesinde cereyan etmiş, şiirdeki Türk kelimesiyle ırki mensubiyetin kastedildiğini savunanların yanında bazıları kelimenin burada farklı anlamlara geldiğini, bir kısmı da bununla Türk ırkına ruh yakınlığının kastedildiğini ileri sürmüştür³.

1.2. Belh Şehrinden Konya’ya Gelişi

Mevlânâ’nın babası Bahâeddîn Veled, Belh’e yerleşmiş bir ulema ailesine mensuptu ve “sultanü’l-ulema” unvanıyla tanınmıştı. Sipehsalar’a göre tarikat silsilesi Ahmed el-Gazali’ye ulaşan Bahâeddîn Veled’in “Kübreviyye” tarikatının kurucusu Necmeddîn-i Kübra’nın müridi olduğu da kaydedilmektedir. Eflaki’ye göre Bahâeddîn Veled’in annesi Harizmşahlar hanedanından Alâeddîn Muhammed Harizmşah’ın kızıdır. Daha eski bir kaynak olduğu halde Risâle-i Sipehsalar’da yer almayan bu rivayetin Eflaki’nin hayal ürünü olduğu ileri sürülmüş ve müellifin daha sonra Bahâeddîn Veled’in Sultan Alâeddîn Harizmşah’ın torunu olduğuna dair hiçbir şey söylemediğine dikkat çekilmiştir. Yine Eflaki’ye göre, Yunan felsefesini benimsedikleri için Fahreddîn er-Râzi ve Zeyn-i Kişi gibi alimlerle onların görüşlerine uyan Harizmşah Alâeddîn Muhammed’i vaazlarında ağır şekilde eleştiren Bahâeddîn Veled’in yöneticiler ve ulema ile arasının açılmasını fırsat bilen karşıtları onun siyasî gaye güttüğünü, taraftarlarıyla isyan hazırlığı içinde bulunduğunu ileri sürmüşler, bunun üzerine Harizmşah Alâeddîn Muhammed ondan ülkeyi terk etmesini istemiş o da ailesiyle birlikte Belh’ten ayrılmak zorunda kalmıştır. Feridun-i Sipehsalar, Bahâeddîn Veled’in hükümdarla arasının açılmasından sonra ülkeden çıkarılması kararında Fahreddîn er-Râzi’nin hususi gay-

³ Öngören, *a.g.m.*, s. 441.

retleri olduğunu belirtmekteyse de Eflaki'nin kaydettiğine göre Bahâeddîn Veled Belh'ten Fahreddîn er-Râzi'nin vefatından en az üç yıl sonra 609'da (1212-1213) ayrılmıştır. Mevlânâ bu sırada beş yaşındadır. Sultan Veled ise Bahâeddîn Veled'in ülkeden çıkarılması kararına temas etmeksizin Belh halkından incindiği için aldığı manevi işaretle Hicaz'a gitmek üzere şehri terk ettiğini ve henüz yolda iken Belh'in Moğollar tarafından İstila edildiğini belirtir⁴.

Bahâeddîn Veled'in Hicaz yolculuğuyla ilgili olarak Feridun-i Sipehsalar ile Eflaki'nin verdiği bilgiler birbiriyle uyuşmamaktadır. Mevlânâ'nın babası müridleri ve ailesiyle birlikte yol üzerinde bulunan şehirlerde bir müddet konaklayıp sonunda Bağdat'a ulaşmış, orada Şehâbeddîn es-Sühreverdi tarafından karşılanmış, Bağdat'tan Küfe yoluyla Hicaz'a gitmek üzere iken Moğolların Belh'i işgal ettiği haberini almıştır. Horasan şehirlerinin Moğollar tarafından 617 (1220) yılında istila edildiği bilindiğine göre Bahâeddîn Veled'in Bağdat'ta bu tarihte bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak Eflaki'nin yolculuğun daha sonraki safhaları hakkında verdiği tarihler bu bilgiyle çelişmektedir. Eflaki. Bahâeddîn Veled'in Hicaz'dan dönerken Şam'a uğradığını, 614'te (1217) Malatya'ya, 616'da (1219) Sivas'a geldiğini, daha sonra Erzincan üzerinden Akşehir'e geçerek kendi adına yaptırılan medresede dört yıl ders okuttuğunu, oradan Larende'ye (Karaman) gittiğini, burada da adına yaptırılan medresede en az yedi yıl müderrislik yaptığını, ardından Sultan Alâeddîn Keykubad'ın daveti üzerine Konya'ya yerleştiğini belirtir. Ayrıca Mevlânâ'nın on yedi veya on sekiz yaşında iken Larende'de Semerkantlı alim Şerâfeddîn Lala'nın kızı Gevher Hatun'la evlendiğini, 623'te (1226) Sultan Veled'in, bir yıl sonra da diğer oğlu Alâeddîn'in dünyaya geldiğini kaydeder. Eflaki'nin ifadesinden, Mevlânâ'nın Larende'deki medresede yedi yıldan fazla süren eğitimini tamamlayıp evlendiği anlaşılırsa da bu onun hem evlilik yaşı hem de çocuklarının doğum tarihiyle uyuşmamakta, verdiği tarihler Larende'ye yerleştikten bir ya da iki yıl sonra evlendiğini göstermektedir. Mevlânâ'nın annesi Mümine Hatun Larende'de vefat etmiş, defnedildiği yere daha sonra Karaman Mevlevîhâne'si inşa edilmiştir. Feridun-i Sipehsalar ise Mevlânâ'nın Konya'ya geldiğinde on dört yaşında olduğunu belirtmiştir. Buna göre Bahâeddîn Veled'in 618 (1221) yılında Konya'ya geldiği anlaşılmaktadır. Sultan Veled ise hiçbir ayrıntıya girmeden Bahâeddîn Veled'in

⁴ Köprülü, *a.g.e.*, s. 217; Öngören, *a.g.m.*, s. 441; Önder, *a.g.e.*, s. 33; William C. Chittick, "Rûmî ve Mevlevîlik", *Tasavvuf Dergisi (Mevlânâ Özel Sayısı)*, yıl:6, sayı:14, Çev: Safi Arpaguş, Ankara, 2005, s. 709-710.

Hicaz'dan Rum diyarına geldiğini ve Sultan Alâeddîn Keykubad'ın onu Konya'da ziyaret ettiğini kaydetmekle yetinmiştir. Öte yandan Mevlânâ'nın "Fihi ma fih" adlı eserinden Harizmşah'ın Semerkant'ı kuşatması sırasında orada olduklarının anlaşılması yolculuk sırasında önce Semerkant'a gittiklerini göstermektedir. Ayrıca Bahâeddîn Veled'in yol üzerinde bulunan Nişabur şehrine uğradığı, burada Feridüddîn Attar'ın kendilerini ziyaret ettiği ve tasavvufî mesnevîsi Esrarnâme'yi Mevlânâ'ya hediye ettiği belirtilmektedir. Devletşah'a göre bu görüşmede Feridüddîn Attar Mevlânâ için babasına, "Bu senin oğlun çok zaman geçmeyecek, alemde yüreği yanıkların yüreğine ateşler salacaktır" demiştir⁵.

Mevlânâ, ilk hanımı Gevher Hatun'un ölümünden sonra Konyalı İzzeddin Ali'nin kızı Gera Hatun'la evlendi. Dul olan ve Şemseddîn Yahya adında bir de çocuğu bulunan bu hanımdan Emir Muzafferüddin Alim Çelebi ve Melike Hatun dünyaya geldi⁶.

1.3. Babası Bahâeddîn Veled'in Yolundan Gidişi ve Aldığı Eğitimler

Bahâeddîn Veled, Konya'da Altınapa Medresesi'nde iki yıl müderrislik yaptıktan sonra 18 Rebiülahir 628 (1231) tarihinde vefat etti. Bu sırada yirmi dört yaşında olan Mevlânâ babasının yerine geçip müderrislik yapmaya başladı. Ertesi yıl Mevlânâ'nın çocukluğu sırasında terbiyesiyle meşgul olan, Bahâeddîn Veled'in müridlerinden Seyyid Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizi şeyhini ziyaret etmek için Konya'ya geldi, ancak burada şeyhin öldüğünü öğrendi. Seyyid Burhaneddin'in daha önce şeyhinin vefatından haberdar olduğu, rüyasında Bahâeddîn Veled'in kendisine oğlunu irşad etmesini söylediği için Konya'ya geldiği de kaydedilmektedir. Seyyid Burhaneddin Konya'ya gelince Larende'de bulunan Mevlânâ'ya mektup yazarak onu Konya'ya çağırması, buluştuklarında babasının hem zahir hem hal ilimlerinde kamil bir şeyh olduğunu, kendisinin zahir ilimlerinde elde ettiği üstün dereceyi hal ilimlerinde de kazanması gerektiğini söylemiş, bunun üzerine Mevlânâ, Seyyid Burhaneddin'e mürid olup dokuz yıl ona hizmet etmiştir. Eflaki, Seyyid Burhaneddin'in, buluştuklarından bir yıl sonra Mevlânâ'yı zahir ilimlerinde daha da ilerlemesi için Şam'a gönderdiğini söyler. 630 (1233) yılında gerçekleştiği anlaşılan bu seyahat sırasında Seyyid Burhaneddin Konya'dan Kayseri'ye kadar Mevlânâ'ya refakat etmiş, Mevlânâ buradan Halep'e gitmiş, Seyyid Burhaneddin ise geri

⁵ Kadir Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, Konya, 2008, s. 174-184; Öngören, *a.g.m.*, s. 441-442.

⁶ Öngören, *a.g.m.*, s. 442.

dönmeyip Kayseri'nin yöneticisi Sahib İsfahani'nin yanında kalmıştır. Mevlânâ Halep'te Hallaviyye Medresesi'nde aynı zamanda şehrin yöneticisi olan Kemaleddin İbnü'l-Adim'den ders almıştır⁷. Sipehsalar onun İbnü'l-Adim'den birkaç medresede ders okuduğunu belirtmiş ancak bunların adını zikretmemiştir. Ardından Şam'a geçerek Mukaddemiyye Medresesi'ne yerleşen Mevlânâ'nın Halep'te ne kadar kaldığı bilinmemektedir. Eflakî onun Şam'da dört ya da yedi yıl ikamet ettiğinin söylendiğini belirtmişse de Bediüzzaman Fûruzanfer, Şam'dan döndükten sonra Seyyid Burhaneddin'in henüz hayatta olmasını dikkate alarak Mevlânâ'nın bu şehirde dört yıldan fazla kalmasının mümkün olamayacağını ileri sürmüştür. Mevlânâ'nın Arap dili ve edebiyatı, lügat, fıkıh, tefsir ve hadis gibi ilimler başta olmak üzere akli ve nakli ilimlerden icazet aldığını söyleyen Sipehsalar onun Şam'da Muhyiddin İbnü'l-Arabi, Sadeddin-i Hammuye, Osman-ı Rûmî, Evhadüddin-i Kirmanı ve Sadreddin Konevi ile uzun müddet sohbet ettiğini belirtir⁸.

Eflakî, Mevlânâ'nın Şam'dan Kayseri'ye döndüğü sırada Sahib İsfahani'nin kendisini sarayında misafir etmek istediğini, ancak Seyyid Burhaneddin'in buna razı olmadığını, ilimde babasını geçtiğini söyleyip “ledün ilminden inciler saçması için” halvete girmesi gerektiğini belirterek onu hazırladığı bir hücreye koyduğunu ve peş peşe üç erbain⁹ çıkarttığını, ardından birlikte Konya'ya gittiklerini, Seyyid Burhaneddin'in burada ona irşad için icazet verdikten sonra Kayseri'ye döndüğünü ve burada vefat ettiğini, Mevlânâ'nın onun kabrini ziyaret edip tekrar Konya'ya gittiğini kaydeder. Sultan Veled ise Mevlânâ'nın Seyyid Burhaneddin'e dokuz yıl hizmet ettiğini, mana aleminde gönüllerinin birleştiğinden dolayı sözde, özde ve sırda bir olduklarını, Burhaneddin'in bu dünyadan göçmesiyle Mevlânâ'nın tek başına kaldığını, Allah'a yönelip yanıp yakılarak, dertlere düşerek beş yıl riyazet çektiğini, sayısız kerametleri zuhur ettiğini, bu arada irşad faaliyetinden geri durmayıp halka vaaz vermeyi, çoğu ulema ve yönetici kesiminden olan müridleriyle sohbet etmeyi sürdürdüğünü anlatır¹⁰.

⁷ Öngören, *a.g.m.*, s. 442.

⁸ Köprülü, *a.g.e.*, s. 218.

⁹ **Erbain:** Dervişlerin çile çıkarmak için hücreye kapandıkları kırk günlük müddet. Kırk, kırkınıcı. Bk.: Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 2005, s. 227.

¹⁰ Öngören, *a.g.m.*, s. 442; Önder, *a.g.e.*, s. 35-40.

1.4. Şems-i Tebrîzî Dönemi

Mevlânâ, Seyyid Burhaneddin'in vefatından beş yıl sonra Konya'da Şems-i Tebrîzî ile karşılaştı. Dönemin pirleri tarafından "Tebrizli Kamil" olarak isimlendirilen ve birçok yer dolaştığı için "Şems-i Perende" (uçan Şems) diye anılan bu zat ilk önce Tebriz'de birçok mutasavvıfla sohbet etmişti. Bir görüşe göre Rükneddin-i Sücasi'ye, bir başka görüşe göre ise Baba Kemal Cendi'ye de mürid olmuştu. Eflaki, Şems'in Konya'ya 26 Cemaziyelahir 642 tarihinde geldiğini söyler ki bu Sultan Veled'in verdiği bilgiyle hemen hemen aynıdır¹¹.

Eflaki'nin kaydettiği tarih Şems-i Tebrîzî'nin sözlerinden derlenen Makalat'ta da bulunmaktadır. "Beni velilerinle tanıştır" diye dua etmesi üzerine rüyasında, "Seni bir veliye yoldaş edelim" denildiğini, onun nerede olduğunu sorduğunu, ertesi gece o velinin Anadolu'da bulunduğunu, ancak tanışma vaktinin henüz gelmediğinin söylendiğini anlatan Şems ile Mevlânâ arasında ilk karşılaştıkları sırada geçen konuşmanın mahiyeti hakkında farklı rivayetler vardır. Sipehsalar, bir gece Konya'ya gelip Pirinççiler Hanı'na yerleşen Şems-i Tebrîzî'nin sabahleyin hanım önündeki sedirde otururken oradan geçmekte olan Mevlânâ ile göz göze geldiğini, ilk manevi etkinin bu şekilde gerçekleştiğini, Mevlânâ'nın hemen karşısındaki bir sedire oturduğunu, uzun müddet hiç konuşmadan birbirlerine baktıklarını, ardından Şems'in söze başlayarak, "Bayezid-i Bistami'nin, Hz. Peygamber'in kavunu nasıl yediğini bilmediği için ona bağlılığı sebebiyle ömrü boyunca hiç kavun yemediği halde, *Kendimi teşbih ederim, şanım ne yücedir, Cübbemin içinde Allah'tan başka kimse yoktur* gibi sözler ettiğini, Hz. Muhammed'in ise. "Bazen gönlüm bulanır da o sebeple ben Allah'a her gün yetmiş defa istiğfar ederim" dediğini ve bunları nasıl yorumlamak gerektiğini sorduğunu kaydeder. Mevlânâ, cevap olarak, "Bayezid'in kamil velilerden olmakla birlikte çıktığı tevhid makamının yüceliği kendisine gösterilince bunu yukarıdaki sözlerle ifade etmeye çalıştığını, Resul-i Ekrem'in ise her gün yetmiş makam geçtiğini, ulaştığı makamın yüceliği yanında bir önceki makamın küçüklüğünü görünce daha önce o kadarla yetindiğinden dolayı istiğfar ettiğini söylemiş, bu cevabı çok beğenen Şems-i Tebrîzî ayağa kalkarak Mevlânâ ile kucaklaşmıştır¹².

Eflakî'ye göre ise Şems-i Tebrîzî Konya'ya geldiğinde Şekerciler Hanı'na

¹¹ Öngören, *a.g.m.*, s. 443.

¹² Özköse, *a.g.e.*, s. 206; Öngören, *a.g.m.*, s. 443.

yerleşmiş, Mevlânâ, ders verdiği dört medreseden biri olan Pamukçular Medresesi'nden talebeleriyle birlikte ayrılıp katır üzerinde giderken Şems ansızın önüne çıkmış ve katırın gemini tutarak, “Ey dünya ve mana nakitlerinin sarrafı, Muhammed hazretleri mi büyüktü yoksa Bayezid-i Bistami mi?” diye sormuş, Mevlânâ, “Muhammed Mustafa bütün peygamberlerin ve velilerin başıdır” diye cevap verince Şems; “Peki, ama o, *Seni teşbih ederim Allah'ım, biz seni layıkıyla bilemedik* dediği halde Bayezid, *Benim şanım ne yücedir. Ben sultanların sultanyım* diyor” demiş. Bunun üzerine Mevlânâ, “Bayezid'in susuzluğu az olduğu için bir yudum su ile kandı; idrak bardağı hemen doluverdi. Halbuki Hz. Muhammed'in susuzluğu arttıkça artıyordu. Onun göğsü Allah tarafından açılmıştı. Sürekli susuzluğunu dile getiriyor, her gün Allah'a daha çok yakın olmak istiyordu” diye cevap vermiş, Şems bu cevabı duyunca kendinden geçmiş, bir müddet sonra birlikte yaya olarak medreseye gitmişlerdir¹³.

Olayı Eflaki'nin kaydettiği gibi anlatan Abdurrahman-ı Cami ayrıca şöyle bir rivayet aktarır: Mevlânâ havuz başında kitaplarını açmış çalışırken Şems gelerek, “Bunlar nedir?” diye sormuş, Mevlânâ, “Bunlar kil ü kaldır” diye cevap verince, “Senin bunlarla ne işin var?” diyerek kitapları havuza atmış, ardından Mevlânâ'nın tepkisi üzerine onları tekrar toplamış, suyun kitaplara zarar vermediğini gören Mevlânâ, “Bu nasıl sırdır?” diye sorunca Şems, “Bu zevktir, haldir, senin ise bundan haberin yoktur” demiştir¹⁴.

Eflaki'ye göre bu karşılaşma Mevlânâ'nın Şems ile ilk karşılaşması değildir. Daha önce tahsil için gittiği Şam'da dolaşırken Şems-i Tebrîzî başında külâhı ve keçeden siyah elbisesiyle Mevlânâ'nın yanına gelip elini öpmüş ve “Dünyanın sarrafı, beni anla” dedikten sonra kalabalığa karışıp gitmiştir. Eflaki bir başka yerde bu olayı Şems ile Mevlânâ'nın yerlerini değiştirerek anlatır.

Mevlânâ, Şems-i Tebrîzî ile karşılaştıktan sonra halkla tamamen alakasını kesmiş, medresedeki derslerini ve müridleri irşad işini bir yana bırakıp bütün zamanını Şems ile sohbet ederek geçirmeye başlamış, bu durum müridlerin şeyhlerini kendilerinden ayıran, kim olduğunu bilmedikleri Şems'e karşı kin beslemelerine sebep olmuştur. Mevlânâ'nın vaazlarından mahrum kalan halk arasında da çeşitli dedikoduların yayılması üzerine Şems'in ansızın şehri terk ettiği, Mevlânâ'yı çok üzen bu olayın ardından durumun daha da kötüleştiğini fark eden müridlerin

¹³ Özköse, *a.g.e.*, s. 207.

¹⁴ Öngören, *a.g.m.*, s. 443.

Mevlânâ'dan özür diledikleri kaydedilmektedir. Bir müddet sonra gönderdiği mektuptan Şems'in Şam'da olduğunu öğrenen Mevlânâ dönmesi için ona çok içli mektuplar yazmıştır. Bu mektuplardan ilkinin tarihi 21 Şevval 643 olduğuna göre Şems Konya'da on altı ay kadar kalmıştır.

Eflaki, Mevlânâ'nın bu ayrılık sırasında matem tutanların giydiği, "hindiban" denilen kumaştan önü açık hırka yaptırdığını, başına bal renginde yünden bir külâh geçirip üzerine sarık sararak sema meclislerini başlattığını söyler. Sipehsalar onu sema yapmaya Şems'in teşvik ettiğini belirtmektedir. Sultan Veled, daha sonra babasının kendisini Şam'a gönderdiğini, ısrarlı davet karşısında Şems'in Konya'ya dönmeyi kabul ettiğini ve birlikte Konya'ya döndüklerini belirtir. Mevlânâ ile Şems arasındaki ilişkiyi Hz. Musa - Hızır ilişkisine benzeten Sultan Veled, Hz. Musa'nın peygamber olmasına rağmen Hızır'ı araması gibi Mevlânâ'nın da zamanında ulaştığı makama ulaşmış hiçbir kimse bulunmadığı halde Şems'i aradığını söyler¹⁵.

1.5. Şems-i Tebrîzî'nin Kayboluşu ve Şeb-i Arus

Mevlânâ ile Şems, bu defa Mevlânâ'nın medresesindeki hücrelerinde altı ay boyunca marifetullahı dair sohbet ettiler. Yanlarına Sultan Veled ile Şeyh Selahaddin-i Zerkub'dan başkası giremiyordu. Bu arada Şems, Mevlânâ'nın evlatlığı Kimya Hatunla evlendi. Müridler ve halk tekrar dedikodu yapmaya başlayınca Şems, Sultan Veled'e ilim ve irfanda eşi benzeri olmayan Mevlânâ'dan kendisini ayırmak istediklerini, bu defa ortadan kaybolduktan sonra kimsenin izini bulamayacağını söyledi ve bir gün ansızın kayıplara karıştı. Şems-i Tebrîzî'nin bu ikinci kayboluşunun 645 (1247) yılında olduğu belirtilmektedir. Eflaki, Şems kaybolmadan önce kendisine suikast teşebbüsünde bulunulduğunu söyler. Şems, Mevlânâ ile sohbet ederken yedi kişilik bir grup hücrenin önüne gelmiş, içlerinden biri Şems'in dışarıya çıkmasını istemiş, Şems de Mevlânâ'ya, "Beni öldürmek için çağırıyorlar" deyip çıkmış, o anda Şems'e bir bıçak saplanmış, Şems şiddetli bir nara atıp kaybolmuş, ardından birkaç damla kandan başka bir şey görülmemiştir. Eflaki suikastçıların içinde Mevlânâ'nın oğlu Alâeddîn'in de olduğunu, bu sebeple diğerleri gibi onun da bir belaya uğrayıp öldüğünü ve Mevlânâ'nın oğlunun cenazesine katılmadığını belirtir. Sipehsalar ise Mevlânâ ve Şems'in Sultan Veled'e daha fazla

¹⁵ Öngören, *a.g.m.*, s. 443-444; Önder, *a.g.e.*, s. 46-59; Küçük, *a.g.e.*, s. 24-25; Chittick, *a.g.m.*, s. 710-713.

ilgi göstermeleri sebebiyle Alâeddîn'de kıskançlık başladığını, ayrıca Şems, Kimya Hatun'la evlendiği sırada kış olduğu için Mevlânâ'nın kendilerine mutfağın sofasını tahsis ettiğini, Alâeddîn babasının yanına geldiğinde buradan geçmek zorunda kaldığından dikkatli ve saygılı olması hususunda Şems'in onu uyardığını, bunu hazmedemeyip tepki gösteren Alâeddîn'in durumu halka anlatmasının dedikoduların artmasına sebep olduğunu belirtmekle yetinmiştir¹⁶.

Eflaki, Şems-i Tebrîzî'yi hiçbir yerde bulamayan Mevlânâ'nın kırk gün sonra başına beyaz sarık yerine duman renkli bir sarık sardığını. Yemen ve Hint kumaşından önu açık bir hırka yaptırdığını ve ömrünün sonuna kadar bu kıyafeti kullandığını söyler¹⁷.

Sultan Veled, Şems'in ikinci defa kaybolmasının ardından babasının aşkla şiirler söylemeye başladığını ve gece gündüz hiç ara vermeden sema yaptığını belirtmektedir. Mevlânâ bir müddet sonra Şems'i bulmak umuduyla Şam'a gitmiş, ancak bulamadan geri dönmüş, birkaç yıl sonra tekrar gitmiş, aylarca aradığı halde yine bulamamıştır. Bediüzzaman Fûruzanfer'e göre Mevlânâ bu dönemde tam dört defa Şam'a yolculuk yapmıştır. Eflaki, onun üçüncü gidişi sırasında müridlerle ilgilenmesi için yerine Hüsameddin Çelebi'yi bıraktığını ve Şam'da yaklaşık bir yıl kaldığını, Rum sultanı başta olmak üzere ileri gelen alim ve yöneticilerin Anadolu'ya dönmesi için mektup yazmaları üzerine geri geldiğini kaydeder¹⁸.

Eflakî'nin aktardığı diğer rivayete göre Şems, suikast sırasında öldürülüp cesedi bir kuyuya atılmıştır. Şems bir gece Sultan Veled'e rüyasında atıldığı kuyuyu bildirmiş, Sultan Veled müridleriyle onu kuyudan çıkarıp Mevlânâ'nın medresesine, medresenin mimarı Emir Bedreddin'in yanına defnetmiştir. Eflaki'nin kaydedip daha sonra Cami'nin de zikrettiği diğer bir rivayete göre ise Şems'in kabri Bahâeddîn Veled'in yanındadır. Devletşah, Şems'i Mevlânâ'nın oğlu Alâeddîn'in öldürdüğüne dair halk arasında bir söylentinin yayıldığını, ancak bunun kesinlikle doğru olmadığını ifade eder¹⁹.

Sultan Veled, Mevlânâ'nın daha sonra kendisini çağırarak Selahaddin-i Zerkub'a tabi olmalarını istediğini, kendisinin şeyhlik sevdasında bulunmadığını söylediğini anlatır. Kuyumculukla meşgul olan Selahaddin gençliğinde Seyyid

¹⁶ Köprülü, *a.g.e.*, s. 221.

¹⁷ Öngören, *a.g.m.*, s. 444.

¹⁸ Öngören, *a.g.m.*, s. 444.

¹⁹ Öngören, *a.g.m.*, s. 444.

Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizi'ye²⁰, ardından Mevlânâ'ya intisap etmiş, Şems-i Tebrîzî geldikten sonra da onun sohbetlerine katılmıştı. Mevlânâ bu defa Selahaddin-i Zerkub ile sohbet etmeye başladı. Selahaddin'in cahil olduğunu ve şeyhlik için ehil sayılmadığını söyleyen bir kısım müridler daha da ileriye gidip onu gizlice öldürerek bir yere gömmeyi planladılarsa da suikast önlendi. Mevlânâ'da Şeyh Selahaddin hilafet makamına geçtikten sonra eski dostlarından Çavuşoğlu'nun ona düşman olduğunu belirtmek suretiyle müridlerin kıskançlığına işaret etmektedir. Mevlânâ, Selahaddin-i Zerkub'un kızı Fatma Hatun'u oğlu Sultan Veled'e alarak aralarında akrabalık bağı oluşturdu. Selahaddin-i Zerkub on yıl sonra vefat edince Mevlânâ, hilafet makamına müridlerinden İbn Ahi Türk diye de tanınan Urmiyeli Hüsameddin Çelebi'yi geçirdi. Sultan Veled babasının Şems-i Tebrîzî'yi güneşe, Selahaddin-i Zerkub'u aya, Hüsameddin Çelebi'yi de yıldızla benzettiğini ve onu meleklerle aynı mertebede gördüğünü kaydeder. Mesnevî'nin ortaya çıkması Hüsameddin Çelebi'nin teşvikiyle olmuştur. Mevlânâ, Hüsameddin Çelebi'nin hilafet makamına geçişinden on yıl sonra 5 Cemaziyelahir 672 tarihinde vefat etti. Cenazesinde ağlayıp feryat edilmemesini vasiyet etmesi ve öldüğü günü kavuşma vakti olarak tanımlaması sebebiyle ölüm gününe "şeb-i arus" (düğün gecesi) denmiş ve ölüm yıl dönümleri bu adla anıla gelmiştir²¹.

Sultan Veled, Mevlânâ'nın cenazesine her din ve mezhepten çok kalabalık bir insan topluluğunun katıldığını, Müslümanların onu Hz. Muhammed'in nuru ve sırrı, Hıristiyanların kendilerinin İsa'sı, Yahudilerin de kendilerinin Musa'sı olarak gördüklerini söyler. Eflaki'ye göre Mevlânâ cenaze namazını Sadreddin Konevî'nin kıldırmasını vasiyet etmiştir. Sipehsalar, namazı kıldırmak için tabutun önüne geldiği sırada Sadreddin Konevî'nin hıçkırıklarla kendinden geçtiğini, bu sebeple namazı Kadı Siraceddin'in kıldırıldığını belirtmektedir. Mevlânâ'nın ardından Hüsameddin Çelebi on yıl daha hilafet görevini sürdürmüş, onun vefatından sonra yerine Sultan Veled geçmiştir.

1.6. Müridleri

Mevlânâ'nın müridleri çoğunlukla halk tabakasındandı; her sanat ve meslekten insanlar sema meclislerine katılıyordu. Bununla birlikte onun dönemin yöneticileriyle de yakın ilişkisi vardı. Ancak Mevlânâ bu ilişkiyi genellikle nasihat

²⁰ Özköse, *a.g.e.*, s. 186-187.

²¹ Köprülü, *a.g.e.*, s. 229; Öngören, *a.g.m.*, s. 444-445.

çerçevesinde sürdürmüş, yöneticilerin aralarındaki çekişme ve rekabete dayalı siyasî mücadelelerin içine girmemeye özen göstermiştir. Selçuklu devlet adamlarından II. İzzeddin Keykavus, Celâleddîn Karatay, Konyalı Kadı İzzeddin, Emir Bedreddin Gevhertaş, IV. Kılıçarslan. Muinüddin Pervane, Mecdüddin Atabeg, Eminüddin Mikail, Taceddin Mu'tez, Sahib Fahreddîn, Alemüddin Kayser, Celâleddîn Müstevf, Atabeg Arslandoğmuş, Kırşehir hakimi Cacaoğlu Nureddin, doktoru Reisületibba Ekmeleddin en-Nahcuvani kendisine büyük saygı ve bağlılığı olan kimselerdi. Muinüddin Pervane'nin eşi Gürcü Hatun, IV. Kılıçarslan'ın eşi Gömeç (Gumaç) Hatun da onun müridleri arasında bulunuyordu²².

1.7. Düşünce Dünyası²³

Mevlânâ kamil manada alim, sufi ve şairlik özelliklerine sahip bir şahsiyettir. Çocukluğunda babasının yanında başladığı öğrenimini gittiği Halep ve Şam'da sürdürmüştür. İlk tasavvufî eğitimini de yine babasından almıştır. "Sultanülulema" lakabıyla tanınan babası Bahâeddîn Veled'in Kübreviyye'nin kuru-cusu Necmeddîn-i Kübra'nın halifesi olduğu söylendiği gibi Ahmed el-Gazzali'den gelen tarikat silsilesinden hilafet aldığı da belirtilmektedir.

Mevlânâ, babasının ölümünden sonra herkesin gönlünden geçenleri bildiği veya Şems-i Tebrîzî'nin geleceğini bildirdiği için "Seyyid-i Sırdan" diye anılan halifesi Seyyid Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizi tarafından irşad edilmiştir. Sipehsaların "Fahrü'l-meczubin" diye kaydettiği lakabından coşkun bir sufi olduğu anlaşılan Seyyid Burhaneddin'in ardından Şems-i Tebrîzî ile karşılaşması Mevlânâ'nın hayatında bir dönüm noktası oluşturur. Mevlânâ Şems'in Konya'ya gelmesinden sonra vaazlarını, medresedeki dersleri, müridleri irşadı bir yana bırakmış, ilahi aşk ve vecdi terennüm eden asıl Mevlânâ bu dönemde doğmuş, önceleri aşkı takvasında gizli iken takvası aşkında gizlenmiştir. Dünya şiirinin zirvelerinden Divan-ı Kebirdeki şiirlerin büyük bir kısmını bu devirde söylemiş, Divan-ı Kebirin tamamlanmasının ardından gelen sükun döneminde bunu İslam kültürünün en yaygın ve en önemli eserlerinden biri olan Mesnevî takip etmiştir.

Mevlânâ'daki dini tasavvufî düşüncenin kaynağı Kur'an ve Sünnettir. "Canım tenimde oldukça Kur'an'ın kölesiyim ben, seçilmiş Muhammed'in yolunun toprağıyım" beytiyle bunu dile getirmiş, "Pergel gibiyim; bir ayağımla şeriat üstünde

²² Öngören, *a.g.m.*, s. 445.

²³ Ayrıntılı bilgi için bk.: Özköse, *a.g.e.*, s. 245-318.

sağlamca durduğum halde öbür ayağımla yetmiş iki milleti dolaşıyorum” diyerek bir Müslüman olarak insanlığı kucaklayabildiğini belirtmiştir²⁴.

Mevlânâ üzerinde Muhyiddin İbnü'l-Ârabi'nin etkisi olup olmadığı tartışılmıştır. Bazı araştırmacılar Mevlânâ ile İbnü'l-Ârabi'nin düşünce sistemini iki zıt kutup şeklinde takdim ederken bazıları İbnü'l-Ârabi'nin yüksek irfan sahiplerine hitap eden görüşlerini Mevlânâ'nın anlaşılır kıldığını, böylece halkın seviyesine indirdiğini belirtmiş, bir kısmı da kısmen etkisi olduğundan söz etmiştir.

Mevlânâ'ya göre her ne kadar görünüşte ayrılık olsa da varlıkta birlik (vahdet-i vücud) esastır. “İman-küfür, hayır, şer” gibi ayırımlar bize göredir, Allah'a nispetle hepsi birdir. Kötülük iyilikten ayrılmaz. Kötülük olmadan kötülüğü terk etmek imkansızdır. Yine küfür olmadan din olmaz, çünkü din küfrü bırakmaktır. Bunların yaratıcısı da birdir. Ona göre ikilikten kurtuluş (gerçek tevhid) kulun kendi varlığından soyulmasıyla gerçekleşir. Birlik ittihat ya da hulul değil kulun kendi izafi varlığından geçmesidir. Allah'ın yanında iki “ben” söz konusu olamaz. Bu konuyla ilgili olarak, “Sen ‘ben’ diyorsun, O da ‘ben’ diyor. Ya sen öl ya da O ölsün ki bu ikilik kalmasın. O'nun ölmesi imkansız olduğuna göre ölmek sana düşer” demekte ve tasavvufun hedefi olan “ölmeden önce ölme” ilkesine vurgu yapmaktadır. Mevlânâ'ya göre kul benliğinden sıyrılmakla gerçek anlamda irade hürriyetine kavuşmaktadır. Çünkü ferdiyetten kurtulup mutlak varlığa kavuşan kimsenin iradesi tıpkı varlığı gibi Allah'ta fani olmuştur. Onun irade ve ihtiyarı Allah'ın irade ve ihtiyarıdır. Bu mertebede kul cebirden de ihtiyardan da söz edebilir. Ancak ferdiyetinden kurtulmadan yaptıklarını Allah'a isnat etmek yalancılıktır.

Yalnız akla önem verdikleri için filozofları ve onların etkisinde kalan kelimcileri noksan gören Mevlânâ kıyasın ve istidlal²⁵in insanı hatalara düşüreceğini belirtir. Ona göre dünyevi işlerde yararlı olan akıl mahiyeti icabı ilahi hakikatlere ulaşmada ve Hakk'a vuslatta ayak bağı olabilir. Manevi yolculuk için ilahi aşk gereklidir. Aklın yetersiz kaldığı alanlardan biri de aşk ve ahvalidir. Kur'an'da, “Allah onları sever, onlar da Allah'ı sever” buyrulmuştur. Dolayısıyla aşkın kaynağı ilahidir.

Onun görüşleri, hakkındaki çalışmalar ve eserlerinden yapılan tercüme vasıtasıyla bugün dünyada geniş bir kitleyi etkilemiştir. Biyografisi ya da düşünce-

²⁴ Öngören, *a.g.m.*, s. 445.

²⁵ **İstidlal:** Bir delile dayanarak bir şeyden bir netice çıkarma, delil ile anlama. Dalalette bulunmasını isteme, ayartmaya çalışma. Bk.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 455.

leriyle ilgili araştırmalarda görüşlerinin dünyanın her yanına nasıl ulaştığı, farklı kültür ve inançtan insanları nasıl etkilediği üzerinde de durulmuştur. Bu çerçevede Efdal İkbal'ın, *The impact of Mowlana Jalaluddin Rûmî on Islamic Culture* adlı eserinde Mevlânâ'nin Hindistan ve Pakistan zerindeki tesiri, Annemarie Schimmel'in, *The Triumphal Sun: A Study of the Works of Jalaloddin Rûmî* isimli eserinin son bölümünde Doğu ve Batı'ya etkisi, Şefik Çan'ın, *Mevlânâ: Hayatı Őahsiyeti Fikirleri*'nin genişçe bir bölümünde Türk, İnan ve Hint edebiyatları ile Batılılar zerindeki tesiri, Emine Yeniterzi'nin, *Mevlânâ Celâleddîn Rûmî* adlı çalışmasının bir bölümünde Türk, Doğu ve Batı edebiyat alanındaki etkisi, son olarak Franklin D. Lewis'in, *Rûmî Past and Present East and West: The Life Teachings and Poetry of Jalaloddin Rûmî* isimli eserinin oldukça geniş bir bölümünde İnan, Hindistan, Pakistan, Afganistan, Arap lkeleri, Osmanlı, Türkiye ve Batı lkelerinde tesiri ele alınmıřtır²⁶.

Mevlânâ'nin hayatı, eserleri ve görüşleriyle ilgili yazma kaynakları ve araştırmaları bir araya getiren çalışmalar da yapılmıştır. Bunların ilki, Hellmut Ritter'in, Türkiye kütüphanelerindeki yazma eserleri ve diğer araştırmaları topladığı çalışmasıdır. Bu konudaki en kapsamlı çalışma ise Türkiye içinde ve dışında ulaşılabilen bütün kütüphanelerin katalogları, ayrıca ansiklopediler, dergiler, yıllıklar, gazeteler taranmak suretiyle Mehmet nder, İsmet Binark ve Nejat Sefercioğlu tarafından iki cilt halinde gerçekleştirilmiştir. Adnan Karaismailoğlu da Mevlânâ kongrelerinde sunulan tebliğleri bir araya getirmiştir. Ayrıca İnan'da Mandana Sadık Behzad tarafından kaleme alınan *Kitabnme-i Mevlevî* adlı eserde ve *Kitabşinasi-yi İnan*'ın VII. cildinde Mevlânâ ile ilgili çeşitli dillerde yapılan çalışmalar derlenmiştir. Bunlardan başka Müfide H. Başarır'ın *The New York Public Library, The Research Libraries*'de bulunan eserlerin tanıtıldığı makalesiyle Gabriel Mandel Han el-Afgani'nin bir makalesi vardır²⁷. Ayrıca 2012 yılında Rıza DURU tarafından yayımlanan “Mevlevnme” de yine bu alanda başvurulacak bir kaynak kitap olma özelliğini taşımaktadır.²⁸

²⁶ öngören, *a.g.m.*, s. 445-446.

²⁷ öngören, *a.g.m.*, s. 446; Erhan Yetik, “Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin Hayata Bakışı”, *Tasavvuf Dergisi (Mevlânâ zel Sayısı)*, yıl: 6, sayı: 14, Ankara, 2005, s. 55-62; Safi Arpaguş, “Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin Eserleri zerine Yapılan İngilizce Çalışmalar”, *Tasavvuf Dergisi (Mevlânâ zel Sayısı)*, yıl: 6, sayı: 14, Ankara, 2005, s. 775-804.

²⁸ Rıza Duru, *Mevlevnme Çeviri Metinler ve Resimlerle Batılı Seyahatnâmelerde Mevlevîlik*, Konya 2012

1.8. Eserleri

Mevlânâ'nın şiirleri ve mektupları arasında Arapça olanlar bulunmakla birlikte eserleri Farsçadır.

1.8.1. Divan-ı Kebir (Divan-ı Şems-i Tebrîzî)

Gazel ve rubailerden meydana gelen eser çok geniş bir hacme sahip olduğundan Divan-ı Kebir, gazelerde genellikle Şems, Şems-i Tebrîzî mahlasları kullanıldığından Divan-ı Şems, Divan-ı Şems-i Tebrîzî adıyla anılmaktadır. Şiirlerin çoğu Mevlânâ'nın Şems ile buluşmasından sonraki döneme aittir. Gazelerde mahlas olarak Selahaddin (Selahaddin-i Zerkub), Hüsameddin Çelebi isimlerine de rastlanır. Ayrıca "Hamuş" mahlasının kullanıldığı şiirler de vardır. Eserdeki rubailer ayrı bir kitap olarak da derlenmiştir²⁹.

1.8.2. Mesnevî

Tasavvufî düşüncenin bütün konularını içermekte ve İslam kültürünün en önemli eserleri arasında sayılan eserin diğer mesnevîlerden ayırt edilmesi için Mesnevî-i Mevlevî, Mesnevî-i Ma'nevi ve Mesnevî-i Şerif gibi isimlerle de anılan eser müellifi tarafından "Keşşafü'l-Kur'an", "Fıkıh-ı Ekber", "Saykalü'l-ervah" ve "Hüsaminâme" gibi lakaplarla da adlandırılmıştır.

Mesnevî'nin beyit adeti değişik nüshalarda farklı olmasına rağmen 26 bin adet kadardır. Bu eserinde Mevlânâ insanlara sevgiyi, gerçek aşkı, örnek insan olmayı öğretmiş ve güzel ahlak, dürüstlük, cömertlik, çalışmak, alçak gönüllülük, sabır, iyilik etmek, doğru sözlü olmak, helal lokma yemek, şükür ve ibadet gibi insan hayatını ilgilendiren her konuyu işlemiş ve bu konuların önemini anlatmıştır³⁰.

1.8.3. Fîhi mâ fih

Mevlânâ'nın sağlığında oğlu Sultan Veled veya bir başka müridi tarafından kaydedilen sohbetlerinin vefatından sonra derlenmesinden meydana getirilmiş bir

²⁹ Özköse, *a.g.e.*, s. 241-242; Tahsin Yazıcı, "Divan-ı Kebir", *İslam Ansiklopedisi*, C.9, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s. 432-433; Öngören, *a.g.m.*, s. 446-447.

³⁰ Ahmed Ateş, "Mesnevî", *İslam Ansiklopedisi*, C.VIII, MEB yayınları, İstanbul 1979, s. 127-133; Köprülü, *a.g.e.*, s. 227; Özköse, *a.g.e.*, s. 238-240; Öngören, *a.g.m.*, s. 447; Mustafa Çiçekler, "Mesnevî", *İslam Ansiklopedisi*, C. 29, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s. 320-322; İsa Çelik, "Klasiklerimiz/XIII - Mesnevî-i Manevi", *Tasavvuf Dergisi (Mevlânâ Özel Sayısı)*, yıl:6, sayı:14, Ankara, 2005, s. 661-696.

eserdir³¹.

1.8.4. Mecâlis-i Seb‘a

Mevlânâ'nın vaaz ve sohbetlerinde yaptığı konuşmalardan oluşmaktadır. Bu konuşmalarda konuyla ilgili ayet ve hadislerin açıklanmasının yanı sıra Senai, Attar gibi şairlerin şiirlerine, Mesnevî'de anlatılan bazı hikayelere ve Divan-ı Kebir'den şiirlere de yer verilmiştir. Eser, Feridun Nafiz Uzluk tarafından Üsküdar Selim Ağa Kütüphanesindeki 788 (1386) tarihli nüshası esas alınarak iki defa neşredilmiştir. İlkinde bir giriş yazısı ile Türkçe tercümesi bulunmakta ikincisinde Uzluk'un 108 sayfalık notu ve M. Hulusi'nin Türkçe tercümesi yer almaktadır. Daha sonra Uzluk neşrinin İran'da ayrı basımı yapılmıştır. Kitabı ayrıca Rizeli Hasan Efendioğlu Türkçe'ye çevirmiştir. Eserin Muhammed Ramazani tarafından İran'da yayımlanan Mesnevî ciltlerinin kenarında yapılan baskısında birçok hata vardır. Kitabı Tefvik Sübhani de Konya Mevlânâ Müzesi'ndeki 753 (1352) tarihli en eski nüshasını esas alarak neşretmiştir. Abdülbaki Gölpınarlı, Konya nüshasını esas alıp eseri Türkçeye çevirmiştir. Kitabın ayrıca Türkçe kısmi tercümeleri de vardır³².

1.8.5. Mektûbât

Mevlânâ'nın değişik sebeplerle çeşitli kimselere yazdığı mektuplardan oluşmaktadır. Bunların arasında yakınlarına, çocuklarına ve müridlerine gönderilenler bulunmakla birlikte, çoğu yöneticilere ihtiyaç sahiplerinin taleplerini bildirmek maksadıyla kaleme alınmıştır. Eser, Süleymaniye Kütüphanesindeki bir nüshası esas alınarak Feridun Nafiz Uzluk tarafından yayımlanmış ardından bu matbu eserle Konya Mevlânâ Müzesi'ndeki nüshası karşılaştırılıp farklılıklar eserin sonuna eklenmiştir. Eseri Abdülbaki Gölpınarlı muhtelif kütüphanelerdeki altı nüshasına dayanarak Türkçeye çevirmiştir³³.

Mevlânâ'ya nisbet edilen küçük ve büyük olmak üzere iki evrad bulunmaktadır. Bazı dua ve surelerin belli tertip üzere bir araya getirilmesinden oluşan bu evradlar Evrad-ı Kebir ve Evrad-ı Sağır Hazret-i Mevlânâ adıyla bir arada basılmıştır. Haka'ik-i Ezkar-ı Mevlânâ ismiyle de anılan evradların Ali Feyzi b. Osman ile Muhammed Fazıl el-Mevlevî tarafından yapılan iki ayrı Türkçe tercüme

³¹ Özköse, *a.g.e.*, s. 242; Mehmet Demirci, "Fihi Ma Fih", *İslam Ansiklopedisi*, C.13, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 58-59; Öngören, *a.g.m.*, s. 447.

³² Özköse, *a.g.e.*, s. 243; Öngören, *a.g.m.*, s. 447.

³³ Özköse, *a.g.e.*, s. 242; Öngören, *a.g.m.*, s. 447.

ve Şerhi de basılmıŐtır³⁴.

---

³⁴ Öngören, *a.g.m.*, s. 447.

İKİNCİ BÖLÜM

MEVLEVİYYE TARİKATI

2.1. Mevlevîliğin Başlangıcı ve Tarikatlaşması

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye nispet edilen tarikata verilen addır. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Mevlevî silsilenâmesinde tarikatın piri olarak sayılmaktadır³⁵. Eflaki, Mevlevîliğin ilk kaynaklarından “Menakibü'l-‘arifin” de Mevlânâ'nın tarikat silsilesini Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizi, babası Bahâeddîn Veled, Şemsüleimme es-Serahsi, dedesi Hatib-i Belhi, Ahmed el-Gazzali, Ebu Bekir en-Nessac, Muhammed ez-Zeccac, Cüneyd-i Bağdadi. Seri es-Sakati, Ma'ruf-i Kerhi, Davud etTai, Habib el-Acemi, Hasan-ı Basri vasıtasıyla Hz. Ali'ye ulaştırır. Mevlânâ'dan sonra da silsileyi Şems-i Tebrîzî ile sürdürüp onun Sultan Veled'e, Sultan Veled ile Hüsameddin Çelebi'nin Ulu Arif Çelebi'ye, Ulu Arif Çelebi'nin Şemseddîn Emir Abid, Selahaddin Zahid ve Hüsameddin Vacid çelebilere, Emir Abid Çelebi'nin Emir Adil Çelebi'ye telkin ettiğini söyleyerek kendi dönemine kadar getirir³⁶.

Mevlevîlik başlangıçta Anadolu'daki diğer tasavvuf akımları gibi adab ve erkanı belirlenmiş ve tekke düzeni kurulmuş klasik bir tarikat niteliğinde değildi. İbn Batuta, ilk dönem sufilerine nispet edilen Cüneydiyye, Râziyye gibi tarikatın müesseseleşmesinden önce adları “Mevlânâî” olan bazı zümrelerden bahsetmektedir. Mevlânâ'nın ders verdiği medresenin yanına bazı binalar yaptıran Harizmli Emir Taceddin Mu'tezz-i Horasani, ona bir de aşıklar yurdu (darü'l-uşşak) kurmak istemiş, fakat Mevlânâ bu teklifi ve gönderdiği 3000 altını geri çevirip “Biz şu atlas kubbenin altında ev kurmayız” matla³⁷lı gazelini söylemişti. Ancak onun daha sonra Sultan Veled'in ısrarı üzerine medresenin yanına yoksullar için birkaç odanın

³⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, “Mevlevîlik”, *İslam Ansiklopedisi*, C. VIII, MEB yay., İstanbul, 1979, s. 164.

³⁶ Barihüda Tanrıkorur, “Mevlevîyye”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 29, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s. 468.

³⁷ **Matla:** Tulu edecek, doğacak yer. Güneş vesaire yıldızların doğması. Kaside veya gazelin kafiyeli olan ilk beyti. Kuranı ezbere okuyan bir ermiş kimseye Allahın tecelli etmesi. Bk.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 586.

inşasına razı olduğu bilinmektedir. Bu dönemde medresenin toplantı odası (cemaathane) bazen misafirlerin kaldığı bir ev olarak da kullanıldığına göre Mevlânâ'nın oturduğu medresenin henüz sağlığında iken küçük bir tekke mahiyeti taşıdığı söylenebilir³⁸.

Muhyiddin İbnü'l-Ârabi'nin tasavvufta son mertebe saydığı “melamet” mertebesine sahip bulunan Mevlânâ, türbe yapmanın ve üstüne kubbe örtmenin mana erlerince makbul olmadığını söylemesine rağmen yerine halife bıraktığı Hüsameddin Çelebi dönemindeki en önemli olay, Sultan Veled'in teşvikiyle ve Muinüddin Süleyman Pervane ile karısı Gürcü Hatun'un maddi destekleriyle mezarının üzerine bir türbe yapılmasıdır. Bu olaydan sonra Mevlânâ'nın babasının, büyük oğlu Alâeddîn'in ve Şeyh Selahaddin'in gömüldüğü eski gül bahçesi bir ziyaretgah haline dönüşmüş ve bu ziyaretgah için vakıflar kurulmaya başlanarak Mevlânâ mensupları içinde bulunan imamların, Mesnevî hanların, sema meclislerinde beste çalıp söyleyenlerin, bu işlere nezaret edenlerin ve onların hizmetini görenlerin geçimleri vakıftan sağlanır hale gelmiştir³⁹.

2.2. Mevlevîliğin Yayılışı

2.2.1. Selçuklular Dönemi

İlk tarikatlaşma faaliyetlerini başlatan Hüsameddin Çelebi'den sonra 691 (1292) yılında irşad makamına geçen Sultan Veled, Anadolu'da siyasî ve içtimai sıkıntıların yaşandığı bu dönemde babasının görüşlerini yayabilmek, vakfın gelirlerini arttırmak, yeni vakıflar tesis etmek ve elden çıkanları geri alabilmek için Anadolu'ya hakim olan Moğollar, siyasî İktidarı temsil eden Selçuklu hanedanı mensupları ve Türkmen beyleriyle iyi ilişkiler kurmada başarı gösterdi; daha sonra da yetiştirdiği halifeleri Amasya'ya, Kırşehir'e, Erzincan'a yollayıp buralarda zaviyeler kurdurarak Mevlevîliği yaymaya başladı. Babası ve Hüsameddin Çelebi gibi müderrislik yapan Sultan Veled de medresede, bir cemaathanede, büyük kubbeli veya eyvan⁴⁰ örtülü bir mekanda, mescidde yahut kendisinin ya da mensuplarından birinin evinde eski sufiler gibi zikir, sema ve sohbet meclisleri düzenliyordu; onun da bir tekkesi yoktu.

³⁸ Tanrıkorur, “Mevleviyye”, s. 468.

³⁹ Tanrıkorur, “Mevleviyye”, s. 468; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul, 2006, s. 33-41.

⁴⁰ **Eyvan:** Büyük sofa, divanhane, salon, kemerli yüksek bina, oturacak yüksek yer, köşk, çardak. Bk.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 244.

Konya Mevlevîhânesi türbenin yapımından sonra kurulmuştur⁴¹. Sultan Veled'in irşad makamına oğlu Ulu Arif Çelebi'yi bırakması tarikatın tarihinde dönüm noktası oluşturmuş ve bu olayın ardından Mevlevîlik "çelebi" unvanıyla anılan Mevlânâ soyuna mensup şeyhler tarafından temsil edilmeye başlanarak Konya Mevlânâ Dergahı ve "çelebilik makamı" Mevleviyye tarikatının idare merkezi haline getirilmiştir. Gittiği hemen her yerde bir zaviye kurarak Mevlevîliğin yayılmasına büyük katkı sağlayan Ulu Arif Çelebi, babası Sultan Veled'in sağlığında ve sonrasında Mevlânâ ailesinin Anadolu'daki yegane dini otorite temsilcisi hanedan olduğunu vurgulayan propaganda amaçlı seyahatlere çıkmış ve önce Moğol hakimiyeti altındaki Selçukluların doğu topraklarına giderek Sivas, Tokat, Bayburt, Erzurum, Irak, Tebriz, Merend ve Sultaniye'de önde gelen yöneticilerle görüşmüştür. Kastamonu, Denizli, Kütahya, Birgi gibi önemli beylik merkezlerini içine alan bu seyahatlerde Selçuklu Devleti'nin çöküşüyle yükselen Türkmen beylerinden Germiyan Emiri Ali Şiroğlu, Kütahyalı Yakub Bey ve Aydınoğlu Mehmed Bey ona intisap ederek Mevlevîyye'nin Konya dışındaki ilk önemli merkezlerinin temellerini atmışlardır. Böylece Sultan Veled ve Ulu Arif Çelebi'nin gayretleri sonucu yaygınlaşmaya başlayan Mevlevîlik XIV. yüzyılın ilk yarısında ayin, erkan ve kıyafet açısından da kuruluş sürecini tamamlayarak XV. yüzyıla intikal etmiştir. Ulu Arif Çelebi'nin ardından çelebilik makamına sırasıyla Şemseddîn Abid Çelebi ve Hüsameddin Vacid Çelebi geçmiştir⁴².

2.2.2. Anadolu Beylikleri Dönemi

Mevlevîliğin kuruluş döneminde Mevlânâ'ya büyük bir saygı ile bağlı olanlar, aralarında yönetici zümreye mensup kişiler de bulunmakla birlikte genellikle geniş halk kitleleriydi. Kendisini temsilen çelebilik makamına gelenler de halkın yanı sıra devlet adamları tarafından sevilmiş ve sayılmışlardır. Mesela Ulu Arif Çelebi'nin beylikler döneminde Menteşeoğlu, Germiyanoglu, Aydınoğlu, Eşrefoğlu, Sahib Ataoğlu beyleriyle arası çok iyiydi. Onun müridlerinden Kalemioğlu Ahi Mehmed Bey'in 1310-1320 yılları arasında kurduğu Karaman Mevlevî Zaviyesi, Karamanoğulları'ndan Mevlevî Mirza Halil Yahşi Bey ile Alâeddîn Ali Bey tarafından yenilenmiş, Manisa Mevlevîhânesi 770'te (1368-1369) Saruhanoğlu İshak

⁴¹ Tanrıkorur, "Mevleviyye", s. 468; Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 42-71.

⁴² Gölpınarlı, *a.g.m.*, s. 164-165; Tanrıkorur, "Mevleviyye", s. 468-469; Küçük, *a.g.e.*, s. 28-31; Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 73-104.

Çelebi tarafından ve Antalya Mevlevîhânesi de (779/1377) Tekeoğlu Mehmed Bey tarafından tesis edilmiştir. Amasya, Kırşehir ve Erzincan'da ise Mevlevîhâneler halifeler tarafından kurulmuş ve bunların açıldıkları yerlerde iktidarların müsamahası, hatta yardımı ile birer de vakıf oluşturulmuştur. Kuruluşundan itibaren mevcut siyasî ve içtimai düzenin bozulmasına yol açacak hareketlere girmemeyi ve daima yönetim çevrelerinin yanında olmayı tercih eden Mevlevîlik, bu dönemde çeşitli beyliklerin arâzilerinde zengin vakıflar elde ederek ekonomik bakımdan sağlam bir yapıya kavuşmuştur⁴³.

Mevlevîliğin yayılışında, çelebilik makamından hilafet alan Mevlevî şeyhleri ile Mevlânâ soyunu Sultan Veled'in kızı Mutahhara Hatun kolundan sürdüren ve "inas çelebisi" olarak bilinen Mevlânâ ailesinin diğer kanadına mensup şeyhlerin rolü Konya çelebilerinden daha fazladır. Celâleddîn Ergun Çelebi ile Abapuş-i Veli diye tanınan Bali Mehmed Çelebi bunların başında gelir. Nüfuzlu bir şahsiyet olan Ergun Çelebi, kurduğu Kütahya Erguniyye Dergâhını Konya ve Afyon'dan sonra Mevlevîliğin üçüncü büyük merkezi haline getirmiş, Abapuş-i Veli de ileride tarikatın yayılmasında büyük rol oynayan Afyonkarahisar Mevlevîhânesini tesis etmiştir⁴⁴.

2.2.3. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

İlk devirlerde Karamanoğulları ile Ege'de Saruhanoğulları, Menteşeoğulları, Aydınogulları gibi beyliklerde yaygın olan Mevlevîlik, Osmanlı topraklarına II. Murad tarafından Edirne'de açılan (829/1426) Mevlevîhâne ile girebilmiş, bunu II. Murad'ın ümerasından Yahşi Bey'in Tire Mevlevîhânesi'ni kurması takip etmiştir. Tarikatın adab ve erkânı da bu yıllarda Konya'da çelebilik makamında bulunan II. Pir Adil Çelebi döneminde (1421-1460) düzenlenerek kesin şeklini almıştır. Sakıb Dede, erkan ve adabın Adil Çelebi zamanında keşf yoluyla konulduğunu belirtir ki bu, kendisine verilen "Pir" lakabının sebebinde de izah etmektedir. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra Akataieptos Manastırı Kilisesi'nden camiye dönüştürülen Veznecilerdeki Kalenderhane Camii'nin bir süre Mevlevî zaviyesi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. İstanbul'un ilk asitane veya Mevlevîhânesi ise 897'de (1491) II. Bayezid'in izniyle, dönemin vezirlerinden İskender Paşa'nın av aRâzisi üzerine kurulan Kulekapı (Galata)

⁴³ Tanrıkorur, "Mevleviyye", s. 469.

⁴⁴ Gölpınarlı, *a.g.m.*, s. 165-166; Tanrıkorur, "Mevleviyye", s. 469.

Mevlevîhânesi'dir. İstanbul bununla Konya'dan sonra en önemli Mevlevî şehri haline gelmiş ve tasavvufî anlayış, edebiyat ve sanatıyla başlı başına bir kültür ortamı teşkil etmiştir⁴⁵.

Osmanlı kamu yönetiminde köklü değişikliklerin yapıldığı II. Bayezid döneminde başta tarikatlar olmak üzere ayan ve eşraf aileleriyle bunların kontrolündeki aşiretlere kısmi faaliyet serbestliği tanınarak, taşra denetiminin onlar aracılığıyla gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Yapılan hukuki ve idari düzenlemeler sırasında Mevlevîliğe bir imparatorluk kurumu statüsü kazandırılmış ve sağlıklı bir maddi yapıya kavuşabilmesi için de vergi muafiyeti getirilerek vakıflar tahsis edilip düzenli nakdi yardım gibi imtiyazlar tanınmıştır. Bu bağlamda tarikata vakfedilen iskan alanlarından toplanan “avarız-ı divaniyye” ve “tekelif-i örfiyye” çecelebilik makamına bırakılmış, ayrıca Konya'daki Türbe-i Celaliyye mahallesinden merkezi yönetimin topladığı “adet-i ağnam” türbe vakfına, “bad-ı heva” ile “resm-i arus” vergileri de Konya Mevlevî Asitanesi'ne verilmiştir. Bunların yanı sıra devlet yılın belli dönemlerinde Mevlevî dergahlarına maddi yardımda bulunmaya başlamıştır⁴⁶.

XVI. yüzyılın ilk yarısında Mevlevîliğin yayılmasında Afyonkarahisar Mevlevîhânesi şeyhi Abapuş-i Veli'nin oğlu Divane Mehmed Çelebi'nin büyük katkısı olmuştur. Halep, Burdur, Eğirdir. Sandıklı, Mısır (Kahire). Kudüs, Şam, Cezayir, Sakız, Midilli Mevlevîhâneleriyle muhtemelen Lazkiye, Tebriz, İsfahan, Bağdat ve Fas Mevlevîhâneleri onun tarafından tesis edilmiştir. XVI. yüzyılın başlarında Anadolu'da halkının tamamı Mevlevî birçok köy bulunurken devlet kurumu statüsü kazanma süreci içerisinde Mevlevîlik, devlet ricalinin intisabıyla köylerden kasabalara ve kasabalardan şehirlere intikal ederek gittikçe yüksek zümre ehli olmaya başlamıştır. Mesela Konya Piri Mehmed Paşa Zaviyesi Veziriazam Piri Mehmed Paşa, Eskişehir Mevlevîhânesi Vezir Çoban Mustafa Paşa, Kilis Mevlevîhânesi bazı kayıtlara göre Kilis mütesellimi Ali Ağa, Halep Mevlevîhânesi Ulvan ve Fuad mirzalar, Peçuy Mevlevîhânesi Yalovalı Hasan Paşa, Ankara Mevlevîhânesi Ankara Beylerbeyi Cenabi Ahmed Paşa, Şam Mevlevîhânesi Vali Hasan Paşa, Kudüs Mevlevîhânesi Emir Gazi Ebu Seb tarafından tesis edilmiştir⁴⁷.

915 (1509) yılında çecelebilik makamına geçen Hüsrev Çelebi, bu görevini Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde de sürdürmüş ve

⁴⁵ Nilgün Açık Öndeş, “Mevlevîlerin Yönetimle İlişkileri”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 23, Kırgızistan, Ocak-Şubat-Mart 2011, s. 3.

⁴⁶ Gölpinarlı, *a.g.m.*, s. 167; Tanrıkorur, “Mevleviyye”, s. 469.

⁴⁷ Gölpinarlı, *a.g.m.*, s. 169; Tanrıkorur, “Mevleviyye”, s. 469.

onun zamanında Mevlevîlik büyük bir gelişme göstermiştir. Bu gelişmenin Anadolu'daki Safevi propagandasının en yoğun günlerinde meydana gelmesi. Osmanlı yönetiminin bu propagandaya karşı halk üzerinde nüfuz sahibi olan Bektaşilik ile Mevlevîliği denge halinde tutma çabasının bir göstergesidir. Hüsrev Çelebi'nin ölümünün (968/1561) ardından yerini alan Ferruh Çelebi döneminde artan vakıf gelirleri sebebiyle çelebiler arasında ihtilaf çıkmıştır. Ferruh Çelebi'nin 991'de (1583) merkezi hükümet tarafından azledilmesiyle Mevlevîlik bir sarsıntı geçirmiştir. Çelebilik makamının on sekiz yıl süreyle boş kaldığı bu dönem, Ferruh Çelebi'nin oğlu I. Bostan Çelebi'nin tayiniyle sona ermiştir. İstanbul'a giderek I. Ahmed'le görüştüğten sonra dergahın tevliyet ve vakıflarını kurtaran I. Bostan Çelebi'nin zamanında (1601-1630) Mevlevîlik süratle toparlanmıştır. Mesnevî şarih⁴⁸i İsmail Rusuhi Ankaravî, Gelibolu ve Beşiktaş Mevlevîhânelerinin ilk şeyhi Gelibolulu Ağazade Mehmed Hakiki Dede, Kartal Dede, Cünuni Ahmed Dede gibi Mevlevî büyükleri onun döneminde yetişmiştir. Tarikatın önemli merkezlerinden Gelibolu Mevlevîhânesi Ağazade Mehmed Hakiki Dede, Selanik ve Üsküp Mevlevîhâneleri Melek Ahmed Paşa, ikinci Bursa Mevlevîhânesi Cünuni Ahmed Dede tarafından onun zamanında açılmıştır⁴⁹.

İstanbul'da Galata Mevlevîhânesinde ilk postnişin⁵⁰ Şeyh Yunus Efendi ile başlayıp Divane Mehmed Çelebi'nin halifesi Safai Dede ile (ö. 940/1533) kurumlaşmayı sürdüren Mevlevîlik daha sonra açılan Yenikapı, Kasımpaşa ve Beşiktaş Mevlevîhâneleriyle şehrin sosyal ve kültürel hayatının temel unsurlarından biri haline gelmiştir. Yenikapı Mevlevîhânesi, 1006'da (1597) yeniçeri baş halifesi Malkoç Mehmed Efendi tarafından şeyhi Kemal Ahmed Dede için yaptırılmıştır⁵¹.

IV. Murad devrinde etkili olan Mevlevîhânenin ikinci Şeyhi Doğani Mehmed Dede, Kadızadelilerin baskılarına rağmen saray mensuplarını kendine bağlamayı başarmış, ancak bu durum Sadrazam Sofu Mehmed Paşa gibi bürokrasi içinde sivrilmeye çalışan devlet adamlarının Mevlevîliğe intisap ederek tarikatın devlet nezdindeki itibarını şahsi çıkarları için kullanmalarına yani Mevlevîliğin siyasîleşmesine yol açmıştır. Yenikapı Mevlevîhânesinde başlayan bu gelenek son dönemlere kadar devam etmiştir. Kemal Ahmed Dede'den sonra XVII. yüzyılda Mevlevîhâneye postnişinlik yapan Doğani Ahmed. Subuhi Ahmed. Cami Ahmed,

⁴⁸ **Şarih:** Bir kitabı şerh eden, bir kitaba açıklama yazan kimse. Bk.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 978.

⁴⁹ Öndeş, *a.g.m.*, s. 3-4.

⁵⁰ **Postnişin:** Postta oturan, posta geçen, tekke şeyhi. Bk.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 867.

⁵¹ Tanrıkorur, "Mevleviyye", s. 469.

Kari Ahmed dedeler çelebilik makamı tarafından tayin edilmiş ve o makamın temsilcisi olarak görev yapmışlardır⁵².

Galata Mevlevîhânesi Safai Dede'nin ardından postnişinliğe gelen Mesnevîhan Mehmed Dede döneminde bir süre Halvetilerin tasarrufuna verilmişse de XVII. yüzyılın başlarında Sırrı Abdi Dede burayı tekrar Mevlevîliğe bağlamıştır. Ancak Sırrı Dede, I. Bostan Çelebi tarafından görevinden alınarak yerine İsmail Rusuhi Ankaravi tayin edilmiştir (1019/1610). Ankaravi, şeyhi I. Bostan Çelebi ile yeniden hız kazanan tarikatı yaygınlaştırma faaliyetini İstanbul'da sürdürmüş ve "Minhacü'I-fukaru" ve "Mesnevî Şerhi" gibi tarikatın mahiyeti, adab ve erkânına dair yazdığı eserlerle Mevlevî düşüncesinin Osmanlı fikir hayatında önemli bir rol üstlenmesinde köprü görevi yapmıştır.

Ankaravi'nin Galata Mevlevîhânesine atanmasının ardından Sırrı Dede, İstanbul'un üçüncü Mevlevîhânesi olan Kasımpaşa Mevlevîhânesini, yine aynı dönemde Sadrazam Ohrili Hüseyin Paşa da Beşiktaş Mevlevîhânesini kurmuştur (1031/1622). Beşiktaş Mevlevîhânesinin ilk şeyhi Ağazade Mehmed Hakiki Dede, müridi Ohrili Hüseyin Paşa vasıtasıyla Mevlevîliğe önemli bir siyasî destek sağlamıştır. İstanbul Mevlevîhâneleri payitaht merkezli Osmanlı tarikat kültüründe çok önemli bir yere sahip olmasına rağmen Mevlevîlik burada diğer tarikatların çoğundan daha az sayıda tekke açmıştır. Bunun başlıca sebebi, Mevlevîliğin tasavvuf kültürünün klasik boyutunu oluşturması, düşünce, edebiyat, musiki, irfan ve erkânı ile seçkin bir düzeye hitap etmesi ve Mevlevîhânelerin büyük bir külliye planında kurulmasıdır⁵³.

XVII. yüzyılda Sadrazam Bayram Paşa ikinci Kayseri ve Amasya Mevlevîhânelerini, Muslu Ağa ikinci Tokat Mevlevîhânesini ve Türkmen Mustafa Ağa da Gaziantep Mevlevîhânesini kurmuşlardır. IV. Mehmed devrinde Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa'nın desteğiyle hünkar şeyhliğine kadar yükselen Vani Mehmed Efendi'nin tarikatlar aleyhindeki faaliyetleri neticesinde Mevlevîlerin "yasağ-ı bed" diye tarih düşürdükleri 1077(1666) yılında sema yasaklanmıştır. Bu dönemde Anadolu'da bazı Mevlevîhâneler kapanmış, Konya'daki dahil olmak üzere birçoğu da kapanma tehlikesi geçirmiştir. Sema yasağı 1095'te (1684) kaldırılmış ve bu olaya da "nağme" kelimesiyle tarih düşürülmüştür. Bu yüzyıldan itibaren tam anlamıyla olgunlaşan ve içtimai-siyasî hareketlerden uzak duruşu sebebiyle devletin desteğini

⁵² Tanrıkorur, "Mevleviyye", s. 469-470.

⁵³ Tanrıkorur, "Mevleviyye", s. 470.

sağlayarak çeşitli şekillerde takibata uğramış başka tarikat mensuplarının her zaman sığınacakları bir kapı haline gelen tarikat III. Selim ile II. Mahmud'un Mevlevî oluşları ve 1826'da Yeniçeri Ocağı ile birlikte Bektaşî tekkelerinin kapatılması sayesinde resmi itibarına bir defa daha kavuşmuştur⁵⁴.

Ayan, eşraf ve tarikatlara tanınan yetki ve muafiyetlerin kısıtlanmaya çalışıldığı III. Selim döneminde (1789-1807) kendisi de bir Mevlevî olan padişaha ilk tepki, kazanılmış haklarından geri adım atmak istemeyen çelebilik makamından gelmiş ve tarikatın en önemli gelir kaynağını oluşturan Evkaf-ı Celaliyye'nin Darüssaade ağasının kontrolüne verilmesinin ardından avarız muafiyetini kaybetme tehlikesiyle karşılaşan Mehmed Çelebi bu uygulamaların sebebi olarak gördüğü Nizam-ı Cedid'e karşı tavır almıştır. Bununla birlikte Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Ebu Bekir Dede ve onu takip eden Galib ve Ali Nutki dedeler ıslahata destek vermişlerdir. Özellikle sarayda mesnevî hanlık yapan Şeyh Galib ile III. Selim arasındaki yakın ilişki, İstanbul Mevlevîliğinin reformcu niteliğini göstermesi bakımından önemlidir. İstanbul'dakilerin sonuncusunu teşkil eden Üsküdar Mevlevîhânesi. bu dönemde Galata Mevlevîhânesi şeyhi Halil Numan Dede tarafından şehir dışından gelen dervişler için zaviye olarak inşa edilmiştir⁵⁵.

II. Mahmud, Mevlevîliğe girince dergahları ziyaret etmiş, maddi ve manevi destekte bulunmuştur. Onun döneminde de tarikata olan ilgi özellikle yöneticiler arasında sürdürülmüş. Mevlevî devlet adamlarından Halet Efendi sayesinde birçok Mevlevîhânenin bakım ve onarımı yapılarak şeyhlerine maaş bağlanmıştır. Yeniçeriliğin ortadan kaldırılması sürecinde Mevlevîlerin devletin yanında yer alması bu tarikat mensuplarına karşı ilginin devamını sağlamıştır. Abdülmecid ve Abdülaziz devirlerinde de devletin içinde bulunduğu iktisadî ve siyasî istikrarsızlık sebebiyle Mevlevîhânelere bağlı vakıf gelirlerinin ve yapılan bağışların azalmaya başlamasına rağmen Mevlevîliğin halk üzerindeki etkisini ve itibarını göz ardı edemeyen devlet adamları Mevlevîhânelerin ihtiyaçlarını karşılamayı sürdürmüşlerdir⁵⁶.

Tanzimat'tan sonra II. Abdülhamid'in cülusunda ve hürriyet hareketlerinde Mevlevîliğin değil Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Osman Selahaddin Dede ve oğlu

⁵⁴ Öndeş, *a.g.m.*, s. 5; Tanrıkorur, "Mevlevîyye", s. 470.

⁵⁵ Sezai Küçük, "Yenileşme Döneminde Mevlevîler ve Siyaset (XIX. Yüzyıl)", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 14, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul, 2002, s. 166; Öndeş, *a.g.m.*, s. 5-6; Tanrıkorur, "Mevlevîyye", s. 470; Küçük, *a.g.e.*, s. 330-353.

⁵⁶ Küçük, *a.g.m.*, s. 169-173; Öndeş, *a.g.m.*, s. 5-6; Küçük, *a.g.e.*, s. 354-362.

Mehmed Celâleddîn Dede'nin şahsi tesirleri olmuştur. II. Abdülhamid, Anadolu'daki çeşitli Mevlevîhânelere yardım göndermiş, bu arada Kütahya Mevlevîhânesi yeniden yaptırılırken Afyonkarahisar, Gelibolu ve Bursa Mevlevîhâneleri tamir ettirilmiştir⁵⁷.

Mevlevîhâneler XVIII ve XIX. yüzyıllarda daha ziyade kendi şeyhleri tarafından açılmış, harap veya yıkılmış olanları yine onlar tarafından yeniden inşa ettirilmiştir. Urfa, İpek (Hüdaverdi Paşa). Bahariye, Üsküdar ve Hanya Mevlevîhâneleri ile Samsun, Manisa, Çorum ve Çankırı'daki ikinci Mevlevîhâneler bu devirde kurulmuştur⁵⁸.

Mevlânâ neslinden gelen Konya Dergahı postnişini Abdülhalim Çelebi'ye kılıcını kuşattıran Sultan Reşad (V. Mehmed) döneminde Mevlânâ Dergahında, Yenikapı ve Bahariye Mevlevîhâneleri'nde büyük onarım ve yenilemeler gerçekleştirilmiştir. Balkan ve I. Dünya Çanakkale savaşları sırasında Mevlevîhâneler sosyal dayanışma ve yardımlaşma görevi üstlenmiştir. Tren hattına yakın olan Yenikapı Mevlevîhânesinde bir hastane kurulmuş, postnişin encümeninin toplantı ve yönetim merkezi olarak kullanılan Galata Mevlevîhânesinde Şeyh Ahmed Celâleddîn Dede'nin başkanlığı altında yardım toplanmış ve Kıbrıs, Girit gibi adalardaki Mevlevîhâneler Müslümanlar için bir sığınak ve Anadolu'ya geçiş yeri vazifesi görmüştür. 1. Dünya Savaşı'na girilmesiyle cihad-ı mukaddes ilan edildiğinde Veled Çelebi'nin zamanında ve birinci dünya savaşında, Mevlevîlerden bir gönüllü alayı kurulmuş ve Veled Çelebi'nin kumandası altında, Kanal harekâtına iştirâk etmek üzere hazırlanan Mevlevîler 31 Kânunusânî 1331'de (1915), Mısır fâtihi Yavuz Sultan Selim'i törenle ziyaret etmiş sonra İstanbul'dan hareket eylemişti. Mevlevîler, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Abdülbâki'nin kumandası altında, Konya-Halep yoluyla Şam'a gitmişlerdi.⁵⁹

Şam'a ulaşan Mevlevî Alayı, daha önce gelen diğer gönüllü Mevlevîlerle birleşerek yolculuğunu tamamlamıştır. Böylece Şam'da toplanan alay, Cebel-i Lübnan'da karargâh kurmuş olan dördüncü ordunun emrine verilmiş ve hemen talimlere başlamıştır. Süheyl Ünver'in tespitlerine göre; alay, 1026 kişiden oluşmaktaydı. Alaya çok yaşlı olması sebebiyle Konya'ya Çelebi Efendi makamına vekâlet etmesi için bırakılan Bursa şeyhi dahil olmak üzere, şeyhleriyle birlikte kırk yedi Mevlevîhâne iştirak etmiştir.

⁵⁷ Küçük, *a.g.m.*, s. 180-185; Küçük, *a.g.e.*, s. 363-376.

⁵⁸ Tanrıkorur, "Mevlevîyye", s. 470-471.

⁵⁹ Gölpınarlı, *a.g.e.*, s.171

Mevlevî Alayı'na katılan Mevlevîhaneler, şeyhleri ve katılım sayısı şöyledir:

Mevlevîhâne İsmi	Mevlevîhâne Postnişini	Katılan Mevlevî Sayısı
Konya	Veled Çelebi Efendi	110
Karahisar	Celâleddîn Çelebi	63
Manisa	Celâleddîn Efendi	15
Halep	Ahmed Remzi Dede	28
Bursa	Şemseddîn Efendi	67
Yenikapı	Abdûlbâki Efendi	138
Kasımpaşa	Seyfeddin Efendi	5
Gelibolu	Burhaneddin Efendi	7
Kastamonu	Amil Çelebi Efendi	29
Edirne	Selahaddin Efendi	38
Ankara	Nuri Efendi	25
Denizli	Hasan Ali Efendi	11
Tire	Hayrullah Efendi	46
İzmir	Nuri Efendi	40
Eskişehir	Şemseddîn Efendi	15
Bahariye	Nazif Efendi	9
Aydın	Sakıb Efendi	2
Bilecik	Bahauddin Efendi	2
Karaman	Veled Çelebi	9
Beyşehir	Arif Çelebi	4
Sivas	Reşid Çelebi	15
Antep	İsmail Hakkı Çelebi	9
Kilis	Ahmed Subuhi Efendi	31
Erzincan	İbrahim Efendi	32
Samsun	Hacı Emin Efendi	38
Maraş	Selim Efendi	13
Antakya	Mehmet Şah Efendi	8

Çankırı	Hasib Efendi	33
Üsküdar	Çelebi Efendi	4
Muğla	Cemaleddin Efendi	13
Burdur	Fehmi Efendi	2
Amasya	Hüsameddin Efendi	2
Kütühya	Sakıb Efendi	11
Lazkiye	Ragıb Efendi	1
Çorum	Hüsameddin Efendi	5
Eğridir	Osman Nuri Efendi	2
Kayseri	Hüsameddin Efendi	3
Urfa	Hüsameddin Efendi	5
Trablüşşam	Şefik Efendi	3
Humus	Abdurrauf Kamil Efendi	4
Niğde	Hüsameddin Efendi	10
Kudüs	Adil Efendi	5
Galata	Ahmed Efendi	9
Islahiye	?	10
Şam	Said Efendi	32
Ulukışla	?	4
Mevlevî Olmayanlar	Şeyhler	8
Sıhhiye Efradı		8

Şam'da bulunan Dördüncü Ordu emrine verilen alay mensuplarına zaman zaman yürüyüş ve atış talimleri yaptırılmış fakat tam bir savaş eğitimi almadıkları ve tabiatlarının da buna uygun olmadığı düşünülerek cepheye gönderilmemişlerdir. Cepheye gitmeyen Mevlevî gönüllüleri hem merkez karargâhta hem de bazı birliklerde çeşitli görevler yapmışlardır. Bu görevlerden belki de en mühimi gönüllü Mevlevîlerin lojistik ve sıhhiye hizmetleri yanında askerlere moral desteği vermeleridir. Mevlevîler Şam'da kaldıkları yaklaşık üç sene zarfında,

dergâhlarında olduğu gibi semâ törenlerine ve mûsikî ziyafetlerine devam etmişler, halkın ve askerlerin maneviyatlarını yüksek tutmaya çalışmışlardır.⁶⁰

2.2.4. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi

Tekkelerin kapatıldığı 1925 yılından sonra Konya makam çelebisi Abdülhalim Çelebi'nin oğlu Mehmed Bakır Çelebi Mevlevîlik merkezini Halep'e taşıyarak Türkiye dışındaki bütün Mevlevîhâneler'i bu merkeze bağlamıştır⁶¹. Ancak Hatay meselesinde Bakır Çelebi'nin Türkiye lehine faaliyet göstermesi, Suriye hükümetince casusluk olarak değerlendirildiğinden 1937'de Türkiye'ye geldiğinde bir daha geri dönmesine izin verilmemiştir; bu sebeple de 1943 yılında İstanbul'da ölümüne kadar yerine kardeşi Şemsülvahid Çelebi vekalet etmiştir. 1944'te Suriye hükümetinin aldığı bir kararla çelebilik makamıyla birlikte Mevlevîlik de kurum olarak tarihe karışmıştır⁶².

Tekke ve zaviyelerin kanunla kapatılmalarına rağmen Hacı Bektaş-ı Veli ve Mevlânâ türbeleri 1926'da çıkarılan yeni bir kanunla müze olarak ziyarete açılmıştır⁶³. Mevlânâ'nın "şeb-i arus" denilen ölüm yıl dönümü törenleri ise 1946 ve 1954 yıllarında Konya'da yapılan küçük çaptaki sema gösterileriyle başlamıştır. Yurt içinden ve yurt dışından katılan Mevlânâ hakkındaki çalışma ve yayınlarıyla tanınmış pek çok ünlü isim, şeb-i arus törenlerinin dünya çapında bir ilgi alanı oluşturmasına katkıda bulunmuştur. Mevlânâ ve Mevlevîlik üzerine Batı'da uyanan ilgi, özellikle Mehmed Bakır Çelebi'nin oğlu Celâleddîn Çelebi'nin teşebbüsleriyle Avrupa ülkelerinde ve Amerika Birleşik Devletlerimde Mevlevî mukabelesinin maddi ve metafizik anlamları üzerine konferanslar verilip sohbetler yapılmasına, hatta oralarda yeni Mevlevîhâneler'in kurulmasına İmkan hazırlamış, sonuçta içeriden ve dışarıdan yürütülen çabalarla Mevlevî adab ve erkanının kesintisiz bir şekilde yaşaması sağlanmıştır⁶⁴.

⁶⁰ Sezai Küçük, "Erenler Gönüllüsü Mücahidin-i Mevleviyye Alayı", www.semazen.net, 13.06.2010, Köstüklü, Nuri, "Vatan Savunmasında Gönül Eleri: Mücahidin-i Mevleviyye Alayı", X.Milli Mevlânâ Kongresi (Tebliğler) 2-3 Mayıs 2002, Konya 2002, s.213-226

⁶¹ Kara, *a.g.m.*, s. 431.

⁶² Tanrıkorur, "Mevleviyye", s. 471.

⁶³ Kara, *a.g.m.*, s. 431.

⁶⁴ Öndeş, *a.g.m.*, s. 7; Tanrıkorur, "Mevleviyye", s. 471.

2.3. Mevlevîlik Teşkilatı ve Yönetimi

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin türbesi bulunan Konya Mevlânâ Dergahı “pir evi” ve “asitane-i aliye” sayılarak diğer şehir ve ülkelerdeki Mevlevîhâneler buradan yönetilmiştir. Yönetimin başındaki Mevlânâ soyundan gelen ve onu temsil eden postnişine “makam çelebisi”, “çelebi efendi” veya kısaca “çelebi” adı verilir; diğer Mevlevîhânelerin şeyhleri ise Mevlânâ'nın maddi-manevi varisi konumundaki çelebinin vekilidir⁶⁵. Makam çelebisi herhangi bir Mevlevîhâneyi ziyarete gittiğinde irşad makamı ve semâhânedeki şeyh postu kendisine bırakılır ve tekkenin şeyhi onun soluna otururdu. İlk zamanlarda çelebilerin hayatta iken yerlerine aileden birini halife seçmeleri, ileride bu makama kimin geçeceği konusunda çıkması muhtemel anlaşmazlıkları önlemiştir. Daha sonra makam çelebileri Konya Mevlânâ Dergahının ileri gelen dedeleri tarafından atanmaya başlamışsa da vakıf gelirleri yüzünden çelebiler arasında cereyan eden çekişmeler tayinlerin padişah tarafından yapılmasına yol açmıştır. Meclis-i Meşayih'in kurulmasının (1866) ardından çelebilik için bu meclis tarafından seçilen isim şeyhülislama bildirilir, onun padişaha sunmasından sonra da bir saray iradesiyle çelebiye tebliğ edilirdi⁶⁶.

Mevlevîhânelerin başındaki şeyhler çelebinin verdiği meşihatnâme veya icazetnâme ile göreve başlardı. Önceleri herhangi bir halifeden hilafetnâme alanlar şeyh tayin edilmekte iken daha sonra çelebilik makamı gibi şeyhliğin de babadan oğula geçmeye başlaması şeyhlerle çelebiler arasında ciddi sürtüşmelerin çıkmasına yol açmıştır. Mevlevî teşkilatının en önemli unsuru olan Mevlevîhâneler fonksiyonları bakımından asitane ve zaviye adıyla ikiye ayrılır. Bin bir günlük eğitimle çile çıkarılıp “dede” olunabilen tam teşkilatlı Mevlevîhânelere asitane, böyle bir eğitim için teşkilatlandırılmayanlara da zaviye denilmiştir. Asitanenin zaviyeden büyüklüğü sebebiyle zaviye şeyhleri derece bakımından asitane şeyhlerinden aşağı sayılır. Çile denen manevi eğitim mutfakta başladığından asitanelerde öncelikle bulunması gereken mimari birim, yönetiminden sorumlu kişilere “tekke zabitanı” adı verilen matbah-ı şeriftir⁶⁷.

İlk dönemlerde Konya'da Mevlânâ Dergahına (asitane-i aliye) bağlı birkaç zaviye olduğu bilinmektedir. Mevlânâ'nın hayatında önemli rol oynayan şahsiyetlerin medfun bulunduğu veya tarikatın tarihinde önemli olayların meydana

⁶⁵ Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İstanbul, 2004, s. 428.

⁶⁶ Tanrıkorur, “Mevleviyye”, s. 471.

⁶⁷ Gölpınarlı, *a.g.m.*, s. 171; Tanrıkorur, “Mevleviyye”, s. 471.

geldiği yerlerde kurulan bu zaviyelerin çoğu günümüze ulaşmamıştır; Mevlânâ ile Şems-i Tebrîzînin ilk buluştuğu yerde inşa edilen mescid, türbe-mescidden oluşan Şems Zaviyesi ve Meram'daki Ateşbaz-ı Veli Zaviyesi bunlar arasındadır. Konya'daki diğer iki zaviye ise Sadrazam Piri Mehmed Paşa'nın 930 (1524) yılında yaptırdığı Piri Mehmed Paşa Zaviyesi ile içinde Üveys Dede oğlu Mahmud Dede'nin kabrinin yer aldığı 947 (1540) tarihli Mahmud Dede Zaviyesidir. Konya Mevlânâ Dergahından sonra Osmanlı Devleti'ndeki diğer asitaneler derecelerine göre şöyle sıralanır:

1. Karahisarısahib (Afyon)
2. Manisa
3. Kütahya
4. Halep
5. Galata (Kulekapı)
6. Yenikapı
7. Kasımpaşa
8. Beşiktaş (Bahariye)
9. Bursa
10. Kahire
11. Kastamonu
12. Eskişehir
13. Gelibolu
14. Rumeli Yenişehir (Larissa)⁶⁸

Geniş bir bahçe içerisine bina edilen asitaneler semâhâne, türbe, mescid, matbah-ı şerif, meydan-ı şerif, dede hücreleri, selamlık ve harem dairesinden oluşur. Asitanenin türbesinde genellikle Mevlevî meşayihinin ulularından bir zat medfundur; mesela Afyonkarahisar Asitanesi'nin türbesinde Mevlevîlikte ikinci pir sayılan Divane Mehmed Çelebi yatmaktadır. İsmail Rusuhi Ankaravi, Şeyh Galib, Ali Nutki, Ahmed Celâleddîn, Nazif ve Abdülbaki dedeler gibi alim ve sanatkarlar şeyhlik yaptıkları Mevlevîhânelerin türbe ve nazirelerine defnedildikleri için İstanbul asitaneleri daha fazla önem kazanmıştır⁶⁹.

Zaviyeler zamanla, tarikatların kurumlaşmasından önceki devirlerde sahip oldukları hüviyetlerini kaybedip sadece birer ayin ve ibadet mekanı haline gelmişlerdir. Antep, Kıbrıs, Trablusşam zaviyeleri gibi bazıları buldukları yer itibariyle stratejik önem taşıdıklarından bir menzil ve barınak, başlıca menzil veya liman yolları yahut Konya'dan geçen hac yolu üzerinde bulunan Karaman, Antakya,

⁶⁸ Tanrıkorur, "Mevleviyye", s. 471.

⁶⁹ Tanrıkorur, "Mevleviyye", s. 472.

Halep, Şam, Kudüs, Mekke. Medine'dekiler gibi bazıları da konaklama tesisi görevi yapmıştır. XVII. yüzyıla kadar zaviyeler imparatorluğun gelişmesiyle birlikte yayılmış ve geniş halk kitlelerine hitap etmiştir. XVI. yüzyılda Lazkiye civarındaki Kozluk ve Vakıf köyleriyle Kütahya civarındaki Çakır köyü gibi birçok Mevlevî köyünün bulunduğu ve Ayasuluk'un (Selçuk) Hoca İbrahim mahallesi ile Ede köyünde de birer Mevlevîhâne olduğu bilinmektedir. Mevlevîlik yüksek tabaka arasında yayılmaya başlayınca Demirci, Marmaris, Niğde, Tavşanlı gibi küçük yerlerdeki zaviyeler bir şeyhle birkaç dervişten ibaret kadrolarıyla muhripsizlik ve neyzensizlik yüzünden mukabele dahi yapamaz hale gelmiştir. Sayıları 129 olarak tesbit edilen ve pek çoğunun bugün izine rastlanmayan zaviyeler içinde en önemlileri Konya Şems Türbe-i Zaviyesi ile Mevlânâ'nın annesinin medfun bulunduğu Karaman Mevlevîhânesidir. İzmir, Şam, Mekke, Medine, Kudüs, Kıbrıs ve Bağdat zaviyeleri de ünlü Mevlevîhâneler arasındadır. Gayri Müslim devletlerin sınırları içinde kalan zaviyeler kapanmış, Müslüman devletlerin idaresine giren şehirlerdeki Mevlevîhâneler ise çevrenin desteğiyle dergahın meşihatında bulunan son şeyhin vefatına kadar açık kalmıştır⁷⁰.

Osmanlı coğrafyasının değişik bölgelerine dağılmış vaziyette bulunan zaviyelerden tespit edilmiş olanlar ise şunlardır:⁷¹

1. Adana	17. Bosnasaray	33. İlbasan	48. Medine	64. Şehrizor
2. Akçahisar	18. Bozkır	34. İzmir	49. Mekke	65. Tavşanlı
3. Akçaşehir	19. Çorum	35. İzmit	50. Midilli	66. Tebriz
4. Akşehir	20. Denizli	36. Kangırı	51. Muğla	67. Tekirdağ
5. Amasya	21. Demirci	(Çankırı)	52. Musul	68. Tire
6. Ankara	22. Diyarbakır	37. Karaman	53. Niğde	69. Tokat
7. Antakya	23. Edirne	38. Kayseri	54. Niş	70. Tozman
8. Antalya	24. Ermenak	39. Kerkük	55. Peçoy	71. Ulukışla
9. Antep	25. Eğirdir	40. Kıbrıs	56. Sakız	72. Urfa
10. Aydın	26. Erzincan	41. Kırşehir	57. Samsun	73. Üsküp
11. Bağdad	27. Filibe	42. Kilis	58. Sandıklı	74. Vodine
12. Beyşehir	28. Girit	43. Kudüs	59. Selanik	75. Yenişehir
13. Belgrad	29. Halep	44. Kütahya	60. Siroz	76. Yozgat
14. Belgratçık	30. Hama	45. Lazkiye	61. Sivas	77. Güzelhisar
15. Bilecik	31. Humus	46. Maraş	62. Şam	78. İpek
16. Burdur	32. Isparta	47. Manisa	63. Trablus Şam	

Mevlevîliğin iç teşkilatında müntesipler hiyerarşik açıdan “şeyh, dede, çilekeş can ve muhip” olarak dört dereceye ayrılır ve bu derecelerin tamamı “derviş” veya “ihvan” sayılırdı. Pir ve postnişinlik makamlarını işgal eden şeyhin mukabele (ayin) sırasında posta oturma, Mesnevî okutma ve tarikata girmek isteyenleri kabul

⁷⁰ Tanrıkorur, “Mevleviyye”, s. 472.

⁷¹ Duru, a.g.e., s.15

edip etmeme gibi yetkilerinin yanında tekkenin ve vakıf mallarının yönetilmesi gibi sorumlulukları da vardı. Konya'daki Şems ve Ateşbaz-ı Veli zaviyelerinin şeyhlerine “Şems dedesi” ve “Ateşbaz dedesi” denirdi. Bu iki zaviyede şeyh olanlar cuma günleri Mevlânâ Dergahına gidip protokoldeki yerlerini alarak mukabeleye katılırlardı. Makam çelebisi şehirdeki Mevlevîhânelerden birine şeyh tayin edince ona icazetnâmesini genellikle Ateşbaz dedesi veya Şems dedesi götürürdü⁷².

Mevlevîliğe intisap eden şeyh tarafından sikkesi tekbirlenmiş salık⁷³e “muhip”, ikrar verip bin bir günlük çilede olana “çilekeş can” veya “matbah canı” ve ikrar verip matbahta bin bir gün çile çıkararak dergahta hücre sahibi olmuş salike “dede” denirdi. Mevlevîlikte mübarek kabul edilen on sekiz sayısına işaretten mutfakta on sekiz tür hizmet alanı vardı. Mevlevîhânenin maddi ve manevi yönlerden hizmetine bakan dedelere dergah zabitanı denirdi. Matbah-ı şerifteki çilekeş canların eğitimi başta “aşçı” veya “sertabbah dede” olmak üzere “kazancı dede, meydancı dede ve bulaşıkçı dedelerin” sorumluluğundaydı. Şeyhten sonra en büyük amir konumundaki “aşçı dede” dervişlerin eğitiminin yanı sıra tekkenin giderlerine bakmakla da görevliydi. Yemek pişirmekle ilgisi bulunmayan aşçı dedeye bu ad sorumlusu olduğu matbah-ı şerife izafeten verilmiştir. Aşçı dedenin yardımcılığını yapan kazancı dede canların terbiyesinden sorumlu idi. Halife dede mutfığa yeni girenlere (nevni-yaz) yol-erkan öğretir, onları yetiştirirdi. Dergahtaki meydan hizmetlerine bakmak, aşçı dedenin emirlerini canlara ve diğer dedelere tebliğ etmek, yemek ve mukabele zamanlarını bildirmek, şeyh postunu semâhânedeki yerine sermek ve kaldırmak meydancı dedenin görevleri arasındaydı⁷⁴.

Aynı zamanda bir musiki ve edebiyat okulu olan Mevlevîhânedeki “neyzenbaşı” ve “kudümzenbaşı” ile “mesnevîhan” önemli görevlilerdi. Mukabelede okunacak ayin ayinhanlara onlar tarafından talim, neyzenler yine onlar tarafından yetiştirilir ve kendilerine usul öğretilirdi. Mukabele sırasında mutripleri neyzenbaşı, ayinhanları da kudümzenbaşı birlikte yönetirlerdi⁷⁵. Mesnevîhanlık ise tefsir, hadis, kelam, fıkıh, tasavvuf, felsefe tarihi, dinler ve mezhepler tarihi, şiir ve edebi tenkit gibi dallarda bilgi sahibi olmayı gerektiren bir makamdı ve Mesnevîhan'ın uygun gördüklerine Mesnevî şerhi icazeti verme yetkisi vardı. Türbe-i şerifin bakımından sorumlu “türbedar” dergah zabitanı arasında önemli bir kişiydi. Mevlevîhânelerin

⁷² Tanrıkorur, “Mevleviyye”, s. 472.

⁷³ **Salık:** Bir yola giren, bir yolda giden, bir tarikata girmiş bulunan. Bk.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 917.

⁷⁴ Tanrıkorur, “Mevleviyye”, s. 473.

⁷⁵ Tanrıkorur, “Mevleviyye”, s. 473.

kapıları ramazan dışında akşam ezanında kapatılır, sabah ezanı okunurken açılırdı. Kapıyı kapatma ve açma görevi “Bevvab dede”ye aitti. Mevlevîhâne vakfiyelerinde bunlardan başka “imam, müezzin, hatip, hafız, müderris, na’tan, kayyum, ferraş, katip” gibi hizmet karşılığında ücret alan görevliler de zikredilmektedir. Tekke gelirinin bir kısmı mütevellie maaş olarak verilir, bir kısmı tekkenin bakım ve onarımına, bir kısmı derviş ve misafirlerin yiyip içmesine, kalan da hizmetlilere ödenirdi. Vakfiyeye göre şeyh de tekkeyi yönetmekle görevli bir memur konumundaydı. Tekke zabitleriyle hücrenişin dedelere ve canlara dergahın gelirinden elbise yaptırılır, düzenli aralıklarla kahve, şeker, kömür vb. dağıtılır ve görev ve derecelerine uygun aylık (niyaz) verilirdi. Tekke sakinleri sabah ve akşam yemeklerini meydan-ı şerifte veya somathanede yerken hastaların yemekleri hücrelerine gönderilirdi. Bütün dedeler ve canlar bekar olmak şartıyla tekkede yatıp kalkarlardı.

Adab ve Erkan. Mevlevîlikte seyr ü sülük ve sema adabı Sultan Veled ve Ulu Arif Çelebi devrinden itibaren tarikatın gelişme sürecine paralel biçimde oluşmaya başlamış, Sakıb Dede’nin verdiği bilgiye göre de Pir Adil Çelebi zamanında kurallara bağlanmıştır. Mevlevî adab ve erkanına dair ilk kaynaklardan Divane Mehmed Çelebi’nin Tarikatü’l-arifin adlı Risâlesi semanın sembolik özelliklerini ve bazı Mevlevî adabını açıklamasıyla ve XVII. yüzyılda İsmail Rusuhi Ankaravi tarafından kaleme alınan Risâle-i Muhtasara-i Mülide ile Minhacü’l-fukara sülük adabına geniş yer vermesiyle Mevlevîlik tarihinde önemli bir konuma sahiptir. Önceleri Nakşi iken daha sonra Mevlevîliğe intisap eden Kösec Ahmed Dede etTuhfetü’l-behiyye’sinde zamanının Mevlevî erkanını kayda geçirmiş, Şeyh Galib de bu esere bazı ilave ve eleştirilerini katarak bir şerh yazmıştır. Mevlevî adab ve erkanını kısmen içeren bir kadim kaynakların yanı sıra son döneme kadar dergahlarda uygulanan erkan bütün ritüelleriyle çok kapsamlı bir eğitim sistemi halini almıştır⁷⁶.

Mevlevîlikle tarikatın esası aşk, marifet ve hizmettir. Tarikata girmek isteyen talip, gusül abdesti aldıktan sonra muhip veya çilekeş can olmak için şeyhe gelir, şeyh onun muhiplik müracaatını kabul ederse başını çekip dizine koyar, sikkesini giydirir, tekbir getirir ve her ikisi de Fatiha’yı okuduktan sonra birbirlerinin sağ elini aynı zamanda tutup kaldırarak parmaklarının üzerini öperlerdi (görüşme).

⁷⁶ Tanrıkorur, “Mevleviyye”, s. 473.

Ankaravî'ye göre bunun ardından talibin saçından ve bıyığından Mevlânâ'nın öğrettiği gibi birkaç kıl kesilmektedir. Böylece nevniyaz adıyla muhibban arasına katılan talip şeyhin görevlendirdiği dededen tarikat adabını öğrenmeye başlardı. Dergahta kalmaya mecbur olmayan muhip isterse yalnız sema ve mukabeleye katılmak için dergaha gelirdi. Muhibban arasında istidatlarına göre ney üfleme, na't, ayin ve ilahi söylemeyi belleyenler. Mesnevî okuyanlar, icazet alıp destar sarmaya hak kazananlar, yahut tarikattaki hizmetine karşılık destar sarmak için icazet verilenler çoktu. Çilekeş canlar gibi bin bir gün çile çıkarmayan muhiplerin tarikat içinde herhangi bir mecburiyetleri bulunmamaktaydı. Tekkeye gelişlerinde hırka ve sikke giymek veya ileride dede olmak için ikrar verip çileye soyunmak kendi iradelerine bağlıydı. Bu itibarla tarih boyunca devlet ve ticaret adamlarından, ilim ve sanat erbabından birçok kimse muhibban zümresine dahil olmuştur.

Tarikatta çilekeş can olmak isteyen talip ise bin bir günlük bir riyazet sürecine tabi tutulurdu. Ancak Mevlânâ musiki ve sema-i sülûke esas kabul ettiğinden ve çalışmak en kutsi vazife olduğundan riyazet hizmet şeklinde idi. Dergahta bir tür hizmet çilesiyle nefsinin tasfiye etmeye girişen çilekeş can, matbah kapısının yanındaki saka postunda üç gün murakabe vaziyetinde oturur ve diğer matbah canlarını seyrederek, çileye soyunmaya ikrar verirse on sekiz gün süreyle ayakçılık hizmetine verilir. Hizmet sonunda uygun görülürse, dergaha geldiği ilk elbiseyi çıkarıp tennure giyer ve böylelikle matbah canı olurdu. Can, Mevlevî çilesinin başladığı matbah-ı şerifin dedelerinin yönetimindeki pazarcılıktan çamaşırcılığa, bulaşıkçılıktan hela temizliğine kadar on sekiz değişik hizmet türünü yerine getirirdi. Çilekeş canlar bu hizmetlerin yanında kabiliyetleri oranında sema meşki ve sanat faaliyetlerine yönlendirilip saatçilik, aşçılık, mobilyacılık gibi dallarda meslek edinmeleri sağlanır. Doğu ve Batı dilleri öğretilip çeşitli ilim dallarında yetiştirilirlerdi. Çilekeş canlar her ne sebeple olursa olsun çiledeyken bir defa dahi matbah-ı şerifin dışında geceleyemezler, aksi takdirde çileyi kırmış sayılıp yeniden başlatılırlardı. Çilesini tamamlayan can şeyhten (eğer Konya'da ise Şems Türbesi'ni ziyaret ettikten sonra çelebiden) evrad ve ezkar dersi alır ve hücre sahibi dede olurdu⁷⁷.

Her Mevlevî'nin bilmesi gerekli "haff" ve "devranî" zikir olan sema, bin bir günlük eğitimin önemli konularından birini teşkil ediyordu; zira sema meşki almadan

⁷⁷ Tanrıkorur, "Mevleviyye", s. 473-474.

sikke giyilmezdi. Meşk veya sema çıkarmak için muhip ve çilekeş canlar sema dedesinin nezareti altında ve çivili tahta üzerinde semayı öğrenir, böylece mukabeleye katılmak için hazır hale gelirlerdi. Sema mukabelesi içten söylenen “Al” hecesiyle sağ ayağın kaldırılması ve “Allah” hecesiyle devrin tamamlanıp ayağın yere değdirilmesi şeklinde yapılırdı. Gündüzleri öğle, geceleri yatsı namazlarından sonra ve tekkesine göre farklı günlerde icra edilen sema ayininden önce mesnevîhan tarafından Mesnevî dersi verilip dervişler tasavvuf, aşk ve marifete ulaşmaları için irşad edilirdi. Dedelerle matbah canları dergah mescidinde sabah namazından sonra yapılan ve Mevlevîlik’te esma olmadığı için sadece ism-i celal zikredilen zikir ayinine katılırlardı. Tekkelerde perşembe ve pazar geceleri yapılan zikirlerde aşırı cezbe hallerine izin verilmez, zikir halkası meydancı dede tarafından düzen altında tutulurdu. Sabah zikrinden sonra meydan-ı şerife geçilir ve kahvaltının ardından murakabeye girilirdi. Yemekler dervişlere somathane denilen mekanda kazancı dedenin niyaz ve gülbankla kapağını açtığı kazandan dağıtılır, belli bir adab içinde bitirildikten sonra herkes başlangıçtaki gibi tuza banıp tadarak ve sofrayla görüşerek (sofrayı hürmetle öperek) şeyhle beraber kalkar, geldiği usulle somathaneden çıkardı.

Mevlevîlerde ölüm haline gelen kişinin yanında ism-i Celal çekilmesi adettendi. Cenazeye, şeyh ve iki derviş tarafından kabre indirildikten sonra sikkesi giydirilir ve hırkası örtülüp sağ yanına hilafetnâmesi konulurdu. Telkin ve tezkiye olmaz, önce ism-i Celal, zikri idare edenin gülbanginden sonra da “huuu ...” çekilir ve baş kesilerek törene son verilirdi.

Mevlevîlik, devlet adamları kadar toplumun her kesiminden insanların manevi hayatı üzerinde etkili olmuş, birer güzel sanatlar akademisi gibi çalışan Mevlevî dergahlarından birçok alim, arif ve kamilin yanı sıra Türk kültür ve sanatının en önemli temsilcileri yetişmiştir. Klasik Türk musikisinin büyük bestekarlarından birçoğunun, şuara tezkirelerinde yer alan tarikat ehli 320 divan şairinden 220’sinin Mevlevî kökenli olması bu tarikatın Türk sanat ve kültürüne yaptığı etkiye somut bir örnektir. Mevlevîler arasından Konya Mevlânâ Müzesi’ndeki 677 (1278-1279) tarihli en eski Mesnevî nüshasının hattatı Mehmed b. Abdullah el-Konevi’den Mevlevî sikkesi biçiminde istif edilmiş “Ya Hazret-i Mevlânâ” levhasıyla meşhur Mehmed Suud el-Mevlevî’ye kadar Kütahyalı Mehmed Dede, Nakkaşzade Ahmed Taib ve Sıdkı Dede gibi tanınmış hattatlar ve özellikle XVII. yüzyılın başlarında önemli Mevlevî kaynaklarından olan Menakib-i Sevakıb minyatürlerini yapan ustalar gibi mahir nakkaşlar çıkmıştır. XVIII ve XIX.

yüzyıllarda İstanbul Mevlevihâneler’i adeta birer konservatuvara dönüşmüş ve klasik Türk musikisinin en parlak simalarına okul görevi yapmıştır. Bunlar arasında Ali Nutki, Osman Selahaddin, Kutbünnayi Osman, Selim, Abdülbaki Nasır, Hamamizade İsmail, Ahmed Celâleddîn, Zekai, Fahreddîn Dedeler’le İtri, III. Selim ve Rauf Yekta Bey sayılabilir⁷⁸.

---

⁷⁸ Tanrıkorur, “Mevleviyye”, s. 474; Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 358-374.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KİLİS MEVLEVİHÂNESİ

3.1. Kilis Mevlevîhânesi'nin Tarihçesi

Selçuklular döneminde yaşamış ünlü düşünür Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin mistik anlayışı, oğlu Sultan Veled tarafından oluşturulan Mevlevîlik akımı aracılığıyla, zaman içerisinde yayılmış ve Osmanlı döneminde genişleyen coğrafyada büyük bir taraftar kitlesine ulaşmıştır. Mevlevîhâne diye adlandırılan mekanlarda, bu akımın gerek içerdiği sevgi ve hoşgörü anlayışı, gerekse dil, din, ırk ve mezhep farklılıklarını aşarak insanlığı daha geniş bir ortak paydada birleştirmeyi amaç edinmesi, Doğuda ve Batıda büyük bir ilgiye mazhar olmasına sebep olmuştur.⁷⁹ Mevlevîler'in Güneydoğu'da örgütlenmeleri, 1517'de Suriye ve Mısır'ın Osmanlı egemenliğine girmesinden sonra gündeme gelmiştir.⁸⁰

Bu tarihten on üç yıl sonra 1530 yılında Halep Mevlevîhânesi, yine bundan on üç yıl sonra muhtemelen 1543 yılında Kilis Mevlevîhânesi, 1638'de de Antep Mevlevîhânesi inşa edilmiştir.

Kilis'te inşa edilen ilk Osmanlı mimari eserlerinden biri olan Mevlevîhâne, Tekye mahallesinde Cumhuriyet Meydanı'nın (eski Mevlevîhâne Meydanı) doğusunda bulunmaktadır. Mevlevîhânedeki arta kalmış en eski ünite olan 950 (1543) tarihli semâhâne mescid, eski Beysaray yerine inşa edilen hükümet konağının tam karşısında yer alır. Semâhâne halk arasında "Mevlevîhâne" veya muntazam beyaz kesme taştan yapıldığı için "Ak Tekke" olarak da anılmaktadır. Antep-Halep ve Antep-İskenderun yolu üzerinde bulunan Kilis, Suriye ve dolayısıyla Arabistan ve

⁷⁹ Ahmet Kazım Ürün, Halep, Şam ve Trablusşam Mevlevîhânelerinin günümüzdeki durumu" X. Milli Mevlâna Kongresi Tebliğler C. 2-3 Mayıs 2002-Konya 2002 s.73

⁸⁰ Yusuf Küçükdağ, "Kilis Mevlevîhânesi, Vakıfları ve Vakfiyeleri", *Osmanlı Araştırmaları*, S. 24, 2004, s. 257-258; Barihüda Tanrıkorur, "Kilis Mevlevîhânesi", *İslam Ansiklopedisi*, C. 26, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 8.

Hicaz'a açılan en önemli çıkış kapılarından biri olduğundan Mevlevîhâne tarih boyunca bir menzil zaviyesi olarak önemli bir fonksiyona sahip olmuştur⁸¹.

Mevlevîhâne'nin kim tarafından yaptırıldığı net olarak bilinmemektedir. Eldeki kaynaklar Kilis Sancak Beyi Canbolat Bey ya da Kilis Mütessellimi Ali Ağa tarafından inşa ettirildiğinden bahsetmektedir. Canbolat Bey'in oğlu Hüseyin Paşa'nın düzenlediği 999 (1590) yılındaki bir defterde babasının Kilis'te, bir cami, bir tekke, iki hamam, iki kervansaray, iki bezazistan, iki pazaryeri yaptırmak suretiyle Kilis'i mamur ettirdiğinden bahs etmektedir. Ankara Vakıflar Umum Müdürlüğü Arşivinde 4/2 esas numaralı defterin 217 sıra numarasında Canbolat Bey'in 961 (1553) tarihli vakfiyesinde de tekke vardır. Fakat daha sonraki vakfiye suretlerinde sebebini bilemediğimiz bir nedenle tekke bu kayıtlardan çıkarılmıştır.⁸²

Evliya Çelebi Mevlevîhâneneden, "Ve yedi tekiyesi var. Cümleden mükellef bina(yi) cedit Canpuladiyye Camii ile Bey Saray mabeyninde âsitane-i hazreti Mevlâna kethüdayeri Ali Ağa'nın hayratıdır. Canib-i erbaası gül gülistan ile müzeyyen ve havuz ve şazirvan selsebiller ile piraste bir mevlevîhanedir"⁸³ diye söz etmektedir.⁸⁴

Kamil Gazzi, Nehri'z-Zeheb adlı eserinde Kilis'ten bahsederken, burada bulunan Mevlevîhâne'nin 950 (1543) yılında Kilis Mütessellimi Ali Ağa tarafından yaptırıldığını bildirmektedir.⁸⁵

Gölpınarlı, 'Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik' adlı kitabında; "Kilis Mevlevîhânesi'nin eşraftan Ali Ağa tarafından (1676) yılında yaptırıldığını" söylemektedir.

Eldeki kaynakların çelişkili ifadeleri yanında Mevlevîhâne'nin inşa kitabesinin olmaması da banisi hakkında net konuşmamıza imkan tanımamaktadır.

Mustafa Sakıb Dede ve ondan naklen Esrar Dede'nin verdiği bilgiye göre Mevlevîhâne'nin ilk şeyhi, daha sonra Halep Mevlevîhânesi kurulunca oraya tayin edilen Kilisli Fakri Ahmed Dede'dir. 960'ta (1553) Kilis sancak beyi Canbolat Bey Mevlevîhâne'nin güneybatısına cami, medrese ve türbeden oluşan bir külliye

⁸¹ Yücer, *a.g.e.*, s. 462; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, C. IX, İstanbul, 1966, s. 52; İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Kilis Tarihi*, Ankara, 1968, s. 421; Abdülkadir Dündar, *Kilis'teki Osmanlı Devri Mimari Eserleri*, TTK, Ankara, 1999, s. 318; Küçükdağ, *a.g.m.*, s. 263; Tanrıkorur, *a.g.m.*, s. 8; Küçük, *a.g.e.*, s. 295.

⁸² Konyalı, *a.g.e.*, s.148,149,150

⁸³ Tanrıkorur, *a.g.m.*, s. 8.

⁸⁴ Evliya Çelebi *Seyahatnâmesi*, Anadolu, Suriye Hicaz (1671-1672) C.IX, İstanbul 1935, s.362

⁸⁵ Kamil el-Bâli el-Halebî el-Gazzi, *Kitabu nehri'z-zeheb fi târihi Haleb*, Tahkik: Dr. Şevki Şaş. Üstad Mahmud Fahurî, C.I, Daru'l- Kalem, Dımaşk 1991, s.287

yaptırmıştır. 1072 (1661) tarihinde Ali Dede I. Abdülhalim Çelebi tarafından Mevlevîhâne'nin postnişinliğine ve mesnevîhanlığına getirilmiştir⁸⁶.

Mevlevîhâne'nin kuruluşundan XIX. yüzyıla kadar geçen dönem hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Abdülgani Dede ile oğlu Ahmed Subuhi Dede posta oturmuştur. Subuhi Dede vazifesi müddetince Mevlevîhâne'nin imar ve tamiriyle ilgilenmiş, eşi Ayşe Hanım da dergahın arsasına bir ev inşa ettirmiştir. 1. Dünya Savaşı sırasında Şam'a giden gönüllü Mevlevî alayına Ahmed Subuhi Dede otuz bir dervişle katılmıştır. Mevlevîhâne'nin son şeyhi Ahmed Subuhi Dede'nin oğlu Abdülgani (Tevfik Gündüz) Dede Efendi'dir⁸⁷.

1967 yılında Mevlevîhâne bahçesinde bulunan kırmızı mermer üzerine dokuz satır ve iki sütun halinde talik yazıyla yazılmış bir tamir kitabesinden (Bkz Ek24.b3) 1293'te (1876) Kilis Mevlevîhânesi'nde vekil bulunan Subuhi Dede'nin Halep Mevlevîhânesi postnişini Abdülgani Dede'nin emri üzerine Mevlevîhâne'yi semâhâne kapısından mihrabına kadar tamir ettirdiği anlaşılmaktadır. İbrahim Hakkı Konyalı, II. Abdülhamid'in buraya yeni bir tekke kapısı yaptırdığını, kubbe eteğinde gördüğü 1308 (1890) tarihinin o sırada semâhânenin geçirdiği bir başka tamiri daha gösterdiğini ileri sürmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki 1317 (1899) (bkz. Ek2. b.3) tarihli vakfiyeye göre Subuhi Dede, oğlu Abdülgani Efendi'yi 200 kuruş vazife ile hafız-ı kütüblüğe tayin etmiş, vakfedilen kahvehane, dükkanlar ve menzilin tevliyetini aylık 200 kuruşla vazife vermiştir. Mevlânâ Müzesi Arşivi'nde 1905-1913 yılları arasında çoğu Kilis Mevlevîhânesi postnişini Subuhi Dede'den gelen sekiz belge mevcuttur. Bunlardan biri, Mevlevîhâne'nin yıkılmış olan bazı yerlerinin tamiri için 1327 (1 Şubat 1912) tarihli keşif belgesidir. (Bkz.Ek.5 b3) Bu belgeden dergahın güneyindeki hücrelerin tuğla ve harçla örülmüş, alttan obruk, yarım silindir biçiminde tavan örtülü olduğu, mescidin kuzey duvarının da onarılması gerektiği öğrenilmektedir. Muhtemelen bu tamir gerçekleşmemiştir. Aynı keşif belgesinden ve İbrahim Hakkı Konyalı'nın tespitlerinden anlaşıldığına göre bugünkü semâhânenin güneyinde bir hamuşan⁸⁸ (kabristan) ve açık bir türbe, 150 kişinin namaz kılabileceği bir mescid, semâhânenin önünde de fiskiyeli havuzlu bir bahçe, onun kuzey tarafında kapıları bahçeye açılan tonozlu hücreler sıralanmakta, batı tarafında altta dükkanlar ve kahve ocağı, üstte bir sofa ve iki büyük odası olan bir

⁸⁶ Orhan Cezmi Tuncer, "Kilis Mevlevîhânesi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2, Mayıs 1996, s. 259; Tanrıkorur, *a.g.m.*, s. 8.

⁸⁷ Tanrıkorur, *a.g.m.*, s. 8.

⁸⁸ **Hamuşan:** Sessizler, susmuşlar. Bk.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 323.

şeyh dairesi bulunmaktaydı. Cumhuriyet Meydanı açılırken derviş hücreleri, şeyh dairesi ve dükkanlar yıktırılıp semâhânenin güneyi havuzlu bir park haline getirilmiştir. Semâhâne ise İstiklal Savaşı sırasında Atatürk tarafından toplantı yeri, 1972'ye kadar zeytinyağı deposu, bir süre kütüphane⁸⁹ olarak kullanılmıştır. 1994'ten bu yana mescid olarak ibadete açık olan tarihi Mevlevîhâne, 2013 Ekim ayı itibariyle Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restorasyon çalışmaları başlatıldığı için ibadete kapatılmıştır.

3.2. Kilis Mevlevîhânesi'nin Mimarisi

1972'de Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarımı gerçekleştirilen kareye yakın, merkezi kubbeli semâhânenin dört cephesi farklı olup girişi batı cephesindedir. Bulunduğu arsanın kuzey-güney istikametinde aşağıya doğru meybinden dolayı binanın Cumhuriyet Meydanı'na bakan batı giriş cephesiyle arka sokağa bakan doğu cephesi arsaya uyarak meyilli olup cephelerin kuzey tarafı güney tarafından daha alçaktır. Batı, güney ve doğu cephelerinin üst taraflarının ortasında iki sıra dişli profilli silmelerle çevrilmiş birer yuvarlak alçı pencere yer alır. Diğer pencereler altlı-üstlü iki sıra halindedir. Giriş cephesinde cümle kapısı ile sağ ve solundaki ikişer pencere, üzerlerinde tepe pencereleriyle birlikte bina yüksekliğince devam eden göçertmeler içine alınmıştır ve cümle kapısının bulunduğu göçertme diğer dördünden daha geniştir. Cepheye hem hareket hem zarafet getiren dikdörtgen göçertmeler ve açık koyu renkli taş örgüsü Memluk mimari etkisinin belirtileridir⁹⁰.

Basık kemerli cümle kapısının üzerindeki kısım, ikisi kemer üzerinde olduğu için kavisli, biri onların üzerinde yatay olarak yer alan, gri taş şeritle çevrili üç panoya ayrılmıştır. Bu panonun üstünde yuvarlak bir tepe penceresi vardır. Cümle kapısının üstündeki yatay panonun ortasında 0,45 x 1,10 m. ölçüsündeki Arapça kitabe yer almaktadır. (Bkz. Ek.25 b.3) Aslında bu kitabe inşa kitabesi değil tamir kitabesidir⁹¹. Güney cephesi daha sade olup ortadaki yuvarlak alçı penceresinin iki yanında giriş cephesine benzeyen, 1,80 m. genişliğinde, üstü mukarnas⁹²lı, altı pencereli ve iki renk taşla örülmüş iki düşey dikdörtgen göçertme daha bulunur. Yan duvarların alt kısmında basık tahfif kemerli birer dikdörtgen pencere yer alır. Bu

⁸⁹ Konyalı, *a.g.e.*, s. 536-537; Tanrıkorur, *a.g.m.*, s. 8-9; Küçük, *a.g.e.*, s. 295-296.

⁹⁰ Dündar, *a.g.e.*, s. 318; Tanrıkorur, *a.g.m.*, s. 9.

⁹¹ Dündar, *a.g.e.*, s. 324.

⁹² **Mukarnas:** Kademeli olarak, taşmalar yapacak biçimde, aşırı olarak yan yana ve üst üste gelen, üç boyutlu görünüm veren bir geçiş ve dolgu ögesidir. Petek biçimi bir görüntü ile yarım kubbelerin içini dolgulayan İslam sanatı ögesidir. Bk.: Devellioğlu, *a.g.e.*, 678.

duvarlarda mukarnaslar hizasında balık kuyruğu şeklinde dört zarif taş çörten vardır. Doğu cephesinin düz duvarı ortasında sivri at nalı şeklinde kemerli geniş bir pencere, üstünde de yuvarlak bir alçı pencere mevcuttur. Cephenin iki yanında ise altta basık tahtif kemerli birer dikdörtgen pencere ile üstlerinde sivri kemerli uzun tepe pencereleri yer alır. Bu pencerelerle ortadaki yuvarlak tepe penceresi arasında bu sonuncuya daha yakın olmak üzere, birer çörten vardı. Buna karşılık sadece bir çörtenle muhtemelen havalandırmaya yarayan ince bir delik bulunan kuzey cephesi sağır bırakılmıştır. 10,7 x 10,7 m. ölçüsündeki kare planlı harim, “L” şeklinde eşit kollu 71 cm. kalınlıkta bağımsız dört payenin taşıdığı dört sivri kemer, yüksek kasnaklı 6,10 m. çapında merkezi bir kubbe kemerlerin arasında kalan düz tavanlar ve dört köşede tuğladan örülmüş küçük birer kubbeyle örtülüdür. Yine Memluk etkisiyle ayakların oldukça alçak bir yerinden başlayan, gölgelik gibi birbirine bağlanmış sivri kemerler, içbükey dilimli üçgen pandantiflerle kasnaklı ana kubbeyle geçişi sağlar. Kurşun kaplı kasnaklı ana kubbenin yüksek görünümü yanında nispeten ölçüde alçak kalan dört küçük köşe kubbeyle birlikte beş kubbe üzerine Mevlevî dal sikkeli alemler konulmuştur. Son onarımda köşe kubbeleri daha yüksek yapılmıştır. 1 m. kalınlığındaki beden duvarlarında 47 cm. derinlik ve yaklaşık 90 cm. genişliğinde “ağzı açık” denilen kitap dolabı (zaviyenin kütüphanesi) vardır. Kuzey duvarının batı köşesinde çalgıcı mahfil⁹³ine ve sonra dama çıkan bir taş merdiven bulunmaktadır. Asma mutrip mahfili kibleye karşı olup kuzey duvarıyla önündeki iki ayak arasındaki aynalı tonozla örtülü dikdörtgen bölümün altına yerleştirilmiş ve duvardan çıkan eliböğründelere taşıtılmıştır. Bugün ise mahfil kemer iç yüzleri hizasına kadar taşırılmış ve ahşap dikmelere oturtulmuştur. Semâhânenin içi duvarlarda yirmi dört, kubbe kasnağında on iki, toplam otuz altı pencere ile aydınlatılarak ferah bir mekan elde edilmiştir. Cümle kapısının ekseninde bulunan sivri kemerli büyük doğu penceresi şekil ve büyüklük bakımından diğer pencerelerden farklıdır.

Semâhânenin güney duvarının sağ ve solundaki ikişer pencere ortasında oldukça sade dikdörtgen bir mihrap yer alır. Kavsara⁹⁴nın tepesinde ufak istiridye kabuğuna benzeyen bir taş motifi, sonra dört sıra iri mukarnas dizisi ve onların

⁹³ **Mahfil:** Oturulacak, görüşülecek yer, toplantı yeri. Büyük camilerde hükümdarlara veya müezzinlere ayrılmış ve etrafi parmaklıkla çevrilmiş olan yerden biraz yüksek yer. Bk.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 566.

⁹⁴ **Kavsara:** Mihrap gibi yerlerin yarım kubbeyle benzeyen üst bölümü. Bk.: Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 497.

bitiminde kıvrımlı çiçek ve yapraklı dallardan oluşan nebatî hafifçe kabartmalı bir friz vardır. Kavsaranın püskülsüz, yükseldikçe daralan üçgen planlı dört sıra mukarnası üst sıra dışında birbirine eşit olup kasnak eteğindekiyle kemer üzengilerindekiyle farklıdır. Mihrap mukarnaları Osmanlı'dan ziyade Memluk mukarnalarına benzer. Mihrabın köşeliklerine önü iki sıra iri örgülü, yanları geometrik geçmeli motifli, dişli ve örgü motifli bordürle çevrilmiş birer taş konsol yerleştirilmiştir. Mihrabın taş yüzeylerinin tamamı renklendirilmiş olup kavsara mukarnaları, kenar silmeleri ve konsolları mavi tonlardadır. Ancak bugün bunların bir kısmı silinmiş ve bozulmuştur. Kemer etrafı ile silmeler arası ise, sarı zemin üzerine siyah kontur ve beyaz çizgili Rûmî ve madalyon düğümlü Memluk tarzı geometrik ağ arasında kırmızı ve mavi çiçekli, yeşil dal ve yapraklı canlı nebat motifiyle süslenmiştir. Kemerin üstünde, sülüsle yazılmış ayet ve hadislerin ortasına Mevlevî sikkesi resmedilmiş olup tahminen çıkartılabilen sikke üzerindeki “Ya Hazret-i Mevlânâ” dışında büyük ölçüde silinmiş olduğu için bugün okunamayan sülüs yazılar bulunmaktadır⁹⁵.

Semâhâne, 1876'da Subuhi Dede'nin yaptırdığı onarımda kapısından mihrabına kadar tamir edilmiştir. Konyalı'nın kubbe eteğinde gördüğü 1308 (1890) tarihinden kubbenin bu tarihte bir onarım geçirdiği tahmin edilebilir. Ancak tamir keşifleri elde bulunmadığı için semâhânenin orijinal mimarisinin bu onarımlarda ne derece değiştirildiği tam olarak bilinmemektedir. Halep Mevlevîhânesi semâhânesinin plan şeması ve cephelerinin Kilis Mevlevîhânesi semâhânesininkine benzemesi her iki işte de aynı ustaların çalışmış olabileceğini düşündürmektedir. Aynı durum XIX. yüzyılda da tekrarlanmış olabilir. Zira Halep Mevlevîhânesi'nin tamir ve ihyasında büyük rol oynayan şeyh Abdülgani Dede'nin daha önce postnişinliğinde bulunduğu Kilis Mevlevîhânesi'nin onarımını kendisinden sonra şeyh olan oğlu Subuhi Dede'ye yaptırmış olması iki semâhâne arasındaki mimari benzerliklerde rol oynamış olmalıdır⁹⁶.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde yapılan Mevlevîhâne'nin semâhânesi, Kilis'teki Osmanlı devri eserlerine ait ilk değerli örneklerin arasında yer almaktadır. Semâhânenin simetrik planı, çok temiz taş işçiliği, sade. ahenkli ve dengeli mukarnaslı cephe tezynatıyla Mevlevîhâneler arasında daha önce benzeri olmayan zarif bir mimariye sahiptir. İnşa edildiği tarih dolayısıyla mimarisinde bir Memlük -

⁹⁵ Tanrıkorur, *a.g.m.*, s. 10.

⁹⁶ Tanrıkorur, *a.g.m.*, s. 10.

Osmanlı üslup karışımı görülmektedir⁹⁷.

Kilis Mevlevîhânesi semâhânesinin gösterdiği en önemli mimari özellik, cami mimarisinde görülen plan şemasının bir semâhâne planında kullanılmış olmasıdır. Kare planlı semâhânenin dört kalın yığma ayak üzerine oturtulmuş merkezi kubbesiyle dikdörtgen tonozlu simetrik yan sahanların köşelerine yerleştirilmiş dört küçük kubbe, XVI. yüzyılda aynı bölgede biraz farklı ve geliştirilmiş bir form uygulamasıyla (tonozlar yerine yarım kubbelere) Elbistan Ulu Camii ile Diyarbakir Fatih Paşa Camii'nde canlandırılıp Mimar Sinan tarafından İstanbul Şehzade Camii'nde kemale eriştirilmiştir. XVII. yüzyılda devam ettirilen bu şema günümüzdeki cami mimarisinde de hala yaşatılmaktadır. İlginç olan, İslam öncesi Türk dini mimarisinden (gök tapınaklardan) kaynaklanan Türk-İslam mimarisinin ilk yapılarından biri olan Hezare Dikkaruni Camii'nde (XI. yüzyıl ortaları) uygulanan cami tipinin 500 yıllık kopukluktan sonra Güneydoğu Anadolu bölgesinde Kilis Mevlevîhânesi semâhânesinde yaşatılmış olmasıdır⁹⁸.

Kilis Mevlevîhânesi semâhânesi, cami ve tekke mimarisi arasında kökleri İslam öncesi Türk mimarisine kadar inen bir ruh birliğini yaşatan önemli bir eser olarak değerlendirilmelidir. Hemen sonra inşa edilen Halep (936/1530 civarı) ve 113 yıl sonra Antep Mevlevîhâneleri semâhânelerinin plan şemasının Kilis Mevlevîhânesi semâhânesinden örnek alınarak yapılmış olması bu semâhânenin önem ve etkisini göstermektedir.

3.3. Kitabeleri ve Tarihlendirilmesi

1. Kitabe (Bkz. EK.25 B.3)

موقع الذكر... دار العشقين
منبع الفضل مناخ السالكين
كعبت العشاق طوفوا حولها
فهي دركاه مقر العابدين
شادها الشهم صبوحى الهمم
كامل الاوصاف كهف الواردين

⁹⁷ Tanrıkorur, *a.g.m.*, s. 10.

⁹⁸ Tuncer, *a.g.m.*, s. 265; Tanrıkorur, *a.g.m.*, s. 10.

بعطاء عبدالحميد المرتضى
ملك الوقت امير المؤمنين
بذل الهمة والمال لها
فقرأنا نعم اجر العاملين
منشئ التاريخ قال رامزا
ادخلوها بسلام آمين

Mevlevîhâne (semâhâne) giriş kapısı üzerinde beş satır halinde talik hatlı Arapça kitabe:

1-Mevkî'u'-zîkr(...) dârü'l-âşîkîn
Menbâü'l-fazl menâhü's-sâlikîn

2-Kâ'betu'l-uşşâk tûfû havlehâ
Fehiye dergâh-ı makarrü'l-âbidîn

3-Şadehâ eş-Şehm Sabûhi el-himem
Kâmilü'l-evsaf kehfü'l-varidin

4-Bi-'atâ-i Abdulhamîdi'l-Murtazâ
Melikü'l-vakt emir'ül-mü'minîn

5-Bezele'l-himmete ve'l-mâle lehâ
Fe-kare'na "ni'me ecrü'l-âmilîn"⁹⁹

6-Münşüi't-târîh kâle Râmiza
Udhulûhâ bi-selâmin âminîn¹⁰⁰

Vezni: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

⁹⁹ Kur'an 29/58

¹⁰⁰ Kur'an 15/46

Türkçesi:

“Zikir yeri, aşıklar evi, fazilet kaynağı,
 bir yolda gidenlerin incekleri ve eğlenecekleri yerdir
 Aşıkların Kabesi olan bu yerin etrafını tavaf ediniz,
 Burası ibadet edenlerin karargahı ve dergahıdır,
 Buraya gelecek misafirlerin dinlenme yeridir.
 Kamil vasıflara sahip olan Subuhi Dede,
 bu binayı çalışması ile ayağa kaldırdı.
 Vaktin ve müminlerin emiri (II.) Abdulhamid el-Murtaza'nın yardımlarıyla,
 malını ve bütün himmetlerini sarfederek, burayı oturulacak bir duruma getirdi.
 Sabredip, çalışanların mükafatı ne güzeldir.
 Bu tarihi yazan Allahın şu ayetine işaret ederek dedi ki:
 “Oraya esenlikle, güven içinde giriniz.”

Manzumenin son satırı ile birlikte bir üst mısranın sonunda yer alan “Kale Ramizen” kelimeleri Ebced hesabına vurulunca 1312 tarihi bulunur. Mevlevîhâne, 1312 H - 1894 M yılında II. Abdulhamid'in yardımlarıyla, tekkenin Şeyhi Subuhi Dede tarafından onarılmıştır.

2. Kitabe (Bkz. EK.24 B.3)

ده ده عبدالغنى بر پير كرامت پيرا
 مولوى زمره سنك رويناك اولدور آبی
 حب صديق ايله محبوب قلوب اولمشدر
 آنی اعداسی سور نرده قلدى احبابی
 از قدیم پوست نشین حلب شهبانك
 ايلمش لطفيله كليہ ده استصحابی
 ایلدی انده وکیل شیخ صبوحی ده ده یی
 چون بیلور ایدی طریقتجه اولان آدابی
 بو سماعخانه نك اعمارین اكا امر ایتدی
 او دخی حاضر ایدوب لازم اولان اسبابی

امر شیخیله بو تعمیره ایدوب صرف هم
 قیلدی ترمیم من الباب الی المحراب
 طوره دوندکجه فلکلر بو سماعخانه ۛ خوب
 آنده هر دم آچیله فیض و فتوح ابوابی
 همت پیر ایله حقا او وکیل مطلق
 دونرک ایلدی مسرور بتون اصحابی
 کلدی بر مصرع زیبا آکا تاریخ اولدی
 یاپدی لر اسکی سماعخانه ده اول نوبابی
 سنه ۱۲۹۳ 101

Mevlevîhâne bahçesinin güneyindeki yapının enkazı kaldırılırken Mevlevîhâneye ait bir tamir kitabesi bulunmuştur. Bugün Semâhâne’de koruma altına alınan, 0.53x0.80 m boyutlarında, kırmızı mermer üzerine 9 satır halinde ta’lik hat ile yazılmış olan kitabe:

1-Dede Abdü’l-Ganî bir pîr-i kerâmet pîrâ

Mevlevî zumresinin rûyunun oldur âbı

2-Hubb-ı Sıddık ile mahbûb-ı kulûb olmuştur

Anı a’dâsı sever nerede kaldı ahbâbı

3-Ez kadim postnişin-i Haleb-i Şehbânın

Eylemiş lutfiyle külliyyede istishâbı

4-Eyledi anda vekil Şeyh Subûhi Dede-yi

Çün bilür idi tarikatca olan âdâbı

5-Bu semâhanenin i’ mârın ana emir itti

O dahi hazır idüb lâzım olan esbâbı

6-Emr-i şeyhiyle bu ta’ mîre idub sarf-ı himem

¹⁰¹ Konyalı, *a.g.e.*, s. 542-543; Dündar, *a.g.e.*, s. 322-323; Bebekoğlu-Tektuna, *a.g.e.*, s. 96-97.

Kıldı termîm mine'l-bâb ile'l-mihrâbi

7-Tura döndükce felekler bu semâ'hâne-i hûb

Anda her dem açıla feyz ü fütûh ebvâbı

8-Himmet-i Pîr ile Hakkâ o vekîl-i mutlak

Dönerek eyledi mesrûr bütün ashabı

9-Geldi bir mısra'-ı zîbâ ana târîh oldu

Yaptılar eski semâ'hânedede ol nev-bâbı

Sene 1293/1876

Vezi: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Türkçesi

1-Kıymetli üstadımız Abdülganî Dede

Mevlevî Cemaatinin yüzünün suyu oldur

2-Sıddîk sevgisi ile kalblerin sevgilisi olmuştur

Onu düşmanı sever nerede kaldı ahbabı

3-Haleb-i Şehbanın eski post-nişini (şeyhi)

İyi muamele ederek külliyyede yanına aldı.

4-Şeyh Subuhi Dedeyi onda vekil eyledi.

Çünkü o tarikat adaplarını bilirdi.

5-Bu semâhânenin bayındır olmasını emretti.

O dahi lazım olan araçları hazır edip,

6-Şeyhinin emriyle bu tamire çalışma sarfederek,

Kapıdan mihraba kadar onarımını kıldı

7-Bu güzel Semâhâne gökler döndükçe dura

Onda her dem bolluk kapıları açıla

8-Ol vekil-i mutlak üstadının yardımı ile

Bütün arkadaşlarıyla sevinçle dönerek eyledi

9-Geldi bir süslü mısra ona tarih oldu.

Eski semâhânede yaptılar ol yeni kapıyı.

Kitabenin son mısraı Ebced hesabına vurulunca 1292 tarihi bulunur. Bir üst mısradaki ta'miye olan 1 rakamı alttaki tarih kısmına eklenince 1293 tarihi bulunur ki Semâhâne, 1293 H - 1876 M yılında Şeyh Abdülgani Dede'nin emriyle, Subuhi Dede tarafından tamir ettirilmiştir.

Mevlevîhâne bahçesinin güney tarafındaki harap evin enkazı kaldırılırken bulunan ve bugün semâhânede muhafaza edilen 0.53x0.83 m. ebatlarında kırmızı mermer üzerine talik yazılı tamir kitabesine göre; Halep Mevlevîhânesi'nin postnişini (şeyhi) Abdülgani Dede'nin emriyle Kilis Mevlevîhânesi'nde vekili bulunan Subuhi Dede bu Mevlevîhâneyi kapısından mihrabına kadar H.1293/M.1876 yılında tamir ettirmiştir. Kitabenin tarih mısrasına göre eski imarethanenin kapısı da yenilenmiştir. Subuhi Dede'nin yaptırdığı yeni kapı, Tekke Camii'nin tam karşısında idi. Bu kapı, dönem mimarisinin şaheser bir örneği sayılabilir. Abdülgani'nin yaptırdığı yeni kapının bir başkasını II. Abdülhamid Han da yaptırmıştır¹⁰².

3. 3. Kitabe (Bkz. EK.26 B.3)

نشوه بخش عاشقین اولدقچه

لطف مولوی

عمر و اجلال شهنشاه جهان اولسون مزید

چقدی با فیض جلال الدین تاریخ تمام

¹⁰² Konyalı, *a.g.e.*, s. 544.

درکه منلایی تعمیر ایلدی عبد الحمید
سنه ۱۳۱۲

Mehmet Tektuna tarafından Mevlevîhâne'ye ait 3. bir kitabe daha bulunmuştur.¹⁰³ Bu kitabede:

Neşve bahş-ı aşıkîn oldukça lutf-ı Mevlevî
‘Ömr û iclâl-ı şehin-şâh-ı cihân olsun mezîd
Çıktı bâ feyz-i Celâle'd-dîn târîh-i temâm
Dergeh-i Monlâ'yı ta'mir eyledî ‘Abdul-hamîd

Sene 1312

Açıklaması:

Bu tekke aşıkları neşelendiren ve hoşluk veren bir yerdir.

Kudretli şahımız dünyada uzun hayat sürsün.

Çıktı Celâleddîn'in feyzî ile tam târîh.

Bu Tekyeyi Abdulhamid (Han) tamir eyledi.

Sene 1312 (1894)

Bu kitabelerden hareketle II. Sultan Abdulhamid tarafından gerçekleştirilen 1894 yılına ait tamir kitabelerinin Arapça ve Türkçe olarak hazırlandığını görmekteyiz.

3.4. Mevlevîhâne'e ait belgeler ve Vakıf Kayıtları

Kamu kurumu olarak kabul edilen tekke ve zaviyelerin hizmet binalarının ayakta kalmaları, bir şeyh başkanlığında dervişlerin faaliyetlerini, ekonomik sıkıntı çekmeden sürdürmeleri için tahsis edilen vakıfların önemi büyüktü. Bu nedenle Mevlevîliğin daha kuruluş aşaması kabul edilen Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin sağlığından itibaren Mevlevî tekkeleri ile dervişlere, sultanlar başta olmak üzere devlet adamları ve zenginler vakıflar tahsis etmişlerdir (Gölpınarlı, 1983).

¹⁰³ Bebekoğlu-Tektuna, *a.g.e.*, s. 391

Mevlevîhânelere teveccüh, Osmanlı döneminde de devam etmiş; devlet adamları Mevlevîhâneler inşa ettirdiğinden başka, buralara vakıflar tahsis etmişlerdir.

3.4.1. Mevlevîhâne'nin Vakfiyeleri ve Yazışmaları

1. Seyyid Şeyh Mehmed Emin Dede Vakfiyesi

Kilis Mevlevîhânesi'nin tespit edilebilen en eski vakfiyesi, 5 C. evvel 1264 (9 Nisan 1848) tarihlidir. Vakfiye, Konya Mevlânâ Dergâhı Arşivi, 54/10'da kayıtlıdır. Başındaki tasdik bölümü, besmele ve şahitler dışında 43 satırdır. Vakfi kurup Arapça olarak tescil ettiren el-Hâc Yusuf el-Buşî oğlu Sâdâttan es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Emin Dede'dir. Hayatına dair vakfiyede verilenler dışında bilgi bulunmayan bu zât, 1848 yılında Kilis Mevlevîhânesi'nde şeyhlik yapıyordu. Seyyid Şeyh Mehmed Emin Dede, Kilis Mevlevîhânesi'ne vakfettiği Halep'teki dükkânların icâr gelirini sağlığında kendisi, vefatından sonra ise, eşi Mehmed Yasin kızı Nefise alıp ihtiyaçlarına harcama yetkisine sahip olacaktır. Nefise Hanım'ın ölümünden sonra, adı geçen dükkânların icar gelirleri, Kilis Mevlevîhânesi'nde ikamet eden Mevlevî dervişlerinin ihtiyaçlarıyla yemeklerine harcanacaktır. Kilis Mevlevîhânesi şayet yıkılıp işlevini kaybederse, Konya Mevlânâ Dergâh'ndaki dervişlerin ihtiyaçları için sarf edilecektir. (Konya Mevlâna Dergâhı Arşivi, no: 54/10)¹⁰⁴

Mehmed Emin Dede 1871 yılında Halep'te vefat etmiş ve Halep Mevlevîhânesi hamuşanına gömülmüştür. Küçük, makalesinde kabrinin bulunduğu yer ve üzerindeki kitabeden bahs etmektedir. ‘‘Halep Mevlevîhânesi'nde eski semâhâne içinde özel bir odada bulunan kabirler:

Hâze'd-darîhu el-merhûm eş-Şehîd el-Cinânî es-Seyyid el-Hac Muhammed Emin Dede Şeyhu Tekiyyeti Kilis intakale ilâ rahmeti'llahi teâlâ 1288 (1871) ‘‘¹⁰⁵

2.Şeyh Ahmed Subuhi Efendinin Hanımı Ayşe Hanım'ın Vakfiyesi

Vakıflar Genel Müdürlüğündeki 2172 nolu Defterin 43. sahifesinde bulunan Kilis Mevlevîhânesi Şeyhi Ahmed Subuhi Efendi'nin hanımı Ayşe Hanım'ın 1324 (1908) Tarihli Vakfiye Suretinin özetidir.

¹⁰⁴ Küçükdağ, a.g.e.s.1-7.

¹⁰⁵ Küçük, a.g.m.,s100

Kilis Mevlevîhânesi Şeyhi Ahmed Subuhi Efendi'nin hanımı olan Mustafa Dede kızı Ayşe Hanım dergahın arsasına zemin geliri ile yaptırdığı evini küçük olan oğulları Abdülğani, Şakir ve Mustafa'ya vakfetmiştir. Kendi vefatından sonra çocukları bu evi eşit olarak kullanacaklardır. Eğer kendi sülaleleri yok olursa ev dergaha vakf olunacaktır. Yıllık kirası 120 kuruş olan bu ev, iki katlı olup (alt ve üstte 4 oda) bir mahzeni, bir mutfığı, kuyusu ile bir havlusu bulunmaktadır. (bkz.EK1.B.3)

3. Esseyid Ahmed Subuhi Vakfına Aid Türkçe İlam'ın Özeti

Ahmed Subuhi Efendinin Kilis Şer'i Mahkemesine 17 Teşrini Evvel (Ekim) 1338- (1922) tarihinde baş vuararak kendi uhdesinde bulunurken vakf ettiği menzil, dekakin, kahvehane, kitap vesairenin mütevelliliğinin 400 kuruş maaşla oğlu Abdülğani Efendiye verilmesi hususunda mahkeme i'lamı mevcuttur. (bkz.Ek2.b.3)

4. Kilis Mevlevîhânesi Şeyhi Ahmed Subuhi Efendinin 11 Mart 1339 (1923) tarihli Türkçe Vakfiye Suretinin Özeti

Halebüşşehbanın Cübbü Esedullah Mahallesi ahalisinden olan Ahmed Efendinin oğlu Ahmed Subuhi Dede Efendi, vakf etmiş olduğu mülkleri ve bunların gelirlerinden nasıl faydalanacağını belirttiği vakfiye suretine göre; vakfin gelirinden kütüphaneci, (200 nüsha ve 230 cilt kitap) türbedar, imam, ve meydancı bulunan şahıslara 30 kuruş verilmesi eğer fazla olursa her yıl Rabiulevvelin 12. günü Tekke-i mezkurede Mevlidi Şerifi Nebevi okutulması , eğer fazla kalırsa Leyle-i Mi'racta miraciye okutulup , yine artarsa Tekkeye gelen fukara ve dervişlere giyim, kuşam ve yemeklerine sarf olunmasını istemektedir. Ayrıca kitaplarından çocuklarının faydalanmasını, eğer vefat ederlerse veya meraklı olanı kalmazsa halktan istekli olanların istifade etmesini , sakin olduğu menzilde evlatlarının oturmasını , eğer içlerinden biri oturmak isterse diğerlerine kira bedelini ödemesini bu surette belirtmektedir. Subuhi Dede vakfiyesine şöyle devam etmektedir: Evladlarım¹⁰⁶ kalmaz ise tekke-i mezkureye şeyh olan sakin ve musarrıf ola , eğer vakıfa bir zarar geleceği düşünülürse o zaman icara verilip gelirleri vakıflar gelirlerine eklene, Kilis

¹⁰⁶ Sezai Küçük Halep Mevlevîhânesi adlı makalesinde Kilis Mevlevîhânesi Şeyhi Subuhi Dedenin 1853 yılında vefat eden kızının mezar taşından da bahs etmektedir.

‘. Dış Hazire Kısmında Bulunan Kabirler:

4- Haze'l-kabri'l-Merhum el-Mebrûre Fatıma binti eş-Şeyh Sabûhi Dede ecâbet da'vete Rabbihâ el-Cum'a 12 Cemâdi'l-Evvel el-muvâfik 2 Âzâr 1270/M.1853'' Küçük, a.g.m.s.101

Mevlevîhânesi harap olursa o zaman vakıf gelirleri Kilis'e en yakın Mevlevîhâne fukarasına, bulunmaz ise Konya'da bulunan Mevlânâ Hazretleri dergahı fukarasına , o da olmazsa Hameyn-i Şerifeyn fukarasına gönderile, o da olmazsa Kilis'te bulunan mektep öğretmenlerinden ve talebelerinden fakir olanlara sarf oluna, o da olmazsa beldenin fakirlerine sarf oluna. Vakıf suretinin sonu dua ile bitmektedir. (bkz.Ek3.b.3)

5. İstanbul Müftülüğü Evkaf-Müfettişliği 00634-00096 numarasında kayıtlı 1290 (1874) tarihli evraka göre Kilis Mevlevîhânesi şeyhi Seyyid Mehmed Emin Dedenin çocuksuz vefatı üzerine yerine Seyyid Ahmet Subuhi Efendinin atanmasına dair karar alınmıştır. (bkz.Ek4.b.3)

6. Osmanlı Arşivleri Ev-MH-TIK-00125 23-12-327 (1911) tarihli evraka göre; Kilis Mevlevîhâne'sinin tamirâtı için keşif yapılarak bunun bir rapor olarak sunulması hususunda bilgi istenmektedir. (bkz.Ek5.b.3)

7. Osmanlı Arşivleri Ev-IDM.00002-00025 17 Ha. sene 1290 (1874) tarihli vesikaya göre, Kilis Mevlevîhâne'sinin harap olan mahallerinin tamiri için kendi vakfından ve açıktan hazineden yardım yapılması hususunda görüş bildirilmektedir. (bkz.Ek6.b.3)

8. Ev-MKT-00685-132-1 30 Cemaziyel Evvel sene 290 (1874) tarihli evraka göre Kilis Mevlevîhânesi şeyhi Ahmed Subuhi Dede, Tekkede dağıtılmak üzere istemiş olduğu yemek masrafının karşılanması hususunu dile getirmektedir. (bkz.Ek7.b.3)

9. Ev.MKT.685-133-1 30 Haziran 89 (1873) tarihli vesikada Kilis Mevlevîhâne'sinin harap olan yerlerinin tamiri ile yemek hususunda hazineden yardım isteğinin görüşülmesi beyanındadır. (bkz.Ek8.b.3)

10. Osm-Ev-Mkt 685-131-1 Sene 90 1 Cemaziyelevvel tarihli vesikaya göre Subuhi Efendi Kilis Mevlevîhâne'sinin gelirinin yeterli olmaması dolayısıyla kendisine bir miktar maaş bağlanmasını istemektedir. (bkz.Ek28.b.3)

11. Ev.Mkt.00685-111-1 numralı evrak, Kilis Mevlevîhâne'sinin bazı yerlerinin tamiri ve yemek ihtiyacı masrafının hazineden sağlanması hususundaki yazıya

hazinenin açıktan bu parayı veremeyeceği hakkındaki cevabını içermektedir. (bkz.Ek9.b.3)

12. Ev-Mkt-00681-70-1 4 Cemaziyel Evvel sene 290 ve 17 Haziran 289 (1873-1874) tarihli evraka göre Kilis Mevlevîhâne'sinin tamiratı için kendi vakfının parasının yetişmediği , hazineden yardım istendiği fakat hazinenin açıktan bu parayı ödeyemeyeceği; eğer vakıf fazlası gelir olur ise masrafın buradan karşılanması hususunda görüş belirtilmektedir. (bkz.Ek10.b.3)

13. Vakıflar Genel Müdürlüğündeki 2172 nolu Defterin 152-153 nolu sahifesinde bulunan Kilis Mevlevîhânesine ait akarların listesi şöyledir (bkz.Ek23.b.3.);

VGM Defter 2172-138						
Numro	Vakfi	Vakıf Numrosu	Mevkii	Cinsi	Tapunun Tarih	Numro
693	Subuhi Dede Vakfi	1	Hükümet Cıvarı	Kahve	17 Haziran 330	49
694		2		Dükkân		50
695		3		'		51
696		4		'		52
697		5		'		53
698		6		'		54
699		7		'		55
700		8		'		56
701		9		'		57
702		10		'		58
703		11		'		59
704		12		'		60
705		13		Anbar		61
706		14		Hane		
707		15		Dükkân		
708	Mevlevîhâne	1		Dükkân	Şubat 931	47
709		2				48
710		3		Dairesi		49
711		4	Kara Yer	Tarla Kile:8		
712		5	'	' :5		
713		6	İçeri Bağce	Bağce	Şubat 931	50

14. Dündar, kitabında Mevlevîhâne'ye gelen su yollarının tamiri hakkında 1249 (1833) tarihli bir belgeden bahsetmektedir. BOA.Ali Emiri, İbrahim, No:41 (bkz.Ek27. b.3)

15. Mark SYKES, Dar-ul-Islam adlı eserinde Kilis Mevlevîhânesi hakkında şu bilgileri vermektedir: ‘Killis (Kilis) - Bir baştan öbür başa çarşıları gezerken, Whirling (Hızla Dönen) Dervişler’in (şeyh) ine tesadüf ettim. Bana, beni şaşkırtan bir ‘salaam-aliküm’ (Selamü aleyküm) verdi ve birkaç kelime Arapça bildiğimi keşfederek, beni, tarikatının callege (yüksek mektep, medrese;âsitane; tekkesine götürdü; bana, raks etme mahallini¹⁰⁷ gösterdi ve büyük bir kibarlıkla muamele etti.

Dervish Madrassi (derviş medresesi), yirmi bir azayı ihtiva eder; bu ‘habis ve mağrur muaassıplar’, bütün dinî zümrelerden fakirlere, günlük pilav, etli sebze çorbası ve çorba tevzi ederler.’¹⁰⁸

---

¹⁰⁷ Dervişler raks ettiklerinde, bir mübarek vecd ve tefekkür vaziyetinde olduklarından, Müslümanlar tarafından, buraya, Matra Zikker, yani, ilâhi fikrin mahalli denilir. Mark Sykes, Dar-ul-Islam:Record of a Journey through Ten of the Asiatic Provinces of Turkey, s.59 (Kilis), London: Bickers and Son, 1904. .s.448

¹⁰⁸ Sykes, a. g. e. s.448

SONUÇ

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin 1273 yılında Konya'da vefatından sonra adına oğlu Sultan Veled (ö. 1312) tarafından kurulan Mevlevîlik, Selçuklular devrinden başlayarak Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar geçen süre içerisinde, toplumu derinden etkileyen tarikatların başında gelmiştir. Mevlânâ'nın sağlığında özel toplantılar düzenleyip, dini sohbetler, zikir ve sema' yaptığı Konya'daki dergahı merkez olmak üzere, kısa sürede gerek çelebiler gerekse Mevlevî dedeleri vasıtasıyla Anadolu ve diğer İslam beldelerinde yaygınlık kazanmış ve buralarda Mevlevîhâneler tesis edilmiştir.¹⁰⁹

Mevlânâ Hazretleri yaşantısında Allah ve insan sevgisini hep ön planda tutmuştur. Zaten tasavvufun özü de budur. Bu öğretinin sonucu olarak I. Dünya savaşına katılan Mücahidini Mevlevîyye Alayında vatan savunmasında görev alan Mevlevîler düşman ile savaşmamış, bunun üzerine cephe gerisinde askerlere lojistik destek vermenin yanı sıra onlara sema gösterileri yaparak maneviyatını yükseltmişlerdir.

Mevlânâ Hazretleri mana aleminde Allah'ın katına çıkarak onun varlığında yok olmuştur (fena fillah). Orada eğitimini tamamlayınca insanları irşad etmek için tekrar dünyaya dönmüşse de kendi ruhu o mana alemindeki lezzeti hep tatmak istemiştir. Allaha kavuşacağı o son demine şeb-i arus (gelin düğünü) adını vermesinin sebebi de budur.

Mevlânâ Hazretlerinin felsefesi ve öğretileri tüm dünyaya yayılmış ve büyük bir kabul görmüştür. Günümüzde de aynı ilgi ve alâka devam etmektedir. Hatta Konya'da düzenlenen Mevlânâ'yı anma törenlerine dünyanın birçok devletlerinden farklı din ve ırktan insanlar gelerek bu toplantıların manevi atmosferini yükselterek katkıda bulunmaktadırlar.

Kilis Mevlevîhânesi üzerine yapmış olduğumuz bu çalışmada birçok zorlukla karşılaştık. Eldeki kaynakların yetersizliği, bu konuda detaylı bir çalışma yapılmaması da bizi olumsuz yönde etkilemiştir. Şu an mescit olarak işlevini sürdüren Mevlevîhâne'nin semâhâne bölümünden başka diğer kısımlarının yok olması da işimizi bir hayli zorlaştırmıştır. Yine de bulabildiğimiz vakıf kayıtlarından Mevlevîhâne'nin eski durumunu kısmen de olsa tespit edebildik.

Kilis Mevlevîhânesi Kamil Gazzî'ye göre 1543 yılında Kilis mütesellimi Ali Ağa tarafından yaptırılmıştır. Bazı kayıtlarda ise Canbolat Bey'in yaptırdığı belirtilmektedir. Eldeki kaynakların yetersiz olması sebebiyle Kilis Mevlevîhânesi'nin kuruluşundan 1925 yılına kadar geçen süreçte görev alan şeyhlerin tam bir listesine ulaşmadık. Yalnızca tekkenin birkaç şeyhinin isimlerini bilebiliyoruz.

Kilis'in Halep'e yakın oluşu ve Halep'in bir ilim irfan kenti olması nedeniyle şehrin bu oluşumdan etkilenmemesi imkânsız gibidir. Ayrıca Kilis'in İpek

¹⁰⁹ Küçük, Sezai, "Halep Mevlevîhânesi", İlam Araştırma Dergisi, C: 3, Sa: 2, 1988, s73

Yolu Ticareti yol güzergâhı üzerinde yer alması, insanların buralardan gelip geçmesi de kenti olumlu yönde etkilemiştir. Ticari hanların çok olması yanında, dinî yapıların da çokça bulunması, buradaki kültür ve inanç seviyesinin ne kadar yüksek olduğunu göstermektedir. İşte Kilis Mevlevîhânesi böyle bir şehirde kurulmuş ve işlevini sürdürmüştür.

Yukarıda da değindiğimiz gibi Allah ve insan sevgisi üzerine kurulan Mevlevîlik Kilis insanını da etkilemiş, birbirine karşı daha hoş görülme ve edipli bir şekilde yakınlaşmalarına imkân sağlamıştır. Yılın belli günlerinde yapılan sema gösterilerine halk büyük ilgi göstermiş, hatta bazı kişiler icra edilen bu ayinlerde kullanılan tef, ney, kudüm gibi bazı müzik aletlerini çalmasını öğrenerek kendileri de bizzat bu törenlere iştirak etmişlerdir.

Şu an 85 yaşında olan, belediyeden emekli ve aynı zamanda taş ustası olan Duran Kale ile yaptığımız görüşmede, annesinin çocukluğunda Mevlevîhâne'nin kapısı önünde oturan, tekkenin hizmetinde görevli, saraydan emekli olarak Kilis'e gelen Sürûrî isminde siyahi bir zatın bulunduğunu kendisine bizzat nakletmiştir. Bu olayın konumuz ile olan alâkası, saraydan bir görevlinin emekliliğinde Kilis'te bulunması Osmanlı'nın bu yapılara ne kadar önem verdiğini göstermesi açısından önemlidir. Yine Kilis Sancağı gelirlerinin valide sultanlara has olarak verilmesi de Osmanlı'nın bu bölgeye verdiği önemi göstermesi açısından ayrı bir önem arz etmektedir. Bununla bağlantılı olarak saraydan emekli olan bazı insanların bu beldeye gelerek hizmette bulunmaları da dikkatimizi çekmektedir.

Kilis'te Mevlevîliği yaşatmak için 2005 yılında Kilis Mevlevîhânesi'ni Yaşatma ve Kültür Derneği kurulmuştur. Derneğin üyelerinden Vakıf Şarkbay ile yaptığımız görüşmede, derneğin 2005'ten bu yana faal olduğunu, haftada bir gün (Salı günleri) Gaziantep'ten bir hoca getirerek buradaki dernek üyelerine Mevlevîlik konusunda ders verdikleri gibi, def, ney, kudüm gibi aletlerin çalmasını öğretmenin yanı sıra, sema eğitimi de verdiklerini bize belirttiler.

Bu da bize Kilis insanının bugün de Mevlevîhâne'ye sahip çıktığını ve onu yaşatmak için gayret sarf ettiğini göstermesi açısından önemlidir.

KAYNAKLAR

- ⌘ AÇIK ÖNDEŞ, Nilgün, “Mevlevîlerin Yönetimle İlişkileri”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 23, Kırgızistan, Ocak-Şubat-Mart 2011
- ⌘ ARPAGUŞ, Safi, “Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin Eserleri Üzerine Yapılan İngilizce Çalışmalar”, *Tasavvuf Dergisi (Mevlânâ Özel Sayısı)*, yıl: 6, sayı: 14, Ankara, 2005, s. 775-804
- ⌘ ATEŞ, Ahmed, “Mesnevî”, *İslam Ansiklopedisi*, C.VIII, MEB yayınları, İstanbul 1979, s. 127-133
- ⌘ BARDAKÇI, Mehmet Necmettin, “Mevlânâ'nın Tasavvufî Düşüncesinin Kaynakları”, *Tasavvuf - İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl: 8 [2007], sayı: 19, s. 55-77
- ⌘ BEBEKOĞLU, Sıdika - TEKTUNA, Mehmet, *Kilis Kültür Envanteri*, Ankara, 2008
- ⌘ CHİTTİCK, William C., “Rûmî ve Mevlevîlik”, *Tasavvuf Dergisi (Mevlânâ Özel Sayısı)*, yıl:6, sayı:14, Çev: Safi Arpaguş, Ankara, 2005, s. 709-727
- ⌘ ÇELEBİ, Evliya, *Seyahatnâme*, C. IX, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1966
- ⌘ ÇELİK, İsa, “Klasiklerimiz/XIII - Mesnevî-i Manevî”, *Tasavvuf Dergisi (Mevlânâ Özel Sayısı)*, yıl:6, sayı:14, Ankara, 2005, s. 661-696
- ⌘ ÇİÇEKLER, Mustafa, “Mesnevî”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 29, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s. 320-322
- ⌘ DEMİRCİ, Mehmet, “Fihi Ma Fih”, *İslam Ansiklopedisi*, C.13, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 58-59
- ⌘ DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara, 2005
- ⌘ DURU, Rıza, *Mevlevînâme Çeviri Metinler ve Resimlerle Batılı Seyahatnâmelerde Mevlevîlik*, Konya 2012

- ⌘ DÜNDAR, Abdülkadir, *Kilis'teki Osmanlı Devri Mimari Eserleri*, TTK, Ankara, 1999
- ⌘ GÖLPINARLI, Abdülbaki, "Mevlevîlik", *İslam Ansiklopedisi*, C. VIII, MEB yay., İstanbul, 1979, s. 164-171
- ⌘ GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul, 2006
- ⌘ KARA, Mustafa, "Tasavvuf", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 14, İstanbul, 1993, s. 309-440
- ⌘ KONYALI, İbrahim Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Kilis Tarihi*, Ankara, 1968
- ⌘ KÖPRÜLÜ, Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı yay., Ankara, 1984
- ⌘ KÜÇÜK, Sezai, "Yenileşme Döneminde Mevlevîler ve Siyaset (XIX. Yüzyıl)", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 14, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul, 2002, s. 164-197
- ⌘ KÜÇÜK, Sezai, "Halep Mevlevîhânesi", *İlam Araştırma Dergisi*, C.3 Sayı: 2, 1988, s.73
- ⌘ KÜÇÜK, Sezai, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul, 2007
- ⌘ KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, "Kilis Mevlevîhânesi, Vakıfları ve Vakfiyeleri", *Osmanlı Araştırmaları*, S. 24, 2004, s. 257-287
- ⌘ KÖSTÜKLÜ, Nüri, *Vatan Savunmasında Gönül Erleri Mücâhidîn-i Mevlevîyye Alayı*, X. Milli Mevlâna Kongresi (Tebliğler) 2-3 Mayıs 2002, Konya 2002
- ⌘ ÖNDER, Mehmet, *Mevlânâ Jaleddin Rûmî*, Ankara, 1990
- ⌘ ÖNGÖREN, Reşat, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", *İslam Ansiklopedisi*, C.29, Ankara, 2004, s. 441-448
- ⌘ ÖZKÖSE, Kadir, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, Konya, 2008
- ⌘ SYKES, Mark, *Dar-ul İslam Record of a Journey through Ten of the Asiatic Provinces of Turkey*, s.59 (Kilis), London: Bickers and Son, 1904
- ⌘ TANRIKORUR, Barihüda, "Kilis Mevlevîhânesi", *İslam Ansiklopedisi*, C. 26, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 8-10
- ⌘ TANRIKORUR, Barihüda, "Mevlevîyye", *İslam Ansiklopedisi*, C. 29, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s. 468-475

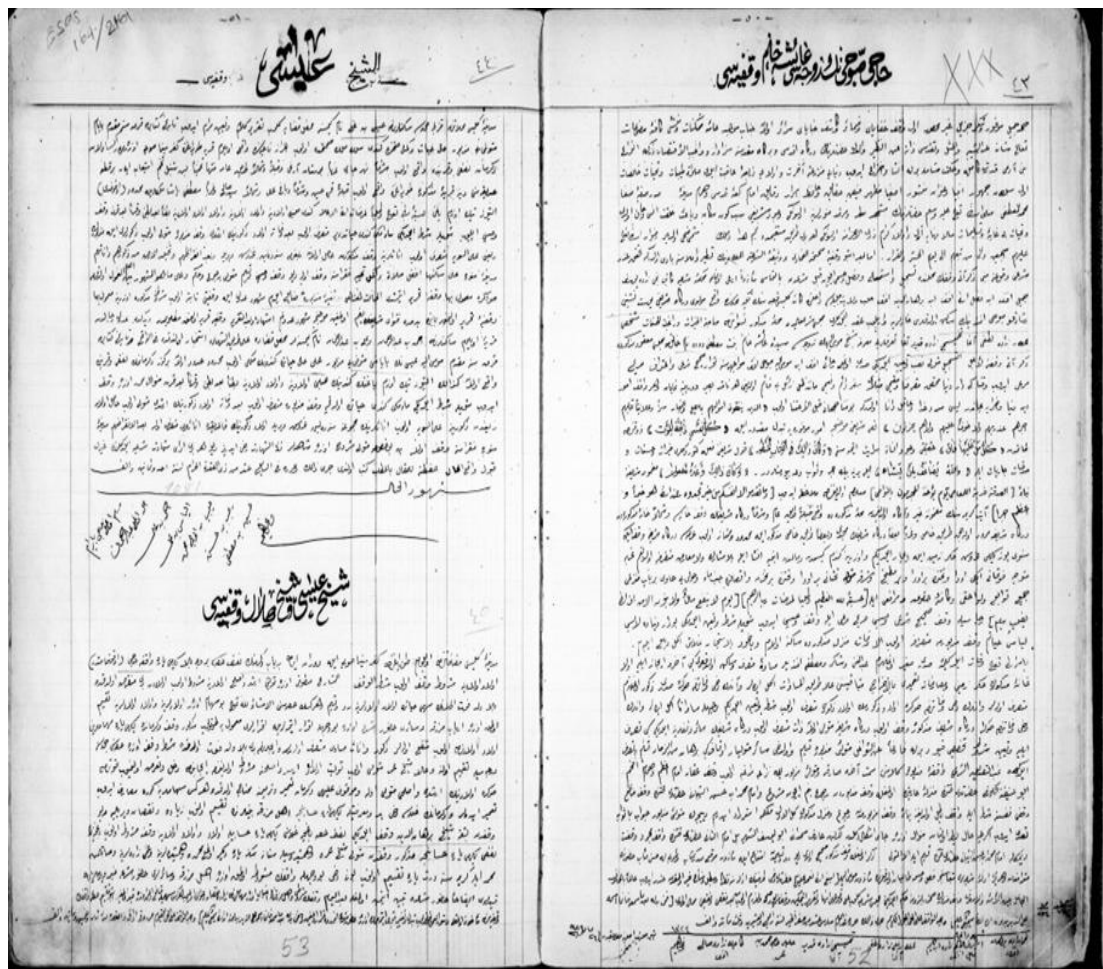
- ⌘ TUNCER, Orhan Cezmi, “Kilis Mevlevîhânesi”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2, Mayıs 1996, s. 259-281
- ⌘ ÜRÜN, Ahmet Kazım, “Halep, Şam ve Trablusşam Mevlevîhânelerinin günümüzdeki durumu” X. Milli Mevlâna Kongresi Tebliğler C. 2-3 Mayıs 2002-Konya 2002
- ⌘ YAZICI, Tahsin, “Divan-ı Kebir”, *İslam Ansiklopedisi*, C.9, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s. 432-433
- ⌘ YETİK, Erhan, “Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin Hayata Bakışı”, *Tasavvuf Dergisi (Mevlânâ Özel Sayısı)*, yıl: 6, sayı: 14, Ankara, 2005, s. 55-62
- ⌘ YÜCER, Hür Mahmut, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İstanbul, 2004

EKLER

Kilis Mevlevîhânesi ile İlgili Belgeler ile Bazı Çizim ve Fotoğraflar:

Ek1.b.3 :

Şeyh Ahmed Subuhi Efendinin Hanımı Ayşe Hanım'ın Vakfiyesi

Şeyh Ahmed Subuhi Efendinin Hanımı Ayşe Hanım'ın Vakfiyesi

Şeyh Ahmed Subuhi Efendinin Hanımı Ayşe Hanım'ın Vakfiyesi

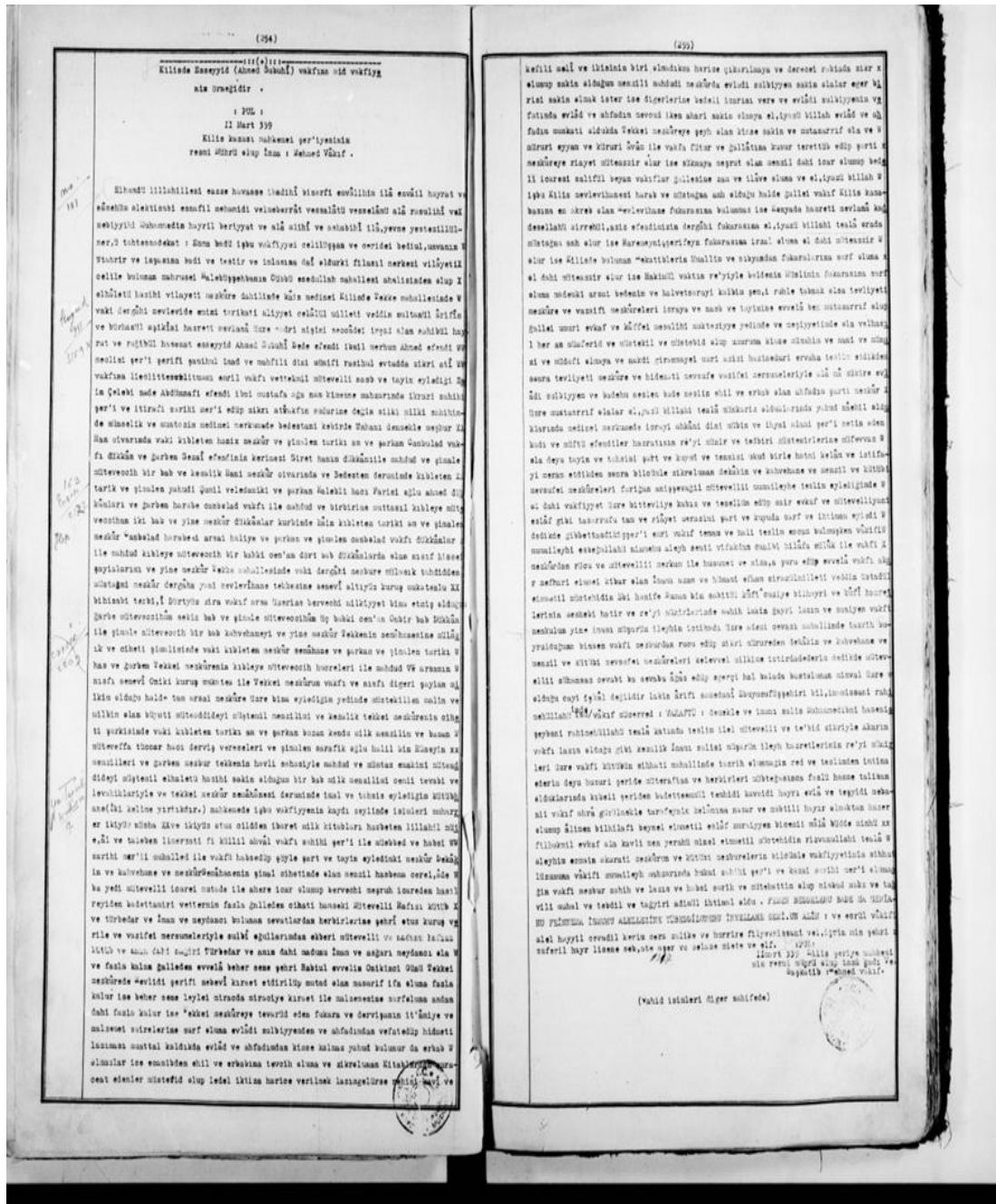

Ek3.b.3 :

Kilis Mevlevihanesi Şeyhi Ahmed Subuhi Efendinin 11 Mart 1339 (1923) tarihli

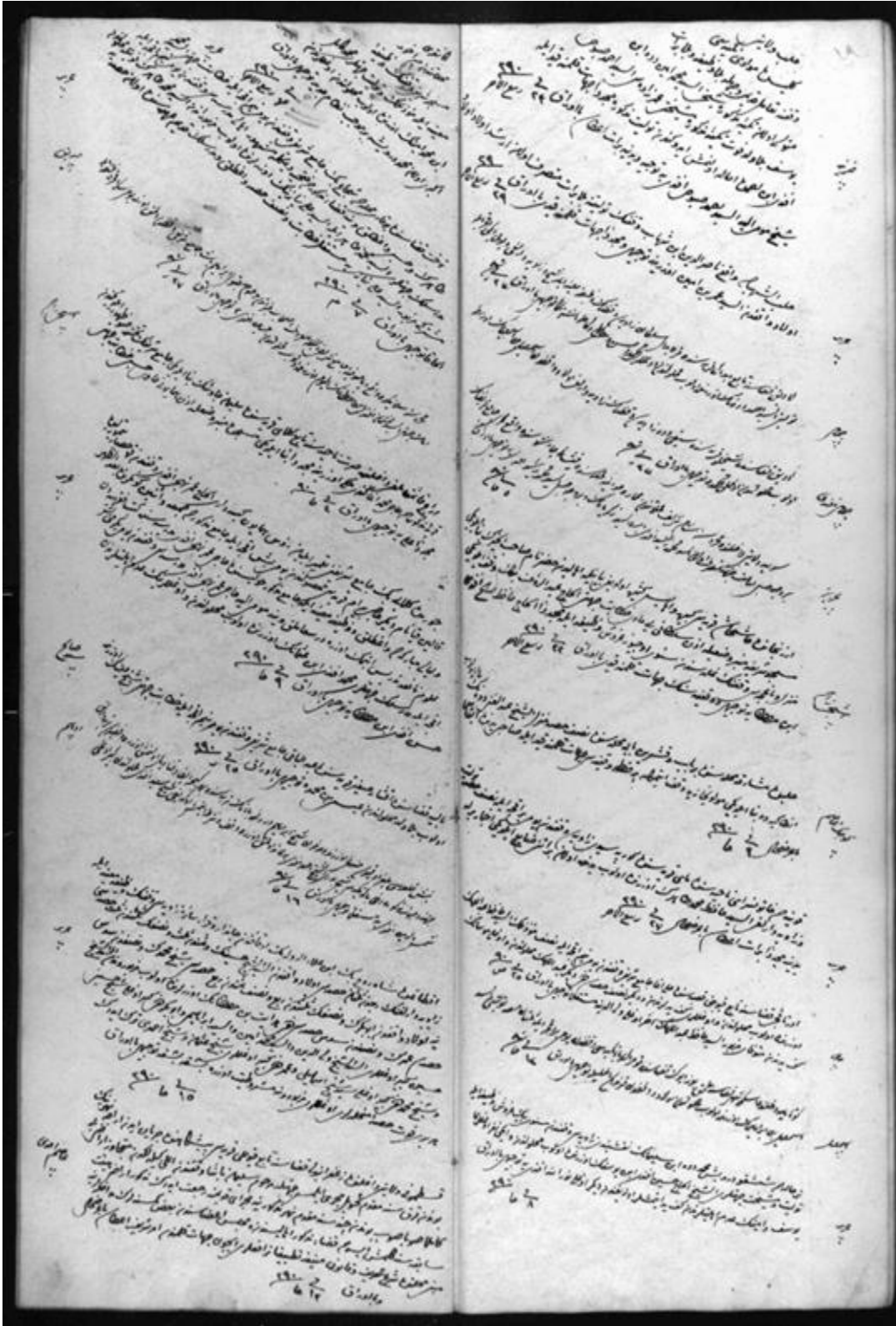
Türkçe Vakfiye Suretinin Özeti

Ek4.b.3 :

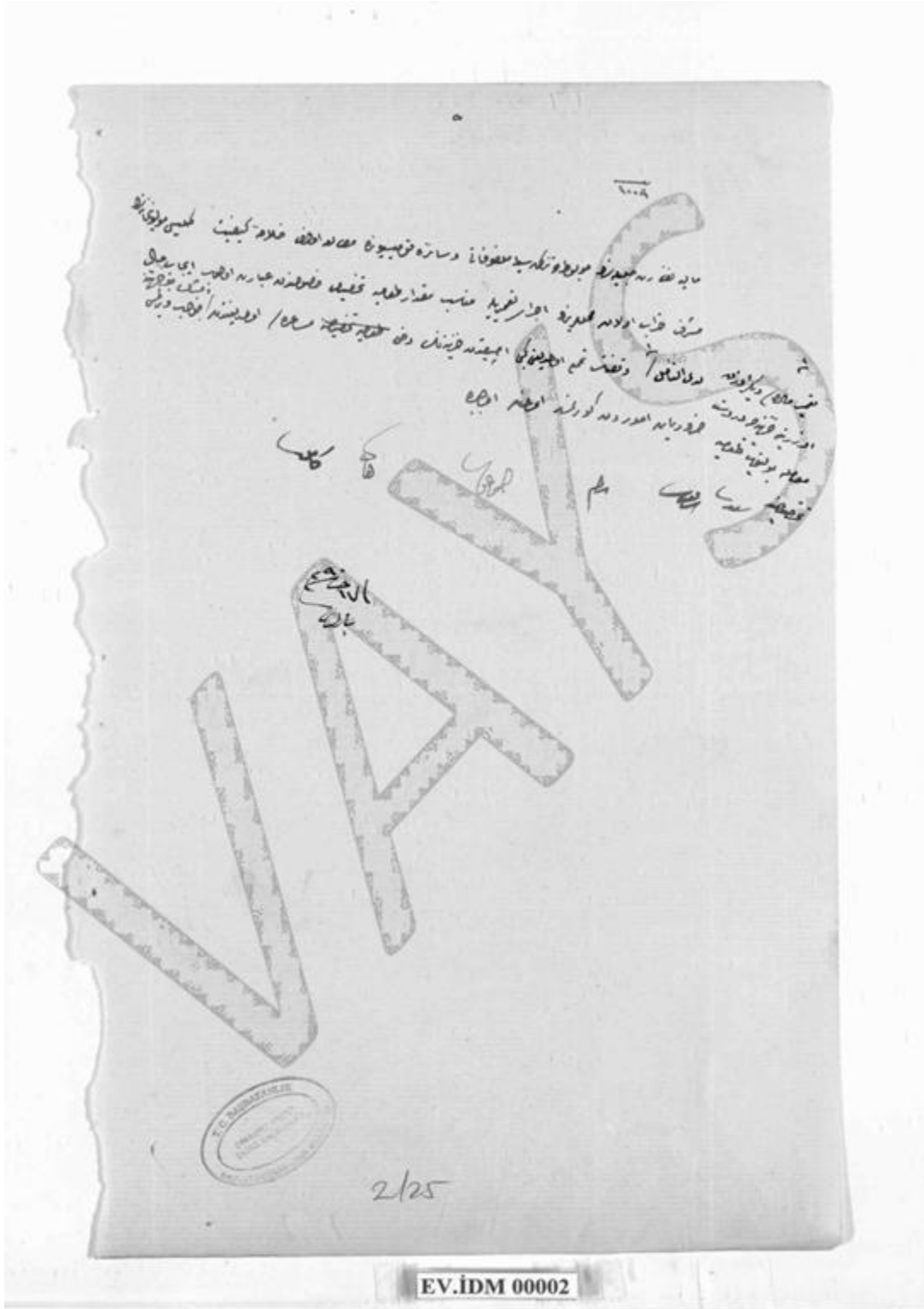
Seyyid Mehmed Emin Dedenin çocuksuz vefatı üzerine yerine Seyyid Ahmet Subuhi Efendinin atanmasına dair karar

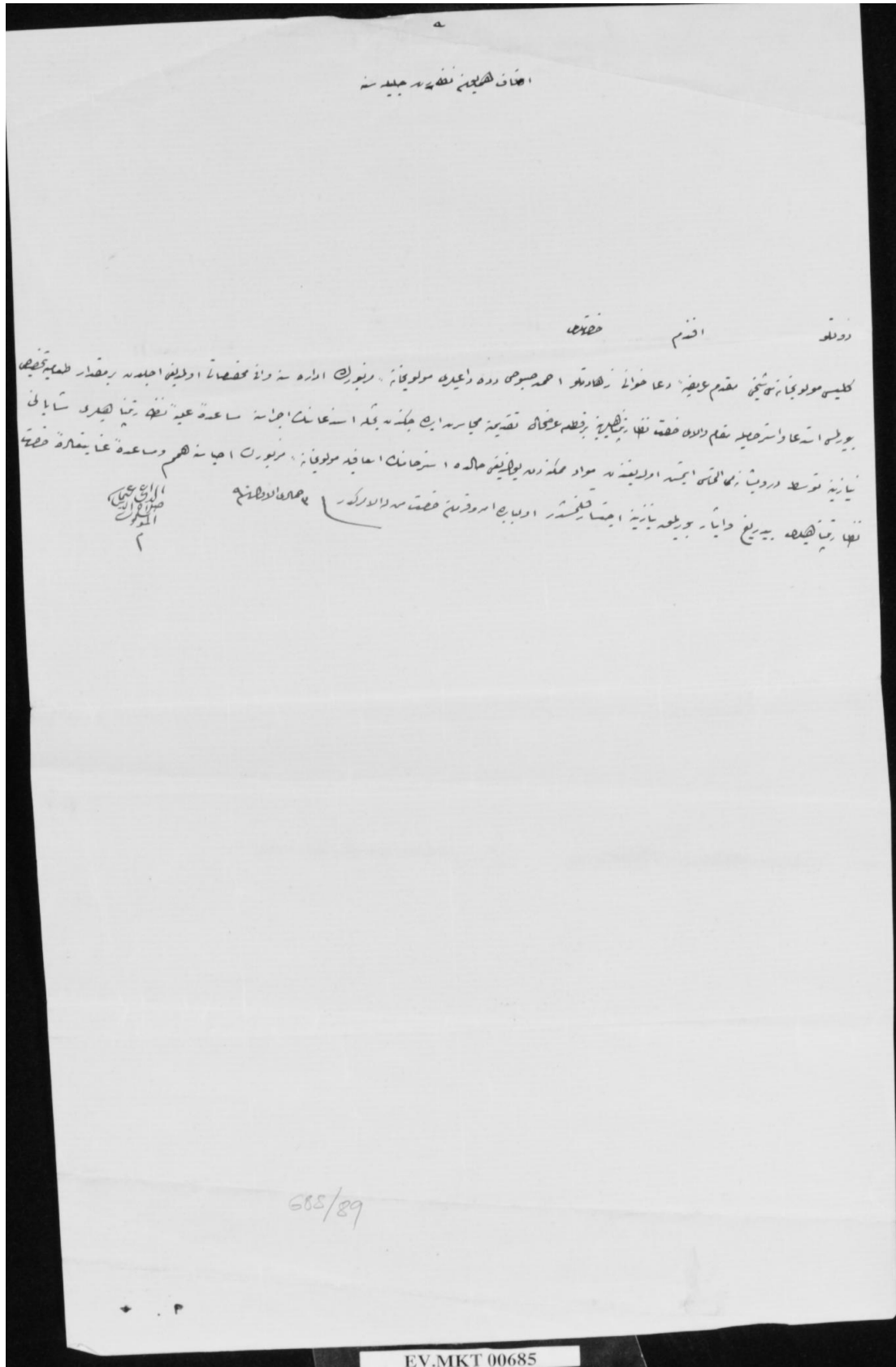
Ek6.b.3 :

Kilis Mevlevihânesi'nin kendi gelirlerinden ve hazineden tamirat için harcama yapılmasına dair karar

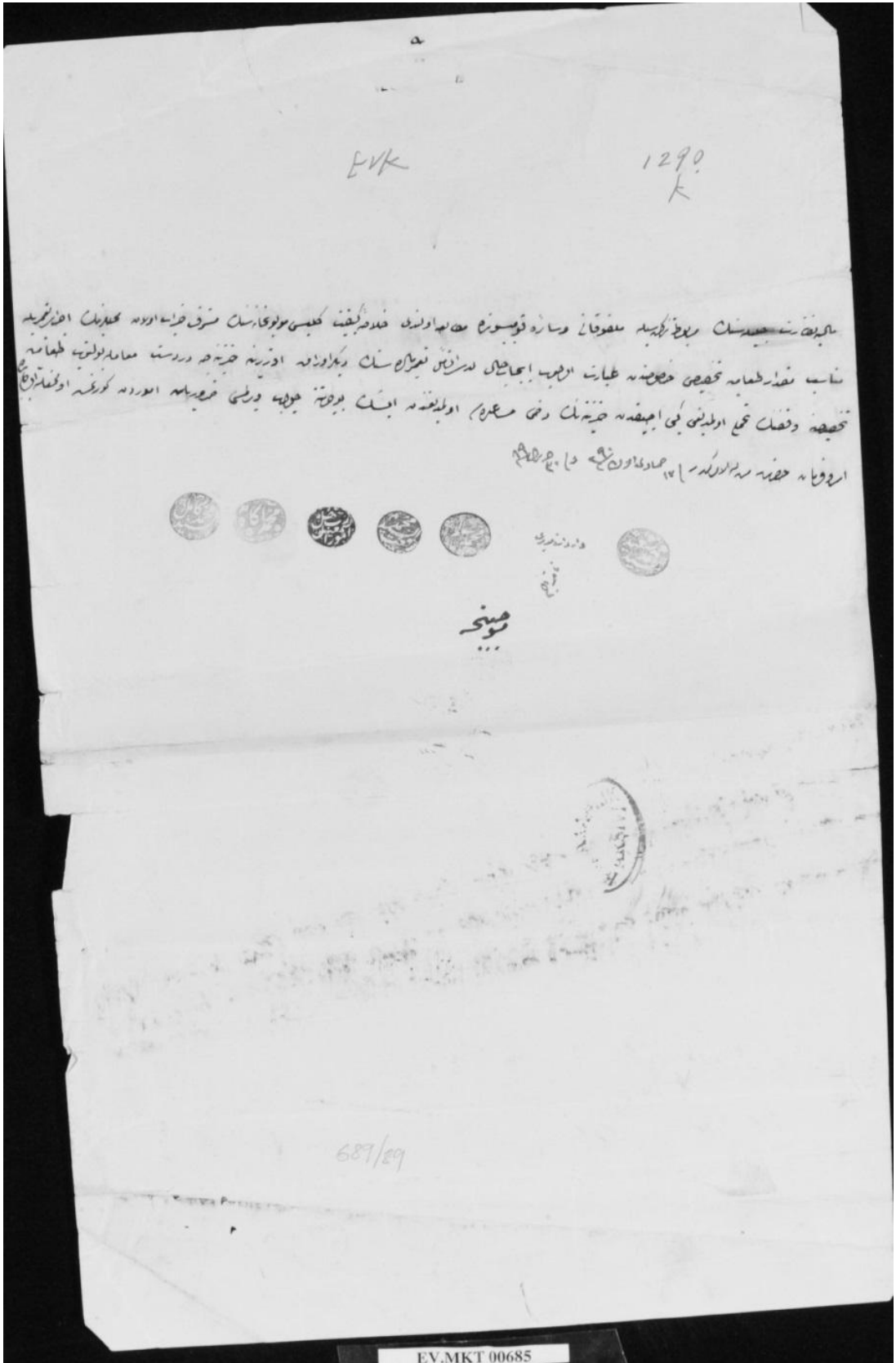
Ek7.b.3 :

Ahmed Subuhi Dede'nin , tekkede yemek dağıtmak üzere para istediğine dair belge

Ek8.b.3 :

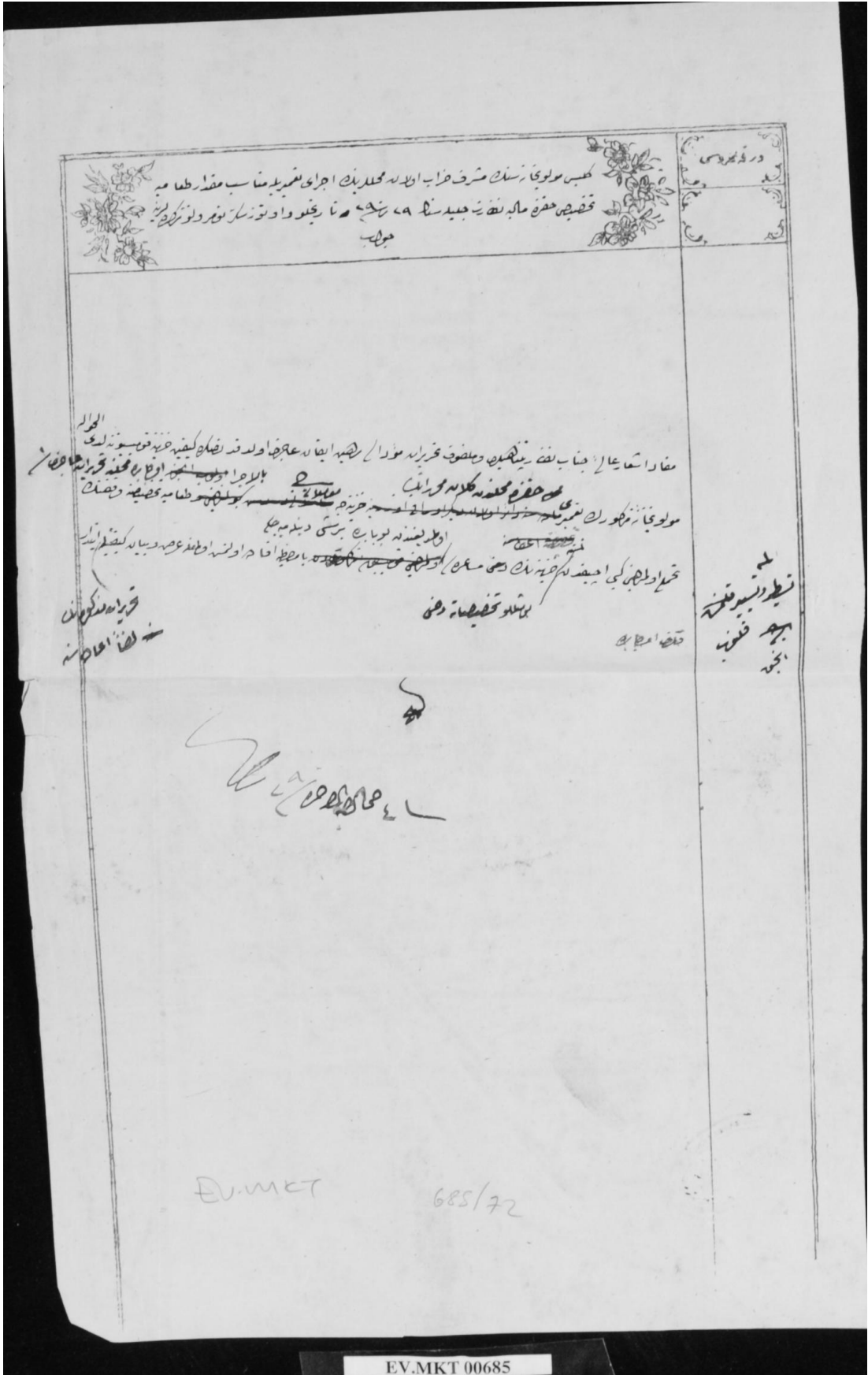
Kilis Mevlevîhânesi'nin harap olan yerlerin tamirâtı için ve yemek dağıtımını için yardım isteğine dair belge

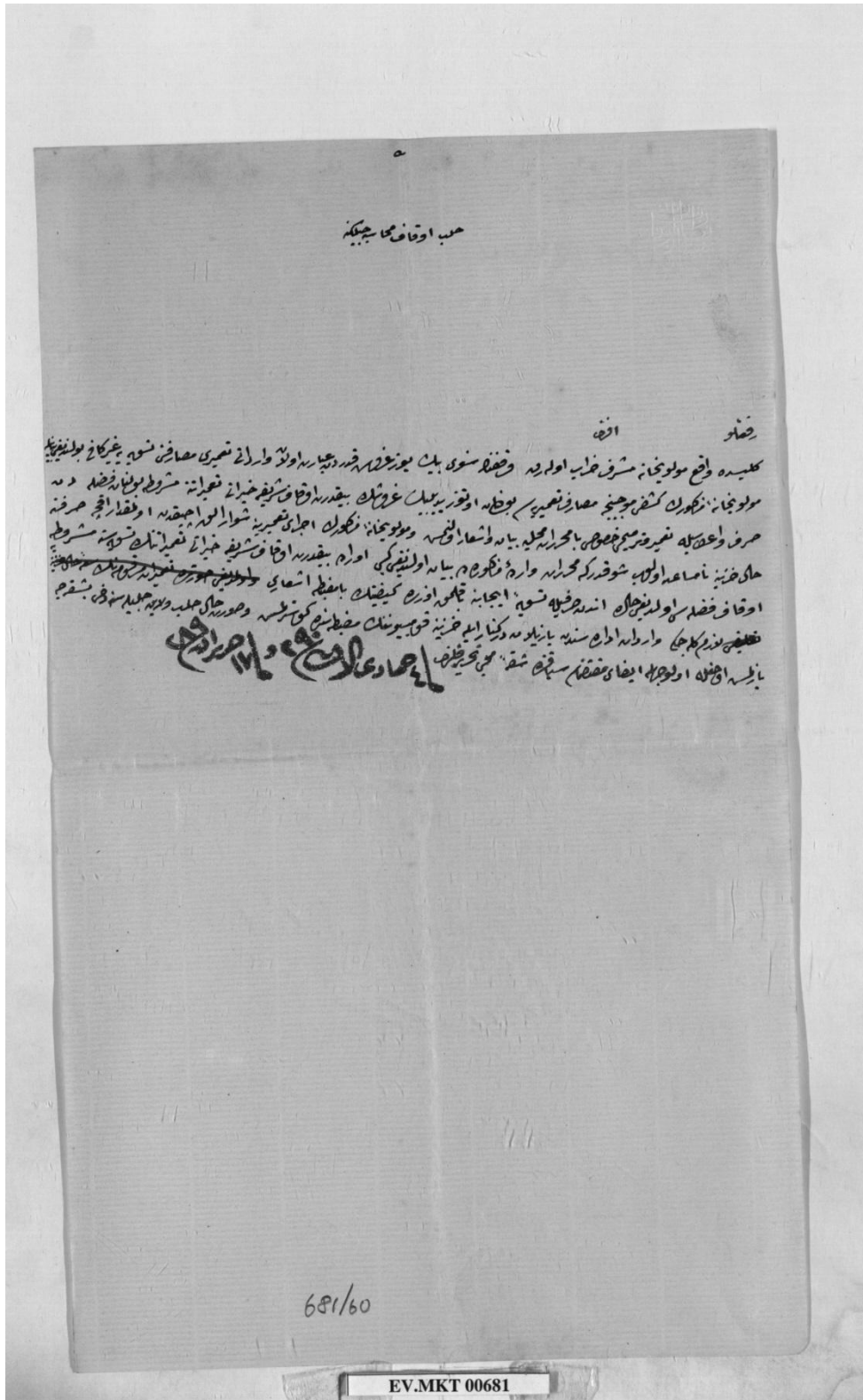
Ek 9.b.3 :

Kilis Mevlevihânesi'nce hazineden istenilen paranın, verilemeyeceğine dair belge

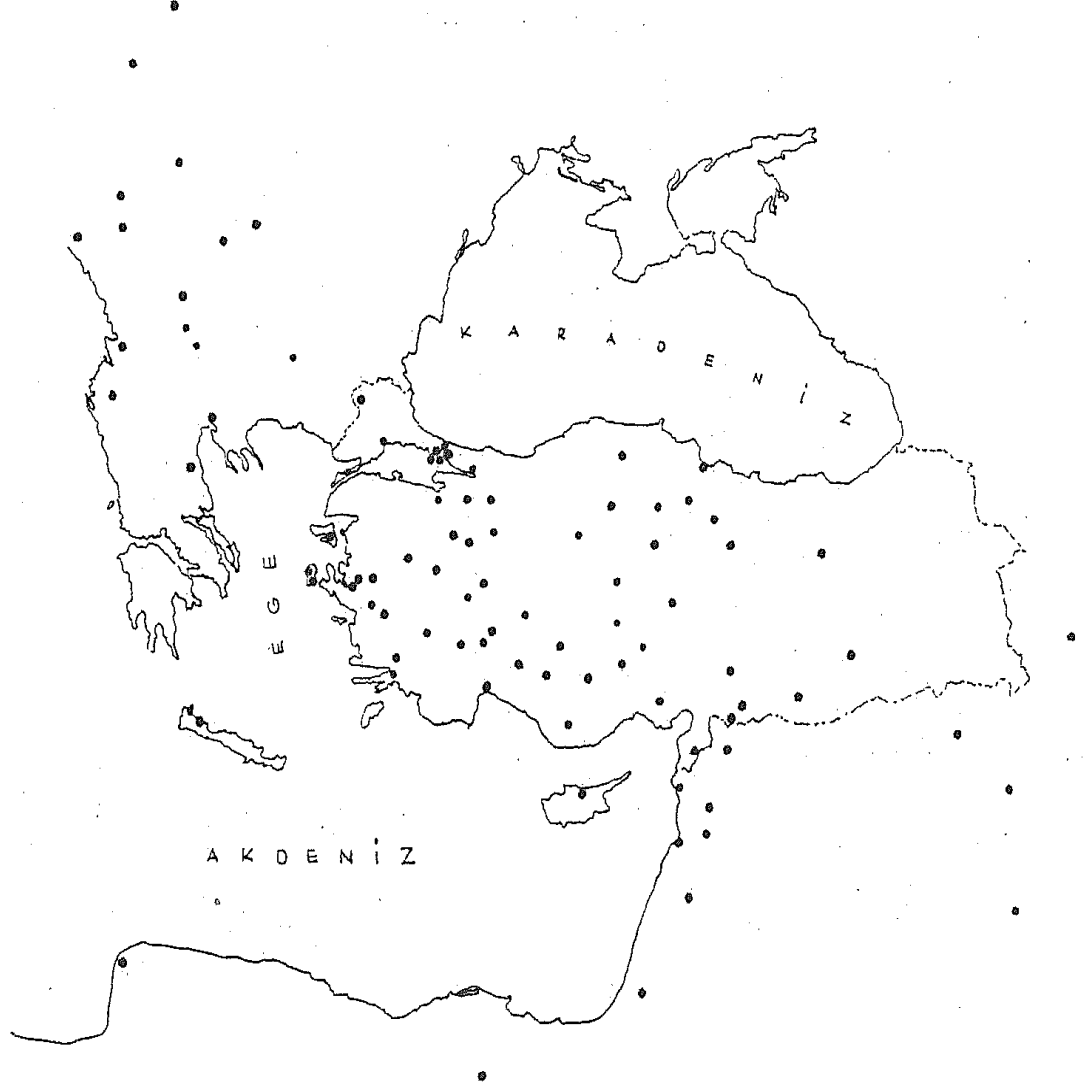

Ek10.b.3 :

Tamirat için hazineeden yardım istenildiğine dair belge

Ek11. : Mevlevîhâneler Haritası

Orhan Cezmi TUNCER 'Kilis Mevlevîhânesi' adlı makalesinden alınmıştır.

Ek 12.: Eski Kilis Mevlevîhânesi

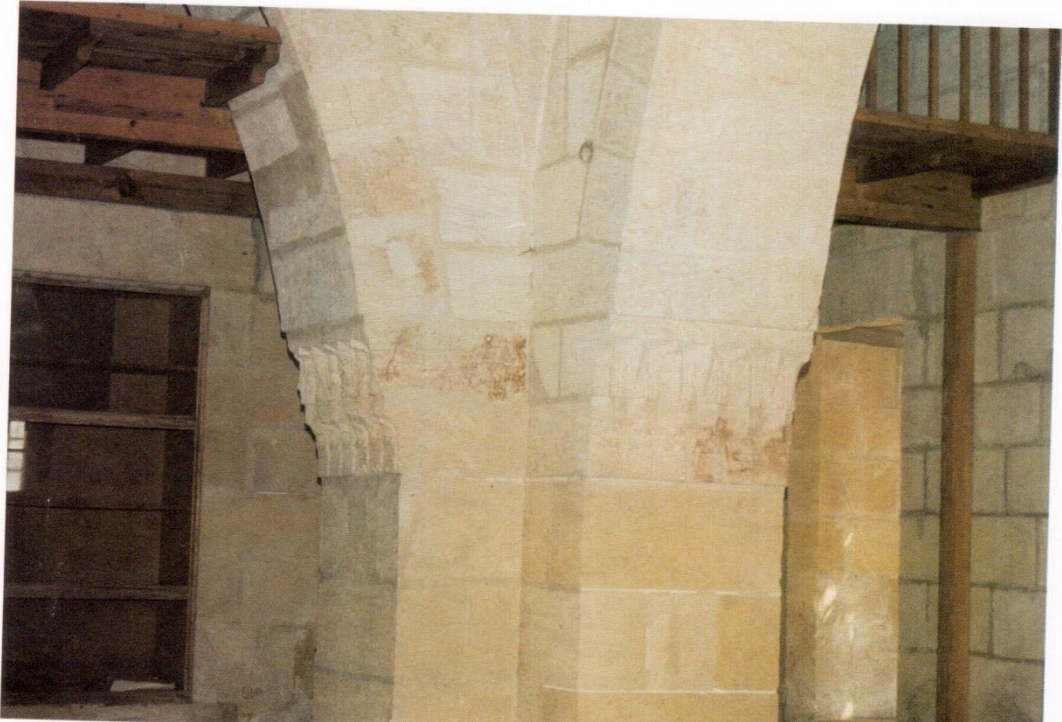
Ek 13.: Eski Kilis Mevlevîhânesi-Batı Yönu

Ek 14.: Batı cephesindeki mukarnas

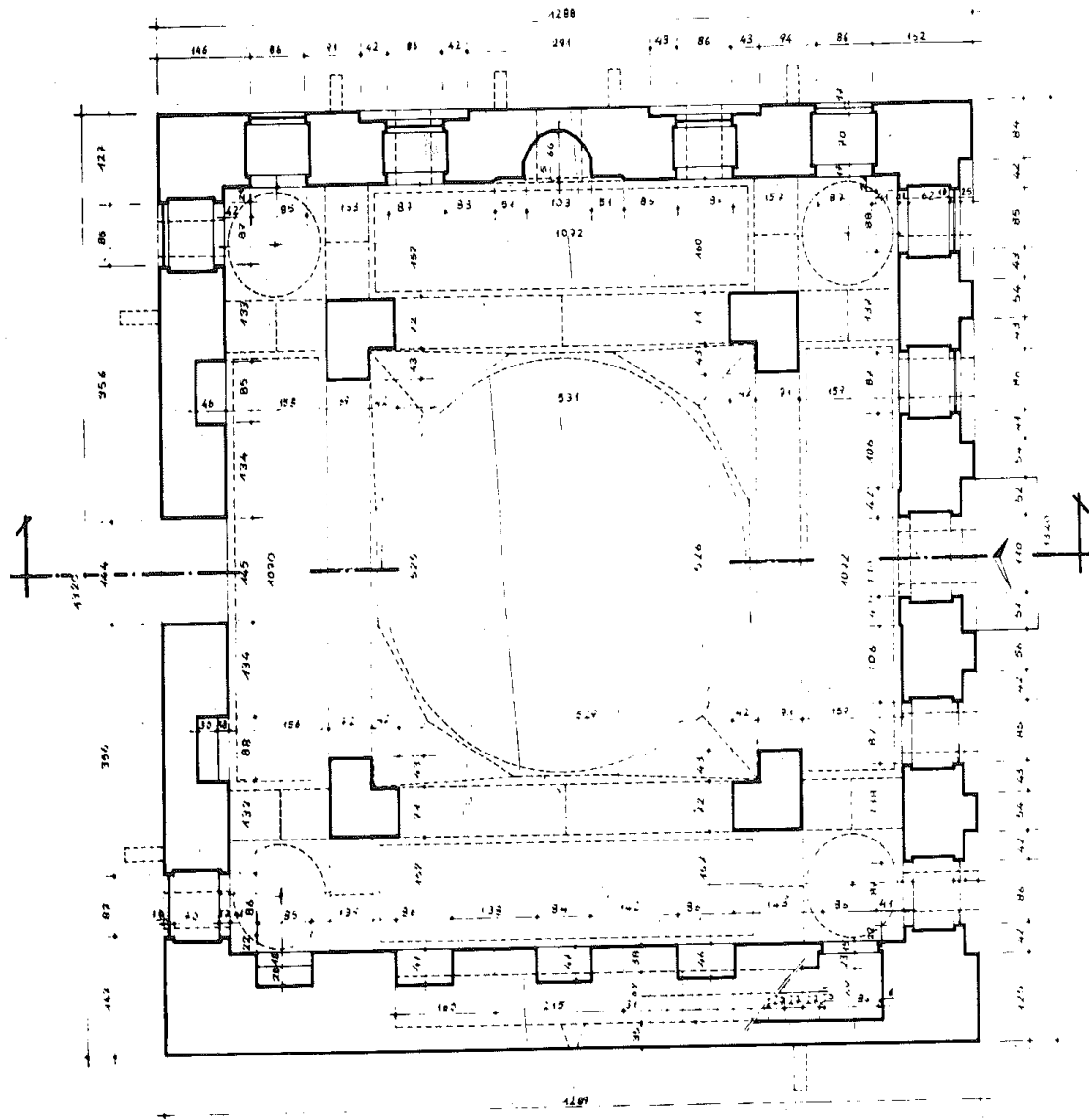
Ek 15.: Kemer Özengileri

Ek 16.: Mihrap

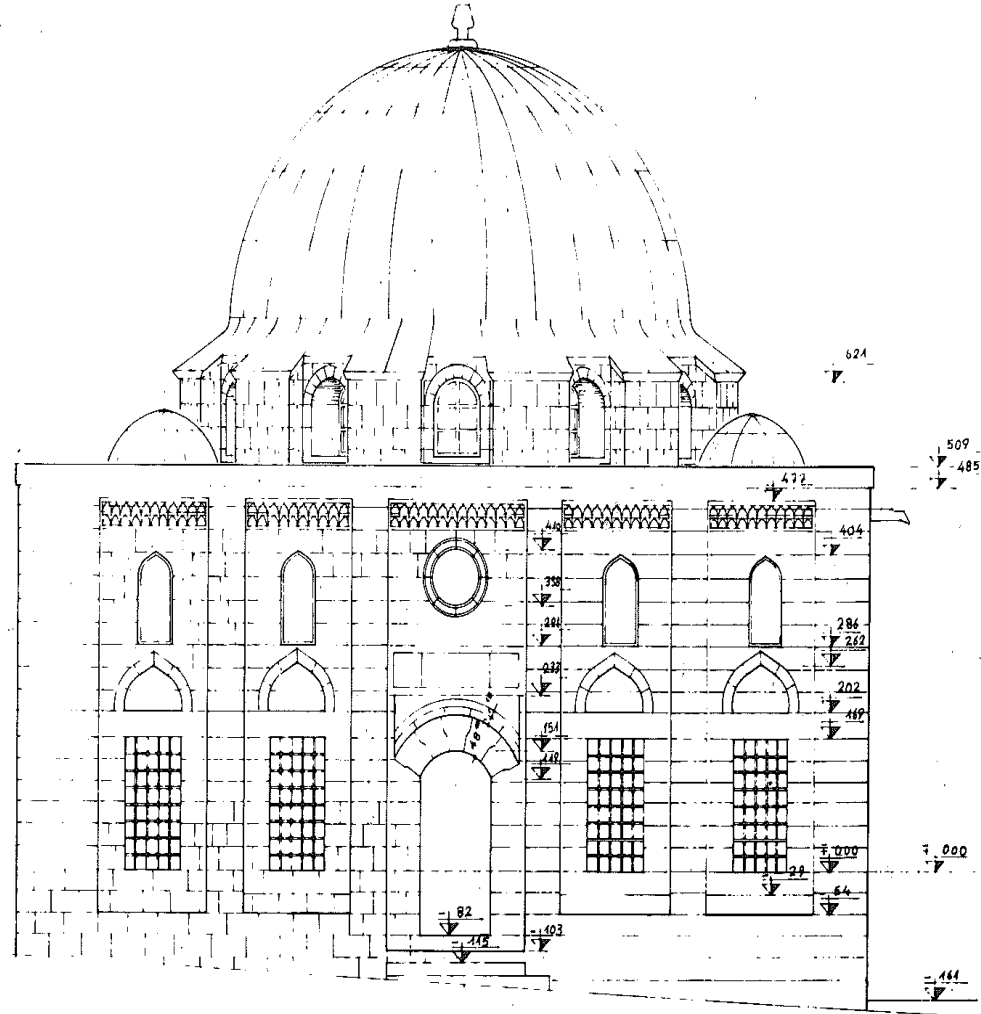

Ek 17.: Kilis Mevlevîhânesi Planı

Orhan Cezmi TUNCER 'Kilis Mevlevîhânesi' adlı makalesinden

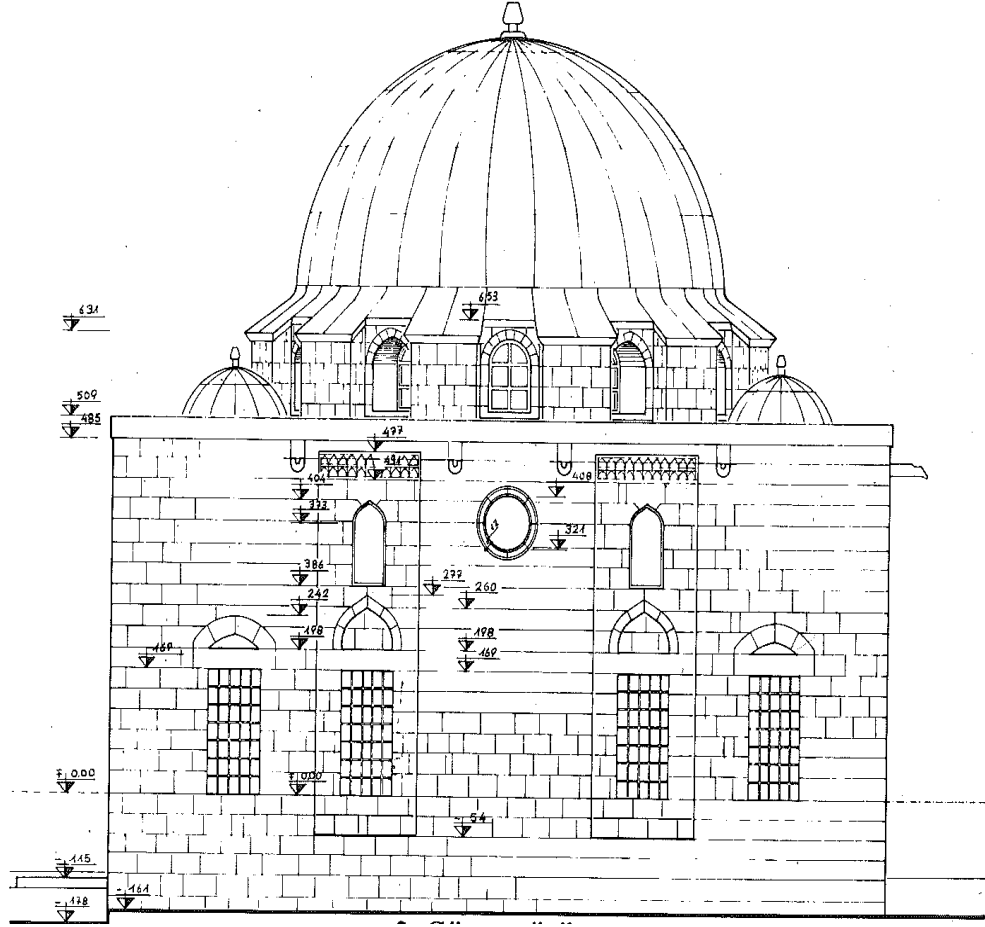
Ek 18.: Kilis Mevlevîhânesi Giriş (Batı) Yüzü Planı

Orhan Cezmi TUNCER 'Kilis Mevlevîhânesi' adlı makalesinden

Ek 19.: Kilis Mevlevîhânesi Güney Yüzü Planı

Orhan Cezmi TUNCER 'Kilis Mevlevîhânesi' adlı makalesinden

Ek 20.: Günümüz Kilis Mevlevîhânesi'nden Bir D Görünüm

Ek 21.: Günümüz Kilis Mevlevîhânesi'nden Bir D Görünüm

Ek 22.: Günümüz Kilis Mevlevîhânesi'nden Bir İ Görünüm

Ek.23 b.3: Vakıflar Genel Müdürlüğündeki 2172 nolu Defterin 152-153 nolu sahifesinde bulunan Kilis Mevlevîhâne'si ait akarların listesi

Handwritten document showing two pages (152 and 153) of a list of properties (akarlar) for the Kilis Mevlevîhâne. The document is organized into columns with handwritten headers and entries. The left page is numbered 153 and the right page is numbered 152.

The columns include:

- Property name/number
- Owner/holder
- Location
- Area/measurements
- Other details

Key entries on page 152 (right side) include:

- Property 708: ...
- Property 709: ...
- Property 710: ...
- Property 711: ...
- Property 712: ...
- Property 713: ...
- Property 714: ...
- Property 715: ...
- Property 716: ...
- Property 717: ...
- Property 718: ...
- Property 719: ...
- Property 720: ...
- Property 721: ...
- Property 722: ...
- Property 723: ...
- Property 724: ...
- Property 725: ...
- Property 726: ...
- Property 727: ...
- Property 728: ...
- Property 729: ...
- Property 730: ...
- Property 731: ...
- Property 732: ...
- Property 733: ...
- Property 734: ...
- Property 735: ...
- Property 736: ...
- Property 737: ...
- Property 738: ...
- Property 739: ...
- Property 740: ...
- Property 741: ...
- Property 742: ...
- Property 743: ...
- Property 744: ...
- Property 745: ...
- Property 746: ...
- Property 747: ...
- Property 748: ...
- Property 749: ...
- Property 750: ...
- Property 751: ...
- Property 752: ...
- Property 753: ...
- Property 754: ...
- Property 755: ...
- Property 756: ...
- Property 757: ...
- Property 758: ...
- Property 759: ...
- Property 760: ...
- Property 761: ...
- Property 762: ...
- Property 763: ...
- Property 764: ...
- Property 765: ...
- Property 766: ...
- Property 767: ...
- Property 768: ...
- Property 769: ...
- Property 770: ...
- Property 771: ...
- Property 772: ...
- Property 773: ...
- Property 774: ...
- Property 775: ...
- Property 776: ...
- Property 777: ...
- Property 778: ...
- Property 779: ...
- Property 780: ...
- Property 781: ...
- Property 782: ...
- Property 783: ...
- Property 784: ...
- Property 785: ...
- Property 786: ...
- Property 787: ...
- Property 788: ...
- Property 789: ...
- Property 790: ...
- Property 791: ...
- Property 792: ...
- Property 793: ...
- Property 794: ...
- Property 795: ...
- Property 796: ...
- Property 797: ...
- Property 798: ...
- Property 799: ...
- Property 800: ...

The right page (152) contains a continuation of this list, with entries for properties 708 through 800. The left page (153) contains a continuation of this list, with entries for properties 801 through 900. The document is written in Ottoman Turkish and includes various numerical notations and signatures.

Ek.24.b3. :2. Tamir Kitabesi

Ek.25.b3. : 1. Tamir Kitabesi

Ek.26.b3.: 3. Tamir Kitabesi

Ek.27.b.3:

9

تکالیف تازان
معاذ الله العزیز

صفا

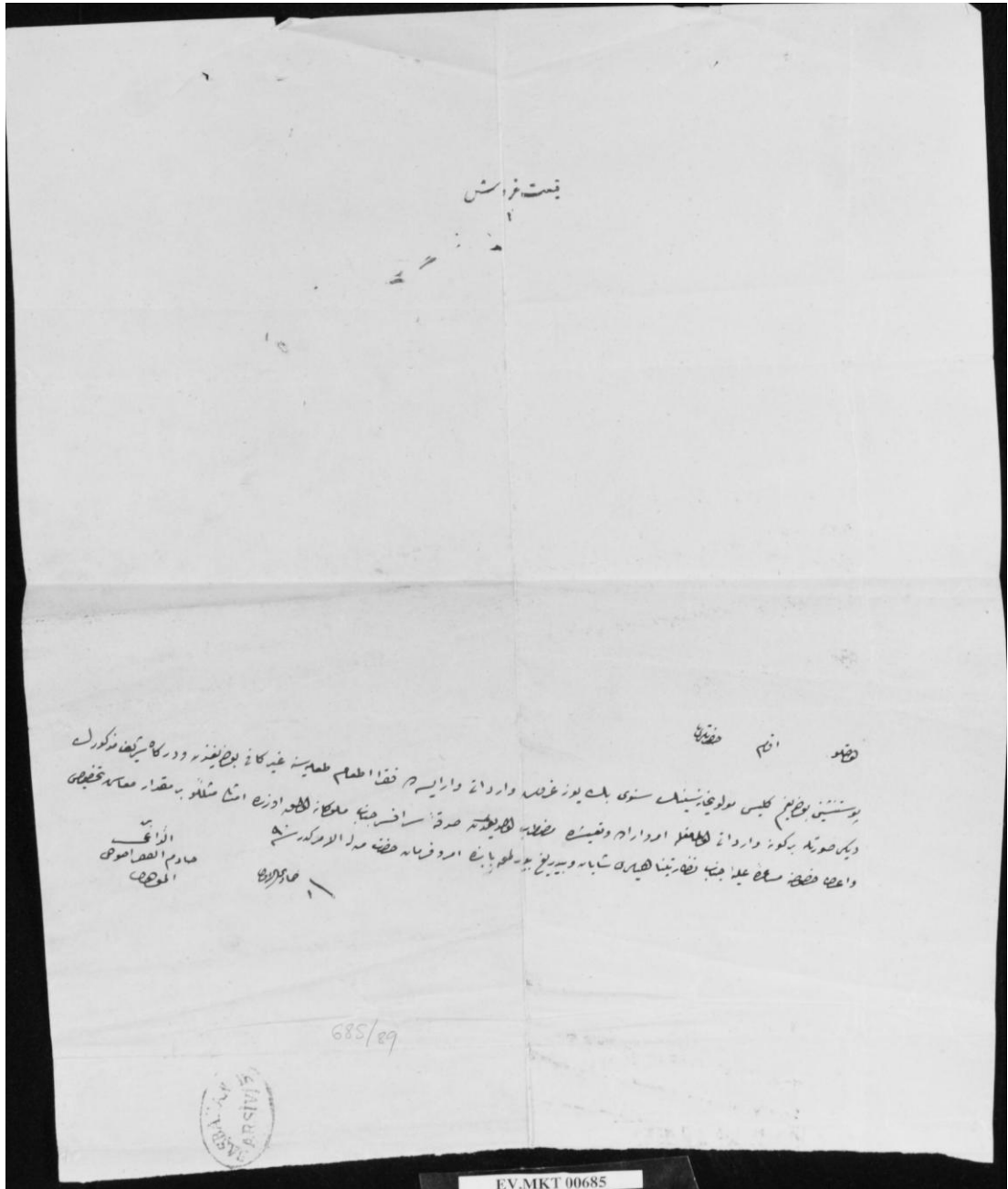
غیر و ساقی
 کلید و رتبه مولوی خاکی اولاد ز صومبر سقوت
 کاتبه و قوی اولاد عبد رزاق کتب سورد در مری
 محمد زین الدین حضرت مولانا سقوت زرد
 اباغیر تکالیف تازان معاذ الله العزیز
 روزگار، در سقوت کدر
 ۱۲۹۹ هـ

Mevlevihâne'ye gelen su yollarının tamiri hakkında 1249 (1833) tarihli belge

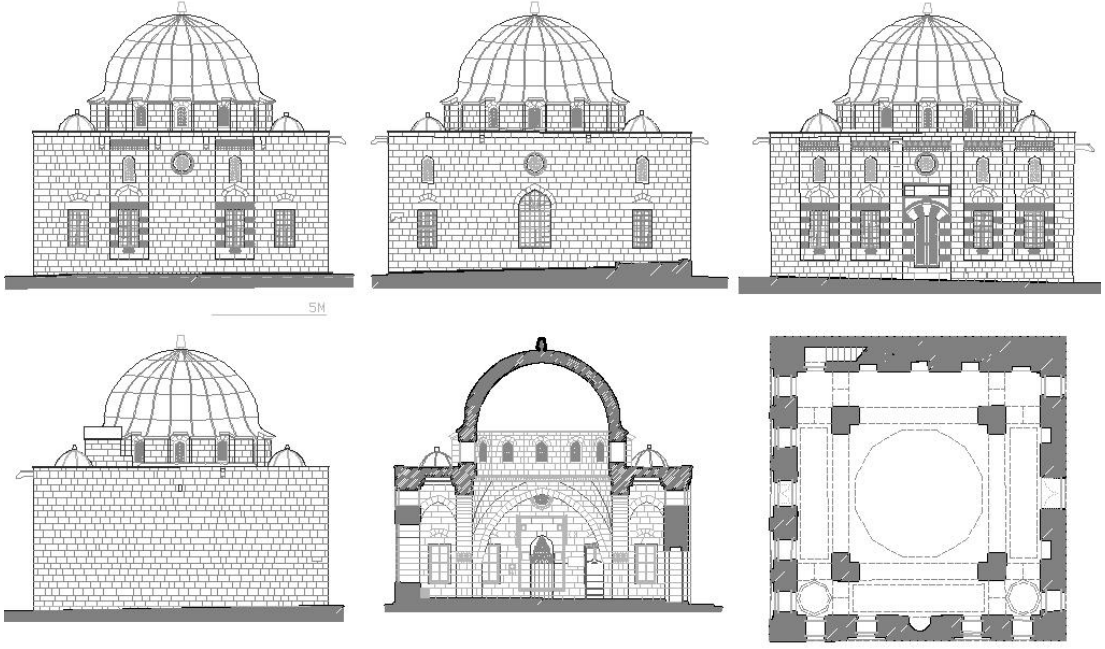

Ek.28.b.3:

Kilis Mevlevihânesi Şeyhi, Subuhi Efendi'nin maaş istediğine dair belge

Ek.29

Sıdıka BEBEKOĞLU, Mehmet TEKTUNA “ Kilis Kültür Envanteri” adlı kitaptan

Ek.30

MEVLAHANE ÖNÜNDE TAXİ-KAPTI KAÇTI DURAĞI

Mehmet TEKTUNA arşivinden

Ek.31 Günümüz Kilis Mevlevihânesi'nden Bir İç Görünüm

Ek.32

II.Abdülhamid albümlerinde Kilis Mevlevîhânesi

Abdülkadir DÜNDAR “ Kilis’teki Osmanlı Devri Mimari Eserleri” adlı kitabından

Ek.33 Günümüz Kilis Mevlevîhânesi'nden Bir Dış Görünüm

ÖZGEÇMİŞ

Mücahit KARACİF, 1974 yılında Ankara'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Çorum ili Sungurlu ilçesinde tamamlayan M. KARACİF, 1997 yılında Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümü'nden mezun oldu. Kocaeli, Manisa ve Kilis'te Tarih Öğretmenliği yaptı. 2009 yılında Kilis 7 Aralık Üniversitesi'nde Sosyal Bilimler Enstitüsü Sekreteri olarak göreve başladı. Halen aynı üniversiteside Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanı olarak görev yapmaktadır.

VITAE

Mücahit KARACİF, was born in Ankara in 1974. M. Karacif completed his elementary and high school education in Sungurlu/Çorum, and graduated from Marmara University Atatürk Faculty of Education in the department of History Teaching in 1997. He worked as a history teacher in Kocaeli, Manisa, and Kilis. He also worked at Kilis 7 Aralık University as a secretary of Institute of social science in 2009. He is still working at Kilis 7 Aralık University as the head of university library.